

LATVIJAS UNIVERSITĀTE
JURIDISKĀ FAKULTĀTE
STARPTAUTISKO UN EIROPAS TIESĪBU ZINĀTŅU KATEDRA

**LĪGUMA PIELĀGOŠANA APSTĀKĻU MAINĀS GADĪJUMĀ SASKAŅĀ
AR ANO KONVENCIJU PAR STARPTAUTISKAJĪEM PREČU
PIRKUMA-PĀRDEVUMA LĪGUMIEM**

MAĢISTRA DARBS

Autors: **Artūrs Kazāks**

Studenta apliecības Nr. AK18170

Darba vadītājs: Asoc. Prof. Dr. Iur. Inga Kačevska

RĪGA, 2020

ANOTĀCIJA

Starptautiskajā tirdzniecībā ilgtermiņa līgumi ir bieža parādība. Ņemot vērā pašreizējo globalizāciju un iespējamo vairāku valstu iesaisti preču izgatavošanā un piegādē tirgus dalībnieki nav imūni pret politiskām, finansiālām, ekonomiskām un citām tirgus apstākļu izmaiņām. Lai gan pušu interesēs ir pasargāt sevi un paredzēt visus nākotnē iespējamus sarežģījumus un strīdu risināšanas kārtību, līguma izpildes grūtību (*hardship*) un nepārvaramas varas (*force majeure*) gadījumā pieejamie tiesiskie risinājumi nevienam nav noslēpums. Taču, šī darba mērķis ir apskatīt vai šķīrējtiesu arbitriem starptautisku tirdzniecības strīdu risināšanas līdzekļu arsenālā ir pieejams kas pušu ilgtermiņa līgumsaistību saglabāšanai piemērotāks – līguma pielāgošana.

Atslēgvārdi: starptautiskās tirdzniecības tiesības, CISG, līgumu izpildes grūtības, force majeure, robu aizpildīšana, līgumu pielāgošana, arbitru tiesības un pienākumi.

ABSTRACT

Long-term contracts in international trade are a common occurrence. Taking into account the current globalization and involvement of multiple countries in the production and delivery of goods the market players are not immune to political, financial, economic and other market changes. Even though it is in the interest of the parties to protect themselves and anticipate future difficulties and the dispute settlement procedure when concluding a contract, the remedies available in case of hardship and *force majeure* are a secret to no one. However, the aim of the thesis is to look at whether an arbitrator's international trade dispute resolution tool arsenal contains something more suitable for the preservation of long-term contractual obligations – contract adaptation.

Keywords: international trade law, CISG, hardship, force majeure, gap-filling, contract adaptation, rights and duties of arbitrators.

SATURS

APZĪMĒJUMU SARAKSTS	5
IEVADS	7
1. PUŠU VIENOŠANĀS PAR LĪGUMA PIELĀGOŠANU.....	9
1.1. Šķīrējtiesas līguma nozīme.....	9
1.2. Tieši piešķirtas tiesības pielāgot līgumu.....	12
1.3. Netieši piešķirtas tiesības pielāgot līgumu	18
1.4. Līguma pielāgošana bez pušu vienošanās	22
2. PIEMĒROJAMO PROCESUĀLO TIESĪBU NORMU IETEKME.....	25
2.1. Šķīrējtiesas procesam piemērojamo procesuālo tiesību nozīme.....	25
2.2. Šķīrējtiesu reglamentos paredzētas tiesības pielāgot līgumus.....	28
2.3. Vai līguma pielāgošana ir juridisks strīds?.....	32
3. LĪGUMA PIELĀGOŠANA CISG REGULĒJUMĀ	37
3.1. Līguma izpildes grūtību jēdziena nozīme materiālajās tiesībās	37
3.2. CISG 79. panta tvērums	41
3.3. CISG 79. panta piemērošanas juridiskās sekas	47
3.3.1. CISG 79. panta iekšējs robs.....	52
3.3.2. CISG 79. panta ārējs robs	59
KOPSAVILKUMS	61
IZMANTOTĀS LITERATŪRAS UN NORMATĪVO AKTU SARAKSTS.....	64
DOKUMENTĀRĀ LAPA.....	71

APZĪMĒJUMU SARAKSTS

ANO	Apvienoto Nāciju Organizācija
CISG	1980. gada 11. aprīļa Apvienoto Nāciju Organizācijas Konvencija par starptautiskajiem preču pirkuma-pārdevuma līgumiem <i>(United Nations Convention on Contracts for the International Sale of Goods)</i>
DCFR	Eiropas Kopējā modeļa projekts <i>(Draft Common Frame of Reference)</i>
ECICA	1961. gada Eiropas konvencija par Starptautisko komercšķirējtiesu <i>(European Convention on International Commercial Arbitration)</i>
HKIAC	Hongkongas Starptautiskās šķirējtiesas centrs <i>(Hong Kong International Arbitration Center)</i>
ICC	Starptautiskā tirdzniecība kamera <i>(International Chamber of Commerce)</i>
ICDR	Starptautiskais strīdu risināšanas centrs <i>(The International Centre for Dispute Resolution)</i>
LCIA	Londonas Starptautiskā šķirējtiesa <i>(London Court of International Arbitration)</i>
Ņujorkas konvencija	1958. gada 10. jūnija Ņujorkas Konvencija par ārvalstu šķirējtiesu nolēmumu atzīšanu un izpildīšanu <i>(United Nations Convention on the Recognition and Enforcement of Foreign Arbitral Awards)</i>
Parauglikums	UNCITRAL Starptautiskās komerciālās šķirējtiesas parauglikums

(UNCITRAL Model Law on International Commercial Arbitration)

PECL Eiropas līgumu tiesību principi

(Principles of European Contract Law)

SCC Stokholmas Šķīrējtiesas institūts

(The Arbitration Institute of the Stockholm Chamber of Commerce)

SCAI Šveices Tirdzniecības kameru Šķīrējtiesas institūts

(Swiss Chambers' Arbitration Institution)

SIAC Singapūras Starptautiskās Šķīrējtiesas centrs

(Singapore International Arbitration Centre)

UNCITRAL Apvienoto Nāciju Organizācijas Starptautisko tirdzniecības tiesību komisija

(The United Nations Commission on International Trade Law)

UNCITRAL Noteikumi UNCITRAL Šķīrējtiesas noteikumi

(UNCITRAL Arbitration Rules)

UNIDROIT Starptautisko Privāttiesību unifikācijas institūts

(Institut international pour l'unification du droit privé)

UNIDROIT Principi UNIDROIT Starptautiskie komerclīgumu principi

IEVADS

Starptautiskā tirdzniecība tirgotāju starpā ir kļuvusi ciešāk saistīta, kā jebkad iepriekš. Tirdzniecība jau ilgstoši un neatlaidīgi pāriet uz ilgstošām darījuma attiecībām tirgotāju starpā pretstatā vienreizējiem pirkumiem vai darījuma attiecībām. Līdz ar to, neizbēgami arvien aktuālāki kļūst jautājumi kas ir saistīti ar ilgstošas un nepārtrauktas līgumu izpildes nodrošināšanu un līguma noteikumu elastīgumu mainīgajos tirgus apstākļos. Taču, ne visas apstākļu izmaiņas ir iespējams paredzēt, tādēļ līgumsaistību pārskatīšana un pielāgošana atbilstoši apstākļiem ilgtermiņa līgumos nav nekas neparasts, jo tas ir pušu ilgtermiņa sadarbības un kopēja labuma interesēs.

Līgumu izmaiņas var materializēties dažādi, līgumu grozījumos, pielikumos vai pat mutvārdu vienošanās, kurām seko atbilstoša izpilde. Pusēm, vienojoties par pielāgojumu, visbiežāk nav būtiski vai tām ir bijis līgumisks pienākums vienoties. Abu pušu saskanīga līguma noteikumu pielāgošana nerada gandrīz nekādas papildus juridiskas problēmas. Taču, ir pavisam citādi, ja puses nevar vienoties par līguma grozīšanu, jo viena puse vienpusēji vēlas mainīt līgumu, turpretī otra puse uzstāj uz tādu līguma izpildi, par kādu sākotnēji tika panākta vienošanās. Šādos gadījumos turpmākā līguma izpilde sākotnējā veidolā, līguma noteikumu grozīšana vai zaudējumu atlīdzināšanas prasību iespējamā esamība ir atkarīga no jautājuma vai to paredz līgums un kādi ir iespējamie strīda risinājumi.

Risinot šāda veida strīdu pušu starpā lietas taisnīgai izspriešanai var nepietikt ar tribunāla “jā vai nē” atbildi par to, vai kādai pusei ir konkrētas tiesības, bet otrai konkrēti pienākumi. Arbitri var nonākt dilemmas priekšā par nepieciešamību taisnīga risinājuma sasniegšanai pievērsties kreatīvam nevis svēršanas un vērtēšanas risinājumam.

Vērtējot to, vai pušu strīds ir atrisināms aizpildot robus līgumā, grozot kādu līguma noteikumu vai papildinot līgumu ar jaunu noteikumu arbitram ir jākonstatē, ka tas ir apveltīts ar šādām tiesībām. Vienlaikus ir jāņem vērā trīs dažādi juridiski tiesību avoti: 1) šķīrējtiesas līgums un līgums, kurā tas ir ietverts; 2) šķīrējtiesas procesam piemērojamais likums (*lex arbitri*); un 3) strīda izšķiršanai piemērojamās materiālās tiesības (*lex causae*).¹

Šo trīs avotu vienotas piemērošanas rezultātā var tikt konstatēts pamats līguma robu aizpildīšanai, līguma papildināšanai vai pielāgošanai. Taču, šis process ietver sevī virkni

¹ Berger K. P. Power of Arbitrators to Fill Gaps and Revise Contracts to Make Sense. [b.v.] Arbitration International, Volume 17, Issue 1, 2001.

jautājumu. Vai puses ir arbitriem piešķirušas atbilstošas tiesības un kāds ir piešķirto tiesību tvērums? Vai procesuālās tiesību normas pieļauj līguma noteikumu pielāgošanu? Kā arī, vai materiālās tiesību normas paredz atbilstošas juridiskās sekas saistību neizpildes gadījumā un vai ir konstatējami priekšnoteikumi, lai sekas iestātos? Atbilde uz šiem jautājumiem ir gandrīz tāda pati, kā uz jebkuru citu juridisku jautājumu – *it depends* (no angļu val. – tas ir atkarīgs no apstākļiem).

Šajā darbā autors ir izvirzījis sev konkrētu mērķi apskatīt un izvērtēt tiesību avotus, no kuriem izriet arbitru tiesības aizpildīt robu (no angļu val. – *fill gaps*) vai papildināt (no angļu val. – *supplement*) un pielāgot (no angļu val. – *adapt*) līguma noteikumus, kuram ir piemērojamas CISG normas. Kā arī, kādos gadījumos attiecīgo tiesību avotu piemērošana paredz juridiskās sekas, kas ir pamats līguma robu aizpildīšanai vai līguma papildināšanai un pielāgošanai.

Autors izvirzīja šādus konkrētus uzdevumus:

1. izpētīt pušu starpā noslēgta līguma noteikumu un līgumā ietverta šķīrējtiesas līguma ietekmi uz šķīrējtiesas tribunāla tiesībām papildināt, grozīt vai citādi tālāk veidot pušu līguma noteikumus;
2. izpētīt šķīrējtiesu un tiesu praksi līguma noteikumu interpretācijā pušu gribas noteikšanai attiecībā uz tribunāla tiesībām papildināt vai grozīt līguma noteikumus;
3. analizēt starptautisko tirdzniecības strīdu izšķiršanas praksē biežāk sastopamo procesuālo tiesību avotu regulējumu attiecībā uz tribunāla tiesībām papildināt vai grozīt līguma noteikumus;
4. izpētīt CISG faktisko apstākļu izmaiņu un līguma izpildes grūtību gadījumiem piemērojamās tiesību normas un to juridisko seku saturu līguma pielāgošanas kontekstā;
5. izdarīt secinājumus par starptautisku tirdzniecības līgumu robu aizpildīšanas, papildināšanas vai pielāgošanas iespējamību šķīrējtiesas procesā saskaņā ar CISG, ņemot vērā dažādu šķīrējtiesas līgumā un procesuālajos tiesību avotos piešķirto tiesību vai uzlikto ierobežojumu kopumu.

Autora darba mērķa un izvirzīto uzdevumu sasniegšanai tiek izmantota vēsturiskā, sistēmiskā, salīdzinošā un analītiskā metode. Autors darbā analizē starptautisko arbitrāžas tiesību zinātnieku un ekspertu viedokļus, kā arī šo viedokļu atspoguļojumu praksē institucionālo un *ad-hoc* šķīrējtiesu nolēmumos, kā arī tiesu nolēmumos. Tāpat autors analizē CISG regulējumu attiecībā uz līguma izpildes grūtībām faktisko apstākļu izmaiņu gadījumā, salīdzina dažādu starptautiskās tirdzniecības šķīrējtiesas procesos sastopamo procesuālo tiesību regulējumus un izdara secinājumus par no tiem izrietošajām arbitru tiesībām strīda izšķiršanā.

1. PUŠU VIENOŠANĀS PAR LĪGUMA PIELĀGOŠANU

1.1. Šķīrējtiesas līguma nozīme

Šķīrējtiesas procesa stūrakmens ir pušu vienošanās nodot strīdu izšķiršanai šķīrējtiesā. Šāda pušu vienošanās vairākumā gadījumu ir iekļauta šķīrējtiesas līgumā, jeb šķīrējtiesas klauzulā, kas tiek iekļauta pušu noslēgtajā pamatlīgumā. Tas ietver pušu piekrišanu šķīrējtiesas procesam un apņemšanos atzīt šķīrējtiesas procesā pieņemta nolēmuma saistošo spēku attiecībā uz sevi konkrētā strīda izšķiršanā.² Tomēr jebkura vienošanās ir konkrēta un ierobežota, tāpat arī vienošanās par strīda izšķiršanu šķīrējtiesas procesā nosaka robežas, gan pusēm, gan arbitriem. Arbitru tiesību robežas izšķirt strīdu, un līdz ar to attiecīgi arī arbitru jurisdikcija primāri sakrīt ar šķīrējtiesas līgumā noteiktajām robežām.³ Šīs ir divējādas tiesības, kuras no vienas puses gan ierobežo, gan pilnvaro līgumslēdzējus, kā arī no otras puses, gan ierobežo, gan pilnvaro šķīrējtiesas tribunālu. Tādēļ pušu vienošanās ir noteicošais priekšnoteikums prasības celšanai konkrēta strīda izskatīšanai šķīrējtiesas procesā un attiecīgi šķīrējtiesas tiesībām attiecīgo strīdu skatīt un galīgi izšķirt. Citiem vārdiem sakot, arbitrāža ir pamatā līgumiskas attiecības un pusi nevar piespiest nodot izšķiršanai arbitrāžas procesā strīdu, kuram tā nav piekritusi.

Laika gaitā ir pastāvējuši dažādi viedokļi par šķīrējtiesas līguma būtību. Piemēram līgumsaistību teorijas piekritēji, liekot uzsvāru uz pušu privātautonomijas principu ir norādījuši, ka arbitri nav tiesneši, bet gan, ka arbitru uzdevums ir izpildīt pušu līgumisku vienošanos atrisināt strīdu. Savukārt šķīrējtiesas līgums ir tas, kas strīdu atrisināšanai gala nolēmumam piešķir tā saturu. Arbitri izspriežot lietu tikai izpilda tiem ar līgumu piešķirto mandātu.⁴ Proti, šķīrējtiesas līgums ir tā vienošanās kura iedarbina mehānismu, taču arbitri ir tie, kas izmantojot šo mehānismu nodrošina rezultātu.⁵ Lai gan izpratnei par vienošanās par rezultāta sasniegšanu varētu piekrist, jo strīdam

² Blackaby N., Partasides C., Redfern A., Hunter M. Redfern and Hunter on International Arbitration (Sixth Edition). Kluwer Law International; Oxford University Press, 2015. 2. lpp.

³ Gaillard E., Savage J., Fouchard P. Gaillard Goldman on International Commercial Arbitration. The Hague/London/Boston: Kluwer Law International, 1999. 395. lpp.

⁴ Born G. International Commercial Arbitration. Kluwer Law International, 2014. 71. lpp.; Citēts no 27.07.1937. Francijas Augstākās tiesas sprieduma: "šķīrējtiesas nolēmumi, kuru pamatā ir šķīrējtiesas līgums, ar to kopā veido vienu vienību un smeļas tā līgumisko raksturu".

⁵ Merlin P. 9 Recueil alphabétique des questions de droit 139, 145, [b.v.], [b.i.] 1829. cited in A. Samuel A. Jurisdictional Problems in International Commercial Arbitration 34, 1989.

tiekot atrisinātam, var sacīt, ka ir sasniegts rezultāts par kuru puses ir vienojušās. Tomēr skatīties uz pušu vienošanos kā līgumisku saistību, kuru arbitri tikai formāli izpilda būtu nepareizi. Pusēm vienojoties izšķirt strīdus nav zināmi apstākļi, kas nākotnē būs strīda pamatā un līdz ar to kāds konkrētajā situācijā būs vēlamais rezultāts. Turklāt katra no strīdā iesaistītajām pusēm šo vēlamu rezultātu visticamāk saskatīs citādi. Neziņa par iespējamajiem strīdiem un vēl jo vairāk šo strīdu potenciālajām sekām ir tas, kas motivē puses vienoties par palīdzību no ārpuses šo strīdu risināšanā.

Mīnētajam pretēju nostāju pauž jurisdikcijas analīze, kas nonāk pie secinājuma, ka šķīrējtiesas procesā arbitri realizē neatkarīga un objektīva lēmēja varu. Savukārt šķīrējtiesas līguma būtība ir tieši tas, ka pušu starpā nav vienošanās par strīdus jautājumu, bet gan tikai noruna par strīda izšķiršanas kārtību.⁶ Šāda izpratne pamatā ietver iepriekš minēto pieņēmumu, ka puses nevar paredzēt visus iespējamus strīdus un vēlamus risinājumus nākotnē, tādēļ tās vienojas nodot tiesības atrast vēlamāko un taisnīgāko risinājumu arbitru rokās. Arī šī izpratne ir pamatota, taču arbitra kā neatkarīga un objektīva lēmēja vara nevar būt absolūta, tai ir jābūt pakļautai tādiem ierobežojumiem, kas tomēr ļauj sasniegt rezultātu, kas atbilst arī pušu tiesiskajām interesēm.

Tāpat protams pastāv dažādi uzskati par līgumisko saistību un jurisdikcijas teoriju kopīgu veidojumu, kas paredz, ka šķīrējtiesas līguma būtība ietver abus, gan līgumisku saistību, gan jurisdikciju.⁷ Šo teoriju smalkas iezīmes parādīsies arī tālākajās šī darba daļās. Diskusija par to, vai šķīrējtiesa izšķirot strīdu izpilda līgumisku saistību, jeb izlieto mandātu atrisināt strīdu, ir saistīta ar jautājumu vai šķīrējtiesas tribunālam ir tiesības svērt un vērtēt, jeb tomēr arī radīt ko jaunu.

Pēdējā laikā izpratne par šķīrējtiesas līguma būtību ir šo teoriju kopīgs veidojums. Proti, ka šķīrējtiesas līgums ir vienots pušu gribas izteikums par strīda izšķiršanu ar konkrētas definētas procedūras palīdzību. Un šķīrējtiesas tribunālam, kura pienākums ir strīdu izšķirt, šī pušu griba ir saistoša. Ņemot vērā strīda esamību pušu vienošanās paustā griba ir vienota tiktāl ciktāl tā paredz nepieciešamību strīdu atrisināt un kārtību, kādā ir sasniedzams strīda risinājums, lai puses to atzītu par sev saistošu. Savukārt paša strīda esamība liecina par to, ka vienošanās par konkrētu rezultātu nav iespējama.

⁶ Born G., 2014. 71. lpp.; Citēts Pillet A., 2 *Traité pratique de droit international privé* 537, 1924: “Šķīrējtiesas līgums ir nepieciešams, lai piešķirtu arbitriem pilnvaras, taču, kad pilnvaras ir tikušas nodotas viņiem, pieņemot, ka tie ievēro uzdotā uzdevuma robežas, viņu brīvība ir absolūta un šķīrējtiesas līgumam nav ietekmes uz nolēmumu, kurš ir balstīts uz citiem apsvērumiem [...]”.

⁷ Ibid. 72. lpp.

Vairākkārt pieminētā pušu griba, jeb vienošanās par strīdu izšķiršanu šķīrējtiesas procesā var ieņemt dažādas formas, gan kā standarta paraugklauzula, kādu piedāvā lielākā daļa institucionālo šķīrējtiesu, gan konkrētām darījuma attiecībām pielāgotas klauzulas vai šķīrējtiesas līgumi. Neatkarīgi no detalizācijas pakāpes, pieņemot, ka šķīrējtiesas līgums ir tiesisks, spēkā esošs un attiecas uz strīdu, kas var tikt izskatīts šķīrējtiesā, tas ir atzīstams par pamata avotu pušu gribas noteikšanai. Piemēram, atbilstoši Ņujorkas konvencijas 2. panta pirmajai daļai katra valsts apņemas atzīt vienošanos ar kuru puses ir nodevušas izšķiršanai šķīrējtiesā juridisku strīdu, kas var tikt pakļauts izšķiršanai šķīrējtiesas procesā.⁸ Savukārt 5. panta pirmās daļas “d” apakšpunkts nosaka, ka šķīrējtiesas nolēmuma atzīšana un izpilde var tikt atteikta, ja tribunāla sastāvs vai šķīrējtiesas procedūra bija neatbilstoša pušu vienošanās.⁹ Gandrīz tieši to pašu paredz arī attiecīgi Parauglikuma 7. un 35. panta noteikumi.¹⁰ Līdz ar to, pušu šķīrējtiesas līguma saturs un pušu izteiktā griba caurvij visu šķīrējtiesas procesu no prasības celšanas līdz pat nolēmuma izpildei.

Arbitru tiesības izšķirt pušu strīdus sakņojas vairāku priekšnoteikumu kopumā. Attiecībā uz šķīrējtiesas līgumu galvenokārt ir izceļami trīs. Pirmkārt, tribunāla tiesību kopums ir secināms no pušu privātautonomijas principa izlietošanas ierobežojumiem. Līgumslēdzēju privātautonomijas princips toties ir ierobežots ar piemērojamo tiesību imperatīvajām normām.¹¹ Vienkāršāk izsakoties, arbitri nevar saņemt lielāku pilnvarojumu un vairāk tiesību, nekā pusēm ir tiesības piešķirt. Un tādēļ arbitri, lai gan saņēmuši pilnvarojumu izšķirt strīdu, tomēr nevar pārkāpt tādas ar piemērojamajām tiesībām uzliktas robežas, kuras puses pašas, vienojoties par strīdu izšķiršanu, nevar pārkāpt.

Otrkārt, tribunāla tiesības nosaka pušu līgumā un šķīrējtiesas līgumā piešķirtā pilnvarojuma saturs. Proti, izšķirt konkrēto strīdu un nolēmumā noteikt strīda risinājumu, atbilstoši pušu vienošanās. Piemēram kā tas tika atzīts slavenajā investīciju strīdā Amerikas Neatkarīgās Naftas Kompānija pret Kuveitas valdību (*Kuwait v. Aminoil*), tribunāls nevar sevi nostādīt līgumslēdzēju vietā un izlabot kādu trūkstošu līguma daļu vai grozīt līgumu, ja vien šādas tiesības tribunālam nav

⁸ United Nations Convention on the Recognition and Enforcement of Foreign Arbitral Awards [Apvienoto Nāciju Organizācijas Konvencija par ārvalstu šķīrējtiesu nolēmumu atzīšanu un izpildīšanu]. LR starptautisks līgums. Latvijas Vēstnesis. 2003. gada 1. aprīlis, Nr. 50. 2. panta pirmā daļa.

⁹ Ibid. 5. panta pirmās daļas “d” apakšpunkts.

¹⁰ UNCITRAL Model Law on International Commercial Arbitration [UNCITRAL Starptautiskās Komerčiālās Šķīrējtiesas Parauglikums]. 7. pants un 35. pants. Pieejams: https://www.uncitral.org/pdf/english/texts/arbitration/ml-arb/07-86998_Ebook.pdf [aplūkots: 20.02.2020.].

¹¹ Kurkela M., Turunen S., Conflict Management Institute (COMI). Due process in international commercial arbitration. Second edition. Oxford University Press, 2010. 180. lpp.

tikušas piešķirtas ar likumu vai skaidru pušu vienošanos.¹² Taču, ja pastāv pušu vienošanās un tā ir tiesiska, tad attiecīgi, pie spēkā esoša noslēgtā šķīrējtiesas līguma komplektā nāk tā saucamā arbitrabilitātes prezumpcija, proti prezumpcija par strīdu pakļautību izšķiršanai šķīrējtiesas procesā, kuras tvērums ir jāsaprot plaši. Tā paredz, ka pušu noslēgtais šķīrējtiesas līgums ir jāinterpretē plaši tiktāl ciktāl pušu nodoms acīmredzami neliecina par pretējo, jo nav pamata uzskatīt, ka puses noslēdzot šķīrējtiesas līgumu un pakļaujot to tiesiskās attiecības izšķiršanai šķīrējtiesas procesā būtu vēlējušās kādus jautājumus atņemt un atstāt ārpus tribunāla kompetences. Arbitrabilitātes prezumpcija tādējādi tiek ierobežota ar skaidru pušu vienošanos un imperatīvām piemērojamo tiesību normām.¹³

Un treškārt, prasības apmērs un prasītais risinājums. Līdzīgi kā klasiskā tiesvedībā, tāpat kā tiesa, tribunāls, izskatot lietu, nevar pārsniegt prasības robežas. Attiecīgi nākošā arbitru pilnvaru robeža tiek nosprausta līdz ar puses prasības robežām. Neskatoties uz tiesībām, kas izriet no šķīrējtiesas līguma un līguma, kurā šķīrējtiesas līgums ir ietverts, arbitram nav tiesību izšķirt strīdu vai izskatīt jautājumu, par kuru puse nav cēlusi prasību.¹⁴

Rezumējot, tribunāla tiesības pielāgot vai papildināt līguma noteikumus strīda gadījumā pirmkārt ir meklējamas šķīrējtiesas līgumā. Taču, forma kādā tiesības papildināt un pielāgot līgumus ir piešķirtas, ja tādas ir piešķirtas, var atšķirties. Sekojošajās apakšnodaļās tiks apskatīti veidi kādos puses tieši vai netieši var piešķirt tribunālam tiesības papildināt un pielāgot līgumus un vai šādas tiesības var tikt secinātas interpretācijas ceļā. Kā arī, kādi ir tribunāla rīcībā esošie līdzekļi, ja taisnīga strīda risinājuma sasniegšana prasa pēc līguma papildināšanai vai pielāgošanas, taču puses par to nav vienojušās.

1.2. Tieši piešķirtas tiesības pielāgot līgumu

Tiesas pilnvaru nodošanas būtība virspusēji ir pašsaprotama. Tie ir gadījumi, kuros puses skaidri un nepārprotami vienojas par to tiesību kopumu ar kādu tās vēlas apveltīt arbitrus. Vistiešākais veids kādā nodot arbitriem pilnvaras šķirt strīdus ir pušu vienošanās, kurā strikti definē tiesības un kārtību pušu starpā jau pastāvoša strīda risināšanai (angļu val. – *submission agreement*).

¹² 24.03.1982. Ad-hoc šķīrējtiesas spriedums lietā Kuwait v. The American Independent Oil Company (AMINOIL), ILM 1982, 976, 1015. 74. paragrāfs.

¹³ Born G. 2014. 3295. lpp.

¹⁴ Kurkela M., Turunen S., Conflict Management Institute (COMI). 2010. 180. lpp.

Šāda vienošanās tiek slēgta jau pēc tam, kad strīds ir radies un puses šādā veidā nodod konkrētu strīdu izšķiršanai šķīrējtiesā, kā arī nosaka būtiskos jautājumus, kuri tribunālam ir jāizlemj. Faktiski tiek izslēgtas turpmākas diskusijas par arbitru jurisdikciju tiktāl ciktāl puses ar savu vienošanos ir skaidri piekritušas tribunāla jurisdikcijai skatīt strīdu un tiesībām pielāgot un papildināt pušu līgumu apstākļu maiņas gadījumā. Šajā gadījumā strīda būtība pāriet uz faktisko apstākļu analīzi piemērojamo materiālo tiesību kontekstā un šķīrējtiesas tribunālam ir nepieciešams vērtēt tikai puses lūgto tiesisko seku priekšnoteikumu esamību vai neesamību materiālajās tiesībās.

Otrs, plašāk izplatīts un biežāk sastopams, veids ir šķīrējtiesas klauzulā specifiski izklāstīt kārtību kādā pušu strīdi ir izšķirami, tostarp paredzot līguma noteikumu taisnīgu pielāgošanu atbilstoši faktiskajiem apstākļiem. Pusēm šķīrējtiesas līgumā vai vienošanās par strīda izšķiršanu vienojoties par gadījumiem, kuros līgums var tikt pārskatīts un procedūru kādā tiek veikta līguma pielāgošanu faktisko vai tiesisko apstākļu izmaiņām tiek realizēts pušu privātautonomijas princips noteikt tiesisko ietvaru strīda izšķiršanai.

Parasti kā viens no pretargumentiem tribunāla veiktiem līgumu papildinājumiem vai pielāgojumiem tiek izvirzīts viens no saistību tiesību pamatprincipiem - *pacta sunt servanda* un tas, ka arbitru iejaukšanās līguma struktūrā ir pretrunā ar līgumu neizskaramību. Taču šis ir viens no piemēriem gadījumam, kurā pušu vienota griba vienoties par līguma papildināšanu vai pielāgošanu kā vienu no iespējamajiem strīdu izšķiršanas rezultātiem nebūtu pretrunā ar *pacta sunt servanda* principu. Gluži pretēji kā pušu privātautonomijas principa izpausme šāda abpusēja vienošanās arī kļūst par savstarpēji saistošu līguma noteikumu, uz kuru attiecas *pacta sunt servanda* princips. Šādā veidā, pieņemot, ka ir ievēroti citi procesuālo un materiālo normu nosacījumi, tiek izslēgta strīdu iespējamība saistībā ar tribunāla izvēlēto strīda risinājumu un tribunāla veikta līguma grozīšana nerādītu liekas problēmas, tostarp nolēmuma izpildes procesā. Puses ir brīvi vienojušās par iespēju savu vienošanos vēlāk pārskatīt un grozīt. Attiecīgi, šādā gadījumā nerastos papildus jurisdikcijas strīdi, gadījumā ja kāda no pusēm lūdz veikt līguma noteikumu pielāgošanu.

Taču, tik tālredzīga pušu rīcība praksē ārpus ievērojamiem ilgtermiņa investīciju vai enerģētikas sektora līgumiem ir sastopama ārkārtīgi reti. Visbiežāk atsauces uz arbitru tiesībām grozīt līgumus ir atrodamas ilgtermiņa līgumos par vairākkārtējas preču piegādes cenas apmēru. Puses vienojas par minimālajām un maksimālajām cenas svārstībām, ņemot vērā konkrētā tirgus specifiku, taču strīdu gadījumā pieļauj cenas noteikšanu šķīrējtiesas procesā. Šādos gadījumos uzsvars ir liekams uz līgumā izmantoto valodu. Piemēram attiecībā uz preces cenu, ja puses līgumā ir lietojušas formulējumus par preču vai izejvielu vidējo cenu tirgū un to saprātīgu pieaugumu vai

kritumu, ir pamats argumentam, ka puses ir vienojušās ņemt vērā cenu kāpumu un kritumu līguma izpildē un attiecīgi pielauj cenas pielāgošanu.

Tāpat praksē ir pazīstamas arī “atkārtotu sarunu klauzulas” (angļu val. – *renegotiation clause*), kuras pusēm uzliek pienākumu sadarboties un, faktisko apstākļu, kas ietekmē līguma izpildi, izmaiņu gadījumā iesaistīties sarunās, lai meklētu abām pusēm izdevīgu risinājumu. Lai gan šādas klauzulas ir uzskatāmas par vienošanos vienoties un pašas par sevi neuzliek pusēm papildus pienākumus, tās tomēr paredz pusēm pienākumu, atbilstoši labas ticības principam, iesaistīties sarunās ar patiesu mērķi atrast risinājumu.

Vienlaikus jānorāda, ka atkārtotu sarunu klauzulas līgumos visbiežāk nepastāv vakuumā. Šādām klauzulām parasti ir paredzēti papildus nosacījumi, kuri kļūst aktuāli gadījumā, ja pušu savstarpējās sarunas par līguma grozīšanu tomēr ir izrādījušās neveiksmīgas. Šie papildus nosacījumi nereti paredz, ka, ja puses nav spējušas atrast abpusēji pieņemamu risinājumu, tad līguma pielāgošanu puses nodod šķīrējtiesas tribunāla kompetencē šķīrējtiesas procesā.

Taču, pat gadījumā, ja līgumā nav klauzula, kas ietver sekas vai sankcijas atkārtotu sarunu klauzulai, doktrīnā un tiesu praksē šādu klauzulu juridiskās sekas neveiksmīgu sarunu gadījumā tik un tā nereti tiek interpretētas tā, ka tās ved pie trešās personas – tiesas vai šķīrējtiesas tribunāla veiktas līguma noteikumu pārskatīšanas. Proti, šādas klauzulas esamība līgumā var tikt interpretēta kā izņēmums no striktas atbildības un *pacta sunt servanda* principa, un norādīt uz pušu vienotu nodomu pielaut līguma noteikumu grozīšanu vai pielāgošanu ja faktisko apstākļu izmaiņas pēc līguma noslēgšanas to prasa.¹⁵ Attiecīgi šādā gadījumā, pieņemot, ka ir ievērota strīda risināšanas kārtība pirms prasības celšanas, pusei ceļot prasību, šķīrējtiesas tribunālam tiek piešķirtas tiesības izšķirt pušu strīdu, tostarp papildinot vai pielāgojot līguma noteikumus, ja tas konkrētajā situācijā ir atbilstošs risinājums. Minētais neapšaubāmi ir pušu nodoma un līguma interpretācijas jautājums individuāli katrā konkrētā gadījumā un attiecīgi varētu tikt kategorizēts kā netieši piešķirtas tiesības pielāgot līgumu.

Bez tam, puses līgumā var izteikt vēlmi arbitriem piešķirt tiesības izšķirt strīdus *ex aequo et bono* (no latīņu val. *vadoties pēc taisnīguma un labas ticības*). Lai gan šīs frāzes tulkojums nav nosakāms ar pietiekamu precizitāti, konceptuāli šķīrējtiesas procesā ar to tiek saprastas arbitra tiesības izšķirt strīdu galvenokārt vadoties pēc tā, kas būtu konkrētā strīda taisnīgs un vienlīdzīgs risinājums, atkāpjoties no striktas tiesību normu piemērošanas. Izšķirot strīdu *ex aequo et bono*

¹⁵ Peter W. Arbitration and Renegotiation Clauses. Journal of International Arbitration Volume 3 Issue 2, Kluwer Law International, 1986. 37. lpp.

tribunālam ir tiesības papildināt pušu līguma noteikumus vai tos pielāgot saistību ekvivalences saglabāšanai gadījumā, ja faktiskā situācija līguma izpildē ir mainījusies. Tribunālam ir tiesības vērtēt pušu norādītos faktus un faktiskā vai ekonomiskā stāvokļa disbalansu, lai pieņemtu attiecīgajā situācijā taisnīgu lēmumu, kas atgrieztu vienlīdzību pušu starpā, neskatoties uz to vai atbilstošu tiesību normu piemērošana novestu pie tāda paša rezultāta. Tieši šī iemesla dēļ tiesību piešķiršana arbitriem izšķirt strīdus *ex aequo et bono* ir strīdīgs temats tiesību zinātnieku vidū. Piemēram, ka strīdu izšķiršana *ex aequo et bono* grauj tiesisko noteiktību un vienotas prakses veidošanu, kā arī, ka pastāv risks nepamatoti atalgot līgumslēdzējus, kas nepilda saistības, atvieglojot saistību izpildi godīguma vārdā.¹⁶ Lai gan šādam argumentam apstākļu maiņas gadījumā nebūtu vieta, jo

Starptautiskos šķīrējtiesas procesos lietas izšķiršana *ex aequo et bono* visbiežāk ir iespējama tikai, ja puses par to ir nepārprotami vienojušās.¹⁷ Ņemot vērā, ka pieļaujot strīdu izšķiršanu balstoties uz taisnīgumu un pušu ekonomisko vienlīdzīgumu ievērojami ietekmē iespējas prognozēt sava prasījuma pamatotību un iespējamo strīda iznākumu, šādu pilnvaru piešķiršana tribunālam nebūtu tāds lēmums, kas būtu pieņemams vieglprātīgi. Strīda risināšanas procesa norise un lēmuma pieņemšana vadoties no strikta tiesību normu interpretācijas un piemērošanas skatu punkta lielākajā daļā gadījumu ir vēlamāka, jo tā rada pārskatāmu procesu un paredzamāku iznākumu. Taču, tiesību izšķirt strīdus *ex aequo et bono* piešķiršana tribunālam attiecībā uz konkrētiem neprognozējamiem gadījumiem, kā piemēram sevišķas apstākļu maiņas, līguma izpildes neiespējamības vai ārkārtīgs izpildes apgrūtinājuma gadījumā būtu uzskatāms par samērīgu un pat atbilstošu risinājumu, jo tādējādi arbitri var tikt atbrīvoti šķēršļiem un ierobežojumiem strīda izšķiršanā, ar kuriem tie var saskarties, piemēram piemērojot materiālās tiesības.

Ārpus tiešā tekstā šķīrējtiesas klauzulās piešķirta pilnvarojuma, vienošanās par tribunāla tiesībām papildināt un pielāgot līgumus var būt atrodamas līguma izpildes grūtību (*hardship*)

¹⁶ Iudica G. Ex Aequo et Bono - Three Cases of Arbitration, and Some Remarks about Equity. Digest: National Italian American Bar Association Law Journal 21, 2013. 40. lpp.

¹⁷ UNCITRAL Model Law on International Commercial Arbitration [UNCITRAL Starptautiskās Komerciālās Šķīrējtiesas Parauglikums]. Sk. 28. panta trešo daļu. Pieejams: https://www.uncitral.org/pdf/english/texts/arbitration/ml-arb/07-86998_Ebook.pdf [aplūkots: 25.02.2020.]; Sk. arī Basketball Arbitral Tribunal (BAT) Arbitration Rules. 15.1. punktu Pieejams: <http://www.fiba.basketball/en/Module/c9dad82f-01af-45e0-bb85-ee4cf50235b4/3109bb9c-53bc-4cbc-99a8-a67e9f861277> [aplūkots: 20.02.2020.] Kā pretstats ir izceļams šķīrējtiesas process Starptautiskās basketbola federācijas (FIBA) Basketbola Arbitrāžas Tiesā (BAT), kurā strīdi, bez atsevišķas papildus vienošanās par pretējo, tiek izšķirti *ex aequo et bono*, ja vien puses nav tieši vienojušās par piemērojamajām tiesībām.

klauzulās. Līguma izpildes grūtību (*hardship*) klauzulas mērķis ir atbrīvot līgumslēdzēju, kas atsaucas uz šīs klauzulas piemērošanu, no saistību izpildes un no ar saistību neizpildi saistītajām negatīvajām sekām, taču paredz iespējas vienoties par līgumisko saistību izpildes turpināšanu. Tas ir tādēļ, ka līguma izpildes grūtību klauzulas piemērošana, atšķirībā no iespējams plašāk atpazīstamajām un lietotajām nepārvaramas varas (*force majeure*) klauzulām, nepieprasa, lai līguma izpilde būtu kļuvusi pilnībā neiespējama. Līguma izpildes grūtību klauzulas ir piemērojamas gadījumiem, kad līguma izpilde faktiski ir iespējama, taču saistību izpilde ir kļuvusi sevišķi apgrūtinoša un tik nesamērīgi ekonomiski neizdevīga, ka tā pilnībā izjauc pušu līgumisko vienlīdzību, turklāt ar līguma izpildi saistītie izdevumi līgumslēdzējam pilnībā iznīcina no līguma izpildes gūstamo labumu. Tieši šāds līguma izpildes grūtību raksturojums ir sniegts UNIDROIT Principu 6.2.2. punkta komentāros.¹⁸

Attiecīgi praksē visbiežāk izplatītās līguma izpildes grūtību klauzulu juridiskās sekas piešķir līgumslēdzējam tiesības prasīt atkārtotas sarunas attiecībā uz līguma modifikācijām, gan līguma noteikumu papildināšanu vai pielāgošanu, kā to piemēram paredz UNIDROIT Principu 6.2.3. punkta noteikumi. Šajā aspektā ICC sagatavotā parauga līguma izpildes grūtību klauzula (*ICC Hardship clause*) atšķiras no UNIDROIT Principu 6.2.3. punkta, jo tā līguma izpildes grūtību konstatēšanas gadījumā uzliek pusēm par pienākumu uzsākt sarunas par līguma noteikumu grozīšanu atbilstoši mainītajiem apstākļiem, taču, ja puses nespēj vienoties līgumslēdzējam, kas atsaucās uz šo klauzulu, ir paredzētas tikai tiesības atkāpties no līguma. Savukārt UNIDROIT Principu 6.2.3. punkta piemērošanas gadījumā, pēc neveiksmīgām pušu sarunām, līgumslēdzējs ir tiesīgs prasīt tiesai vai šķīrējtiesas tribunālam pielāgot līguma noteikumus, lai atgrieztu balansu starp pusēm.

Puses, apspriežot līguma noteikumus, šādās klauzulās var paredzēt kārtību kādā tās risinās situācijas, kad saistībā ar līguma izpildi apstākļi ir mainījušies tik ļoti, ka tie apgrūtina līguma izpildi. Līguma izpildes grūtību klauzulas iekļaušana pušu līgumā visbiežāk nozīmēs, ka klauzulas piemērošanai paredzēto apstākļu iestāšanās gadījumā, puses vienojas atkārtoti vienoties un pārskatīt līguma noteikumus, vai, ja pusēm neizdodas vienoties par grozījumiem, piešķirt neatkarīgai trešajai personai- visbiežāk šķīrējtiesas tribunālam, tiesības izšķirt pušu strīdu, pēc

¹⁸ UNIDROIT Principles of International Commercial Contracts [UNIDROIT Starptautisko Komerclīgumu principi]. Pieejams: <https://www.unidroit.org/instruments/commercial-contracts/unidroit-principles-2016> [aplūkots: 02.02.2020.] Sk. 6.2.2. punkta komentāra 1. – 7. punktu.

nepieciešamības pielāgojot līguma noteikumus un attiecīgās saistības, kuru izpilde ir kļuvusi apgrūtināta, izmanītajai faktiskajai situācijai.

Turklāt, ja pušu noslēgtajam līgumam ir piemērojams CISG, tajos gadījumos, kad puses līgumā ir noregulējušas kādu jautājumu, kuru vienlaikus regulē arī CISG normas, saskaņā ar CISG 6. panta noteikumiem, pušu noslēgtā līguma noteikumi ņem virsroku pār CISG regulējumu tiktāl ciktāl pušu vienošanās līgumā atšķiras no CISG regulējuma. Puses līguma izpildes grūtību klauzulā var vienoties specifiski noregulēt līguma pārskatīšanas un pielāgošanas kārtību saistību neizpildes gadījumos. Tādā gadījumā, pusei, kas atsaucas uz līguma izpildes grūtībām var būt pamats argumentēt, ka ar līguma izpildes grūtību klauzulas iekļaušanu līgumā puses ir atkāpušas no CISG regulējuma un noteikušas savām tiesiskajām attiecībām specifisku regulējumu, kurš šķīrējtiesas tribunālam piešķir tiesības pārskatīt un pielāgot pušu līgumu. Pie līdzīga secinājuma var nonākt arī tajos gadījumos, kad puses ir līgumā iekļāvušas plašāku vai detalizētāku noteikumu PECL, DCFR vai UNIDROIT Principu noteikumu regulējumu, nekā to konkrētajā jautājumā paredz CISG normas.

Papildus iespējai prasīt līguma pārskatīšanu vai papildināšanu, līguma izpildes grūtību klauzulas, līdzīgi kā nepārvaramas varas klauzulas, paredz līgumslēdzējiem iespējas arī atkāpties no līguma. Tādēļ, lai gan līgumu papildināšana vai pielāgošana kā tiesas nepārvaramas varas klauzulu sekas nav plaši izplatītas, tomēr puses var šādu iespēju iekļaut arī nepārvaramas varas klauzulā, radot pēc būtības kombinētu nepārvaramas varas un līguma izpildes grūtību juridisko seku klauzulu. Šādas klauzulas pielietojums var būt dažāds, nošķirt atsevišķus riskus vai paredzēt konkrētām apstākļu izmaiņām atšķirīgas sekas, atkarībā no izpildes apgrūtinājuma smaguma.

Piemēram UNIDROIT Noteikumu 7.1.7. punkta komentāros attiecībā uz ilgtermiņa līgumiem ir pareizi norādīts, ka ierastās nepārvaramas varas klauzulu sekas – līguma izbeigšana nav vēlāmākais risinājums nepārvaramas varas apstākļu gadījumā. Vēlamāks risinājums ir pušu savstarpējas sarunas abpusēji izdevīga risinājuma rašanai.¹⁹ Savukārt, potenciālu strīdu gadījumā slēdzot ilgtermiņa līgumus nepārvaramas varas vai līguma izpildes grūtību klauzulu puses var apvienot ar iepriekš pieminēto atkārtotu sarunu klauzulu (*renegotiation clause*), paredzot pusēm pienākumu censties savstarpēju sarunu ceļā atrast risinājumu. Savukārt, ja sarunas izrādās neveiksmīgas, klauzulā var tikt iekļauts alternatīvs risinājums, kas paredz šķīrējtiesas tribunāla

¹⁹ UNIDROIT Principles of International Commercial Contracts [UNIDROIT Starptautisko Komerclīgumu principi]. Pieejams: <https://www.unidroit.org/instruments/commercial-contracts/unidroit-principles-2016> [aplūkots: 02.02.2020.] Sk. 7.1.7. punkta komentāru 5. punktu.

iespējas pušu vietā papildināt vai pielāgot līguma noteikumus, gadījumā, ja puses pašas nevar vienoties.

Raugoties uz faktisko apstākļu izmaiņu smagumu un vēlamajām tiesiskajām sekām līguma izpildes grūtību kontekstā, pastāvot apstākļiem, kas ir par pamatu atsaukties uz nepārvaramas varas noteikumu piemērošanu, attiecīgajam līgumslēdzējam visticamāk būtu pietiekams pamats atsaukties arī uz līguma izpildes grūtības regulējošajiem noteikumiem. Līdz ar to, izvēle, atkarībā no vēlamā rezultāta, atliktu tās puses rokās, kura atsaucas uz apgrūtinošu apstākļu izmaiņu esamību, atkarībā no tā, vai vēlamais rezultāts ir līguma izpildes pilnīga apturēšana, jeb izpildes turpināšana, pielāgojot to apstākļu izmaiņām.

Kopumā tiešā veidā līgumā iekļauta kārtība kādā līgums tiek pārskatīts pirmkārt var mazināt risku, ka pušu starpā radies strīds ir jānodod izšķiršanai un otrkārt vienošanās par strīda izšķiršanas kārtību gan nepārvaramas varas gadījumos, gan līguma izpildes grūtību gadījumā, tostarp paredzot elastīgus nosacījumus līguma pielāgošanai ievērojami atvieglos strīdu izšķiršanu, ja tādi radīsies.

1.3. Netieši piešķirtas tiesības pielāgot līgumu

Doktrīnā un šķīrējtiesu tribunālu praksē šķīrējtiesas līgumā ietvertās pušu vienošanās analīzē visbiežāk netiek atsevišķi izdalīti gadījumi, kuros puses pielāgot pušu līgumu ir šķīrējtiesas tribunālam piešķirušas tieši no tādiem gadījumiem, kuros tiesības tiek piešķirtas netieši. Tas ir pamatojams cita starpā ar to, ka šādam iedalījumam nav praktiskas nozīmes tribunāla tiesību apmēra noteikšanā vai autoritātē izšķirt strīdu vienā vai otrā gadījumā. Šīs apakšnodaļas mērķis, izdalot tribunālam netieši piešķirtas tiesības pielāgot līgumus no tieši piešķirtām tiesībām, ir apskatīt gadījumus, kuros no pušu vienošanās šādas tribunāla tiesības var izrietēt, lai gan puses par to tiešā tekstā līgumā nav vienojušās, taču līguma noteikumu un pušu nodoma interpretācijas ceļā šādu tiesību piešķiršanas fakts var tikt konstatēts.

Netieša pilnvaru nodošana tribunālam notiek gadījumos, kad puses ir vienojušās, ka šķīrējtiesas process norisināsies atbilstoši iepriekš pastāvošiem noteikumiem šķīrējtiesas procesa noteikumiem, kas sevī ietver tribunāla tiesības un pilnvaras.²⁰ Proti, līgumslēdzēji vienojas par konkrētu noteikumu kopumu, ko tie piemēro līgumam un attiecīgais noteikumu kopums ietver

²⁰ Blackaby N., Partasides C., Redfern A., Hunter M., 2015. 307. lpp.

tribunāla tiesības, tostarp pielāgot līgumu. Taču, šis nebūt nav vienīgais ceļš netiešam pilnvarojumam.

Pastāv diskusija par to, ka atsevišķos gadījumos šķīrējtiesas klauzulas var ietvert netiešu pilnvarojumu.²¹ Visbiežāk šķīrējtiesas līgumi vai šķīrējtiesas klauzulas ir lakoniskas un satur tikai to pamata spēkā esamībai nepieciešamo skeletu, vai tieši pretēji, satur vispārīgus, plašus un visaptverošus formulējumus. Standarta šķīrējtiesas līguma klauzulas parasti sastāv no vienvēidīgas formulas un tajās lietotie sekojošie termini kopā veido pamatu pušu vienošanās par strīda izšķiršanu šķīrējtiesā, proti: (a) “Visi” vai “jebkurš”; (b) “strīds(-i)” “nesaskaņas” “prasības” vai “pretrunas”; (c) “kas izriet no” “saistītas ar” “no” vai “saistībā ar”; (d) pušu “vienošanās” “līgumu”, “saistībām” vai plašāks pušu pienākumu uzskaitījums.²² Šķīrējtiesas klauzulas visbiežāk tiek konstruētas tādējādi, lai tās nodrošinātu to, ka visi strīdi, kas izceļas no līguma vai saistībā ar to vai līgumiskajām saistībām tiktu nodoti izšķiršanai šķīrējtiesas procesā. Un pamatā prezumpcija ir, ka līgumslēdzēji ir vienojušies visus strīdus nodot izšķiršanai vienam šķīrējtiesas tribunālam viena procesa ietvaros, ja vien puses nav skaidri vienojušās par pretējo. Tādēļ ir jāizdara secinājums, ka netiešs pilnvarojums ne tikai ir iespējams, bet pat būtu uzskatāms par ierasto *modus operandi*. Citādi nāktos nonākt pie absurda secinājuma, ka šādas vispārīgas frāzes ir bez jebkāda satura un, ka katru konkrētu jautājumu ir nepieciešams atsevišķi uzskatīt, lai tribunālam būtu tiesības to izskatīt.

Protams, pusēm pastāv iespējas ierobežot specifisku jautājumu izšķiršanu šķīrējtiesas procesā, atstājot pārējos strīdu veidus tiesas kompetencē. Taču, šāda gadījumā pastāv risks rasties strīdiem par šķīrējtiesas kompetencē nodotajiem jautājumiem un to robežām. Citiem vārdiem sakot, strīds par to, kāda veida strīds starp pusēm pastāv. Šādos gadījumos arbitru uzdevums būs līguma interpretācija, lai noskaidrotu pušu nodomu līguma slēgšanas brīdī. Savukārt situācijā, kurā puses būs kādu specifisku jautājumu izslēgušas no tribunāla jurisdikcijas būs pamats šādu rīcību interpretēt, kā visu pārējo jautājumu iekļaušana tribunāla kompetencē. Jo, ja puses būtu vēlējušās izslēgt vēl kādu jautājumu, tās neapšaubāmi tā būtu rīkojušās.

Tiek plaši atzīts, ka šādi iepriekš minētie plašie formulējumi ietver visas domstarpības un prasības, kas izriet no konkrētajām tiesiskajām attiecībām un var pat attiekties uz ārpus

²¹ Brunner C. Force Majeure and Hardship under General Contract Principles: Exemption for Nonperformance in International Arbitration. International Arbitration Law Library, Volume 18, Kluwer Law International, 2008. 493. lpp.; Sk. arī 1988. ICC šķīrējtiesas spriedumu lietā Nr. 5754. (Nav publicēts).

²² Born G. 2014. 1347. lpp.

līgumiskiem prasījumiem un deliktiem.²³ Tādēļ atsevišķa atsauce uz tribunāla tiesībām grozīt vai pielāgot līguma noteikumus šķīrējtiesas klauzulā nebūtu nepieciešama Jo, pušu šķīrējtiesas klauzula par piemēram, “visu” vai “jebkādu” strīdu nodošanu izšķiršanai šķīrējtiesā ir uzskatāma par pietiekami plašu lai ietvertu arī tostarp līguma grozīšanu vai pielāgošanu, ja šādas tiesības attiecīgajā situācijā var secināt no citiem līguma noteikumiem vai būtiskiem faktiskajiem apstākļiem.

Līdz ar to, tiesības grozīt vai papildināt līguma noteikumus var būt netieši ietvertas šķīrējtiesas klauzulā, ņemot vērā citus līguma noteikumus. Attiecīgi tādā gadījumā konkrētu šķīrējtiesas tribunāla pilnvaru izsecināšana no šķīrējtiesas līguma teksta atliek kā līguma un pušu izteikumu vai darbību interpretācijas jautājums.

Šķīrējtiesas līgumi lielākoties tiek pakļauti tiem pašiem interpretācijas noteikumiem kā visi citi līgumi. Ir jāņem vērā visi būtiskie apstākļi. Pušu izteikumi ir jāinterpretē labā ticībā, kā arī ir jāņem vērā pušu darbības un izteikumi gan līguma noslēgšanas brīdī, gan vēlāk.²⁴ Un, lai gan pastāv plašas diskusijas par CISG normu piemērojamību šķīrējtiesas līgumu formas un spēkā esamības noteikšanai, tiek plaši atzīts, ka CISG 8. un 9. panta noteikumi ir piemērojami arī šķīrējtiesas līguma un pušu nodoma interpretācijai. Atbilstoši CISG 8. panta pirmajai daļai puses izteikumi un rīcība ir interpretējama atbilstoši puses nodomam par kuru otra puse zināja vai nevarēja nezināt. Bet, ja pirmā daļa nav piemērojama, tad puses izteikumi un rīcība ir interpretējami atbilstoši saprātīgas trešās personas izpratnei salīdzināmos apstākļos. Savukārt trešā daļa paredz, ka abos minētajos gadījumos vērā ņemami ir visi būtiskie apstākļi, tostarp pušu starpā izveidojusies prakse vai paražas un pušu vēlāka rīcība.²⁵ Tādējādi minētie noteikumi atspoguļo vispārpieņemtu praksi līguma noteikumu interpretācijā un to piemērošana ir attiecināma arī uz šķīrējtiesas līgumiem.

Kā piemēru var minēt iepriekš pieminētās līguma izpildes grūtību klauzulas. CISG 8. panta pirmā daļa paredz cita starpā arī pušu nodoma noskaidrošanu tiktāl ciktāl šāds puses nodoms nav ticis nepārprotami izteikts. Un šāda nodoma noskaidrošanai tribunāls var vadīties no vairākiem būtiskiem apstākļiem, tostarp pušu diskusijām pirms līguma noslēgšanas, pušu starpā pastāvošām paražām vai ierasto praksi, ja tāda ir, kā arī pušu darbībām un izteikumiem pēc līguma

²³ Lew J. D. M., Mistelis L. A., Kröll S. Comparative International Commercial Arbitration. Kluwer Law International, 2003. 151. lpp.

²⁴ Ibid. 150. lpp.

²⁵ United Nations Convention on Contracts for the International Sale of Goods. [Apvienoto Nāciju Organizācijas Konvencija par starptautiskajiem preču pirkuma – pārdevuma līgumiem]. LR starptautisks līgums. Latvijas Vēstnesis. 1997. gada 3. jūlijs, Nr. 170. Sk. 8. pantu

noslēgšanas.²⁶ Šajā gadījumā būtisku nozīmi iegūst pušu vienošanās līgumā, kā arī sarunas un izteikumi apspriežot līguma noteikumus. Iespējams vadoties pēc CISG 8. pantā ietvertās interpretācijas sistēmas pastāv iespēja noskaidrot pušu strīdā iesaistīto pušu nostāju līguma noslēgšanas brīdī par potenciālu līguma pārskatīšanu gadījumā, ja tiek konstatētas līguma izpildes grūtības vai kādu pušu starpā jau pastāvošu ierastu praksi risinot strīdus līdzīgos gadījumos.

Tādēļ diskusijas pušu starpā līguma noslēgšanas stadijā par nepieciešamību paredzēt mehānismu līguma izpildes grūtību pārvarēšanai vai par līguma izpildes grūtību klauzulas iekļaušanu līgumā, kontekstā ar iespējām pārskatīt vai modificēt līguma nosacījumus, var veidot pamatu interpretācijai, ka pušu nodoms ir bijis noslēgto līgumu pakļaut šādai procedūrai, neskatoties uz to, ka iespējams līgumā puses kādu iemeslu dēļ to nav iekļāvušas vai nav pietiekami konkrēti noregulējušas.

Taču, līguma satura un pušu nodoma interpretācijai ir jābūt objektīvi pamatotai. Prasības celšana par līguma papildināšanu vai pielāgošanu apstākļu maiņas gadījumā var būt pamats tribunālam vērtēt vai līguma noteikumi, pušu sarunas un pušu vēlāka rīcība liecina par nodomu pieļaut līguma pielāgošanu apstākļu maiņas gadījumā. Nebūtu pieļaujami tribunāla centieni pēc pašiniciatīvas meklēt pilnvarojumu grozīt vai papildināt līguma noteikumus, ja šādu prasību puses nav pieteikušas un tas neizriet no līguma noteikumiem vai arī piemērojamajām tiesībām.

Vērtējot šķīrējtiesas līguma tvērumu, papildus šķīrējtiesas līgumā izmantotajiem plašajiem formulējumiem, interpretācijā pastāv iespēja vadīties no pušu darbībām, ar kurām tās tribunāla kompetencē nodod arī jautājumus, kas sniedzas ārpus šķīrējtiesas līguma robežām.²⁷ Tādējādi, piemēram jautājums par līguma noteikumu grozīšanu vai papildināšanu, kas iespējams nav tieši ticis ietverts šķīrējtiesas līgumā, taču faktiski izriet no pušu līguma vai strīda, var nonākt tribunāla kompetencē ja puses šo jautājumu risina, bez atsevišķām pretenzijām pret tribunāla jurisdikciju pār šādu jautājumu.

Lielākā daļa institucionālo šķīrējtiesu noteikumu paredz pusei pienākumu sniegtot paskaidrojumus par prasību, vai ceļot pretprasību, vienlaikus arī celt iebildumus pret tribunāla jurisdikciju kopumā vai konkrētos jautājumos. Šāda prakse tiek atzīta kā saprātīga un praktiski noderīga, jo tas radītu nevēlamus sarežģījumus, ja puse, kurai sāk rasties aizdomas, ka lieta sāk virzīties tai nevēlamā virzienā, varētu vēlākās procesa stadijās pēkšņi celt pretenzijas pret tribunāla

²⁶ Schlechtriem P., Schwenger I. Commentary on the UN Convention on the International Sale of Goods (CISG), Third edition, Oxford New York: Oxford University press, 2010. 152. lpp.

²⁷ Blackaby N., Partasides C., Redfern A., Hunter M. 2015. 95. lpp.

jurisdikciju. Tādēļ visbiežāk pretenziju necelšana noteiktā termiņā tiks uzskatīta par nepārprotamu atteikšanos no jebkādiem turpmākiem iebildumiem pret jurisdikciju, it sevišķi gadījumos, kad institucionāli šķīrējtiesas noteikumi paredz šādu pretenziju celšanu noteiktā procesa stadijā un termiņā.²⁸ Tieši šādu kārtību paredz UNCITRAL Parauglikums. Tā 4. punktā ir noteikts, ka puse, kura apzinās ka kāda no šī likuma noteikumu prasībām, no kurām puses var atkāpties, vai kāda no šķīrējtiesas līgumā ietvertām prasībām netiek ievērota bet tā tik un tā turpina šķīrējtiesas procesu, neizvirzot iebildumus pret šī likuma vai noteikumu neievērošanu saprātīgā termiņā vai, ja tam ir noteikts konkrēts termiņš, šajā termiņā, ir uzskatāms, ka ir atteikusies no savām tiesībām iebilst.²⁹ Tādējādi ja prasība ir celta par līguma pielāgošanu apstākļu maiņas gadījumā un otra puse nav cēlusi iebildumus pret tribunāla jurisdikciju izlemt šādu jautājumu, bet gan tikai izvirzījusi pretargumentus pret prasības pamatotību pēc būtības, var secināt, ka tribunāls ir apveltīts ar tiesībām izšķirt šādu strīdu un pielāgot līgumu, ievērojot prasības robežas.

1.4. Līguma pielāgošana bez pušu vienošanās

Attiecības starp līguma pusēm galvenokārt regulē divi fundamentāli saistību tiesību principi, proti, pušu privātautonomijas princips un *pacta sunt servanda* princips. Līgumslēdzēji ir brīvi savās tiesībās noteikt saistību un tiesību apmēru, kuru tās uzņemas, taču, vienojoties puses vienlaikus uzņemas pienākumu savas saistības izpildīt un pakļauj sevi ierobežojumiem no saistību izpildes atkāpties. Tiek uzskatīts, ka tribunāla pamata tiesības ir izšķirt pušu radušos strīdu balstoties uz iepriekš vienošanās ceļā noteiktām tiesībām un pienākumiem.³⁰ Tādēļ šķīrējtiesas tribunālam nav automātiski piemītošas tiesības grozīt līguma noteikumus, par kuriem līgumslēdzēji ir vienojušies un pielāgot tos tā, kā pats tribunāls to uzskata par piemērotu.³¹ Un attiecīgi tribunāla tiesības grozīt vai papildināt līguma noteikumus tiek uzskatītas par ārkārtas, jeb papildus tiesībām, kas atrodas ārpus parastā tribunāla tiesību kopuma. Tādēļ, ja pušu vienošanās vai līguma noteikumi nepiešķir

²⁸ Blackaby N., Partasides C., Redfern A., Hunter M. 2015. 346. lpp.

²⁹ UNCITRAL Model Law on International Commercial Arbitration [UNCITRAL Starptautiskās Komerčiālās Šķīrējtiesas Parauglikums]. Pieejams: https://www.uncitral.org/pdf/english/texts/arbitration/ml-arb/07-86998_Ebook.pdf [aplūkots: 22.02.2020.] Sk. 4. pantu.

³⁰ Kröll S. The Renegotiation and Adaptation of Investment Contracts in Horn N., Kröll S. Arbitrating Foreign Investment Disputes: Procedural and Substantive Legal Aspects. Studies in Transnational Economic Law, Volume 19, Kluwer Law International, 2004. 451. lpp.

³¹ Blackaby N., Partasides C., Redfern A., Hunter M. 2015. 525. lpp.

tribunālam tiesības grozīt vai papildināt līguma noteikumus, tādā gadījumā prezumpcija ir, ka tribunālam šādu tiesību nav.

Neskatoties uz to, dažkārt šķērējtiesu tribunāli, vai tiesas taisa tādus nolēmumus, kuru faktiskais efekts ir tāds, ka tie groza pušu līguma noteikumus, kaut gan līgumā neviens no noteikumiem šādu tiesību nav piešķīris. Starptautiskajās tirdzniecības tiesībās tiek plaši atzīts, ka *pacta sunt servanda* princips, var tikt pakļauts atsevišķiem izņēmumiem.³² Kontinentālās Eiropas tiesībās šādi tribunāla rīcībai visbiežākais pamatojums ir *clausula rebus sic stantibus* princips, kas ir starptautisko tiesību paraža un pamatā no starptautiskajām publiskajām tiesībām aizgūts princips. Tas attiecas uz gadījumiem, kad apstākļu maiņa ir tik būtiska, ka tas ir pamats puses atbrīvošanai no saistībām, kuras pusei uzliek līgums vai starptautiska konvencija. Savukārt anglosakšu tiesībās tribunāls analogisks princips uz kuru atsaukties būtu netieši piemērojamas normas par *frustration of purpose* (no angļu val. - vilšanās līguma izpildes mērķī) un *impracticability* (no angļu val. – līgumisko saistību izpildes nepraktiskums).³³

Šāda izpratne par *pacta sunt servanda* principa attiecībām ar tā izņēmumiem nostiprināta arī vairākos nacionālajos regulējumos, kā piemēram Vācijas tiesībās (*Wegfall der Geschäftsgrundlage*) un Francijas tiesībās (*l'imprévision*). Taču būtiskais apstākļis šajā sakarā ir tas, ka līgumiskajām attiecībām, kurām ir piemērojamas vienotas starptautisko tiesību kodifikācijas, kā piemēram CISG, UNIDROIT Principi, PECL vai DCFR, atsaukšanās uz šādiem jēdzieniem un principiem, kuri ir pazīstami tikai noteiktā tiesību sistēmā vai nacionālajā regulējumā var pirmkārt pārkāpt pušu vienošanos, ja puses nav piekritušas šādu tiesību piemērošanai. Un otrkārt, pārkāpt arī piemērojamo tiesību kodifikāciju normas, kuras visbiežāk paredz pienākumu to normu piemērošanā ņemt vērā to starptautisko raksturu un nepieciešamību tiekties pēc vienveidīgas prakses.

Neatkarīgi no tā, kāds ir līguma grozīšanas vai pielāgošanas pamatojums, gadījumā ja tribunāls nolēmumā būs izvēlējis iet līguma grozīšanas vai papildināšanas ceļu, nekonstatējot pušu vienošanos par tribunāla tiesībām grozīt un papildināt pušu līguma noteikumus, pastāv iespēja

³² Brunner C. 2008. 1. lpp.

³³ Blackaby N., Partasides C., Redfern A., Hunter M. 2015. 527. lpp.

ka tribunāla nolēmums būs apstrīdams. Un šādu iespējamo rezultātu neietekmēs arī apstākļi, ja tribunāls taisot šādu nolēmumu formāli būs ievērojis piemērojamās procesuālās tiesību normas.³⁴

Ņujorkas konvencija paredz, ka šķīrējtiesas nolēmuma atzīšana un izpilde var tikt atteikta, pamatojoties uz pierādījumiem, ka nolēmumā ir izšķirts strīds, kurš nav ticis paredzēts vienošanās par strīda nodošanu šķīrējtiesai vai, kas ir ārpus šķīrējtiesas līguma tvēruma.³⁵ Tādēļ pusei, kuras līgumu šķīrējtiesas tribunāls ir grozījis vai pielāgojis bez šādas pušu vienošanās balstoties uz kādu no pieminētajiem vispārējiem principiem, var pastāvēt iespēja lūgt atcelt šķīrējtiesas nolēmumu.

Kopumā, šķīrējtiesas tribunāls noteiktos gadījumos var atsaukties uz vispārējiem tiesību principiem, kuri konkrētā gadījumā, ievērojot piemērojamās tiesības, paredz *pacta sunt servanda* principa ierobežošanu. Tomēr, ja tiesības grozīt, papildināt vai pielāgot līgumus nav tā vai citādi tribunālam piešķirtas ar pušu vienošanos šķīrējtiesas līgumā, vai tieši neizriet no piemērojamajām materiālajām tiesību normām, šādu risinājumu pielietošana var būt pamats nolēmuma atcelšanai un padarīt nolēmumu par spēkā neesošu un neizpildāmu. Tādēļ pie nepieciešamības taisnīga risinājuma sasniegšanai grozīt, papildināt vai pielāgot līgumu, tribunālam ir jāmeklē šāds pilnvarojums citos tiesību avotos. Atskaitot pušu vienošanos, tribunāls var smelties tiesības grozīt, papildināt un pielāgot līguma noteikumus tiktāl ciktāl to pieļauj procesuālās un materiālās tiesības, kas ir piemērojamas strīda izšķiršanai. Attiecīgi turpmākajās nodaļās tribunāla tiesības grozīt, papildināt un pielāgot līguma noteikumus tiks apskatītas no procesuālo tiesību un CISG, kā materiālo tiesību, skatu punkta.

³⁴ Beisteiner L. The Arbitration Agreement and Arbitrability, the (Perceived) Power of the Arbitrator to Revise a Contract – The Austrian Perspective in Klausegger C., Klein P., et al. (eds). Austrian Yearbook on International Arbitration 2014, Manz'sche Verlags- und Universitätsbuchhandlung, 2014. 113. lpp.

³⁵ United Nations Convention on the Recognition and Enforcement of Foreign Arbitral Awards [Apvienoto Nāciju Organizācijas Konvencija par ārvalstu šķīrējtiesas nolēmumu atzīšanu un izpildīšanu]. LR starptautisks līgums. Latvijas Vēstnesis. 2003. gada 1. aprīlis, Nr. 50. Sk. 5. panta pirmās daļas "c" apakšpunktu.

2. PIEMĒROJAMO PROCESUĀLO TIESĪBU NORMU IETEKME

2.1. Šķīrējtiesas procesam piemērojamo procesuālo tiesību nozīme

Pušu vēlmēm, jeb gribas autonomijai (franču val. – *l'autonomie de la volonté*) šķīrējtiesas procesā ir piešķirama būtiska nozīme. Pastāv uzskats, ka pušu privātautonomijas principa ietvaros izteikta griba, kopā ar atbilstošu noteikumu kopumu, var būt pietiekami, lai starptautisks šķīrējtiesas process varētu norisināties kā pilnīgi neitrāls un decentralizēts process.³⁶

Pamatā puses brīvi vienojas par to ieskatā galvenajiem un nozīmīgajiem aspektiem gadījumos, ja to starpā būs radies strīds, kas būs jāizšķir, savukārt tas, par ko puses konkrēti nevienojas, tiek atstāts piemērojamo noteikumu ziņā. Šādi papildus tribunāla tiesībām kas vienlaikus izriet no, un tiek ierobežotas ar, šķīrējtiesas līgumu, šķīrējtiesas tribunālam izšķirot strīdus ir jāņem vērā arī procesam piemērojamos noteikumu kopumā piešķirtās tiesības un uzliktie ierobežojumi. Šis noteikumu kopums ir šķīrējtiesas procesam piemērojamās tiesības, jeb *lex arbitri* (no latīņu val. – šķīrējtiesas vietas likums). *Lex arbitri* ir tiesības, kas neregulē starptautiska šķīrējtiesas procesa norisi, kā arī aptver un reglamentē vairākus ar šķīrējtiesas procesa norisi saistītus jautājumus. Tas ir noteikumu kopums, kas nosaka no šķīrējtiesas līguma un, dažos gadījumos arī no pušu gribas, neatkarīgus standartus šķīrējtiesas procesa norisei, imperatīvu normu veidā.³⁷ Līdz ar to šie noteikumi piešķir procesa norises tiesisko ietvaru.

Lex arbitri visbiežāk ir nacionālais likums, kas ir šķīrējtiesas procesa norises vietas likums (angļu val. - *law of the seat of arbitration*), ja vien puses nav vienojušās par citām procesuālajām tiesībām.³⁸ Taču, ir būtiski nošķirt šķīrējtiesas procesam piemērojamās procesuālās tiesības no noteikumiem, kuri ir piemērojami šķīrējtiesas procesa norises kārtībai, par kuriem saskaņā ar procesuālajām tiesībām puses var vienoties atsevišķi.³⁹

Tomēr būtiskākais *lex arbitri* un procesuālo noteikumu aspekts šī darba kontekstā ir tas, ka procesuālie noteikumi it sevišķi var ietekmēt cita starpā šķīrējtiesas nolēmuma saturu un spēkā

³⁶ Blackaby N., Partasides C., Redfern A., Hunter M. 2015. 2. lpp.

³⁷ Ibid 167. lpp.

³⁸ HKIAC šķīrējtiesas reglamenta 36.1. punkts; ICC šķīrējtiesas reglamenta 21. panta pirmā; ICDR šķīrējtiesas noteikumu 31. panta pirmā daļa; LCIA šķīrējtiesas reglamenta 22.3. punkts; SCAI šķīrējtiesas reglamenta 33. panta pirmā daļa; SCC šķīrējtiesas reglamenta 27. panta pirmā daļa; SIAC šķīrējtiesas reglamenta 31.1. punkts; UNCITRAL šķīrējtiesas noteikumu 35. panta pirmā daļa.

³⁹ Born G. 2014. 1603. lpp.

esamību.⁴⁰ Puses pašas nosaka procedūru, kādai tās šķīrējtiesas procesā vēlas sekot un attiecīgi, kādu tās sagaida, ka arbitri ievēros, tieši vai netieši atsaucoties uz procesuālajiem noteikumiem, tostarp vienojoties par konkrētu šķīrējtiesas institūciju, kurā strīds tiks izšķirts, kas visbiežāk nozīmē šīs institūcijas procesuālo noteikumu piemērošanu.⁴¹ Minētais tiek atzīts Ņujorkas konvencijas 5. panta pirmās daļas “d” apakšpunktā, kas nosaka, ka šķīrējtiesas orgānu sastāvam un šķīrējtiesas procesam ir jāatbilst pušu līgumam vai, ja pušu līgumā nav konkrēta vienošanās, tad tās valsts likumam, kur notikusi šķīrējtiesa⁴² un ECICA 4. pantā, kurš paredz, ka puses ar šķīrējtiesas līgumu var nodot strīdus izšķiršanai institucionālā šķīrējtiesā un, šādā gadījumā piemērot šīs institūcijas procesuālos noteikumus, vai nodot strīdu izšķiršanai *ad hoc* šķīrējtiesas procesā un, šādā gadījumā pašām noteikt kārtību kādā notiks šķīrējtiesas process.⁴³

Lai gan arbitru jurisdikcija var izrietēt cita starpā no konvencijām vai no specifiskiem likumiem uz kuriem puses atsaucas, tomēr jurisdikcijas robežas nosaka tās procesuālās tiesības, kuras ir piemērojamas šķīrējtiesas līgumam un šķīrējtiesas procesam. Tādēļ, lai gan pieminētais pušu privātautonomijas princips ir sevišķi svarīgs tribunāla jurisdikcijas noteikšanā, piemērojamajās tiesībās esošais regulējums un pastāvošie ierobežojumi tik un tā var atstāt ietekmi uz pušu gribas izpausmes robežām un uz tiesību apjomu, kas tiek nodot šķīrējtiesas tribunālam.

Pušu vienošanās nevar piešķirt arbitram vairāk tiesību nekā to pieļauj piemērojamās tiesības, vai lūgt izlemt tādus jautājumus, kurus piemērojamās tiesības neparedz šķīrējtiesas tribunālam tiesības izskatīt.⁴⁴ Tādas šķīrējtiesas tribunālam pušu piešķirtas tiesības, kuras pārsniedz piemērojamo tiesību robežas, būs uzskatāmas par spēkā neesošām. Minētais attiecas arī uz gadījumiem, ja šādas tiesības ir iekļautas šķīrējtiesas procesa norisei piemērojamajos noteikumos, taču tās tik un tā pārsniedz *lex arbitri* robežas.⁴⁵ Piemēram, ja no līguma noteikumiem vai citiem būtiskiem apstākļiem izrietētu pušu nodoms pieļaut līguma pielāgošanu, taču ne šķīrējtiesas klauzula ne citos līguma noteikumos tribunālam šādas tiesības nav tieši paredzētas. Ja *lex arbitri*

⁴⁰ Born G. 2014. 1599. lpp.

⁴¹ Gaillard E., Savage J., Fouchard P. 1999. 32. lpp.

⁴² United Nations Convention on the Recognition and Enforcement of Foreign Arbitral Awards [Apvienoto Nāciju Organizācijas Konvencija par ārvalstu šķīrējtiesas nolēmumu atzīšanu un izpildīšanu]. LR starptautisks līgums. Latvijas Vēstnesis. 2003. gada 1. aprīlis, Nr. 50. Sk. 5. panta pirmās daļas “d” apakšpunktu.

⁴³ European Convention on International Commercial Arbitration [Eiropas Konvencijas par Starptautisko Šķīrējtiesu]. LR starptautisks līgums. Latvijas Vēstnesis. 2003. gada 12. februāris, Nr. 23 Sk. 4. pantu.

⁴⁴ Kurkela M., Turunen S. and Conflict Management Institute (COMI). 2010. 180. lpp.

⁴⁵ Blackaby N., Partasides C., Redfern A., Hunter M. 2015. 307. lpp.

noteikumi pieprasītu tiešu tribunāla pilnvarojumu, tas būtu tribunāla pilnvaru ierobežojums. Līdzīgi arī gadījumos, kuros piemērojamās tiesības šādu jautājumu izskatīšanu nepieļauj.

Tādējādi, puses ar šķīrējtiesas līgumu var piešķirt tikai tādas tiesības, kādas pieļauj *lex arbitri*, ņemot vērā, cita starpā sabiedrisko kārtību šķīrējtiesas valstī (no franču val. – *ordre public*).

Pilnvaru nodošana šķīrējtiesas tribunālam, kā jau minēts attiecībā uz pušu vienošanās veidiem, var būt gan tieša, gan netieša. Ja pušu noslēgtais līgums paredz iespējas pielāgot vai grozīt līgumu, piemēram gadījumos, kad līgums ietver šādas tiesības šķīrējtiesas klauzulā un papildus tam pašā līgumā ir atrodami atbilstoši noteikumi, tad tas pienācīgi atspoguļo pušu gribu neierobežot arbitriem piešķirto tiesību loku, bet gan tieši pretēji, norāda uz vēlmi piešķirt arbitriem tiesības iedzīvināt pušu līgumu ja tā izpilde ir kļuvusi apgrūtināta, tostarp nepieciešamības gadījumā to pielāgojot vai grozot.⁴⁶

Savukārt no otras puses, ja puses ir noslēgušas tādu līgumu, kurā ne šķīrējtiesas klauzulā, ne citviet pašā līguma tekstā nav tikuši iekļauti noteikumi saistībā ar šķīrējtiesas tribunālam piešķirtu jurisdikciju grozīt vai pielāgot līguma noteikumus, taču ir atrodama norāde par tādām piemērojamajām tiesībām, kuras tomēr tribunālam piešķir tiesības grozīt un papildināt līguma noteikumus, lielākoties tribunāla interesēs nav ierobežot šādu pušu vienošanos. Tieši pretēji, šādā gadījumā tribunālam ir tiesības nepieciešamības gadījumā iedarbināt attiecīgajās piemērojamajās tiesībās atrodamos strīdu risināšanas mehānismus, tostarp veicot tribunāla veiktu līguma grozīšanu vai papildināšanu, ja tas konkrētajā gadījumā ir atbilstošs risinājums.

Minētajā gadījumā tiesību pielāgot līgumu piešķiršana tribunālam tiešā tekstā līgumā vai šķīrējtiesas klauzulā nav nepieciešama. No pušu vienošanās par piemērojamajām tiesībām ir secināma līgumslēdzēju pušu apzināta griba, lai tās tiktu piemērotas pušu strīdam un tajās esošie strīdu risināšanas mehānismi un tiesiskie risinājumi, arī ja tie ietver līguma grozīšanu, tiktu attiecināti uz pušu strīdu. Līdz ar to vienošanās par piemērojamajām tiesībām, kuras ietver arī tribunāla tiesības noteiktos gadījumos grozīt vai papildināt pušu līgumu var tikt uzskatīta par sava veida pilnvaru nodošanu tribunālam un tādēļ šādos gadījumos līguma grozīšana un papildināšana kā strīda izšķiršanas risinājums būtu ietverts tribunāla tiesību kopumā.⁴⁷

Ievērojot minēto, lai noteiktu tribunāla tiesību kopumu ir jāņem vērā šķīrējtiesas līgumam piemērojamā *lex arbitri* imperatīvās normas, kā arī noteikumi, kuri ir piemērojami konkrētajam

⁴⁶ Beisteiner L. 2014. 110. lpp.

⁴⁷ Ibid. 111. lpp.

šķīrējtiesas procesam.⁴⁸ Arī šajā procesa aspektā pušu līgumam ir būtiska nozīme, jo piemērojamās tiesības galvenokārt nosaka atbilstoši tam, par ko puses ir vienojušās. Savukārt piemērojamās procesuālās tiesības un šķīrējtiesas procesa noteikumi var gan paplašināt šķīrējtiesas tribunālam pušu piešķirto tiesību loku, gan to sašaurināt, tādējādi ietekmējot šķīrējtiesas tribunāla pilnvaru apjomu katrā konkrētā gadījumā, tostarp tribunāla tiesības radīt jaunas pušu saistības vai izmainīt jau pastāvošās.

2.2. Šķīrējtiesu reglamentos paredzētas tiesības pielāgot līgumus

Šķīrējtiesas noteikumos paredzētās tiesības var spēlēt būtisku lomu šķīrējtiesas tribunāla tiesībās vest šķīrējtiesas procesu un atrisināt pušu nesaskaņas. Vienojoties izšķirt savstarpējus strīdus saskaņā ar konkrētiem institucionālas šķīrējtiesas noteikumiem, puses piekrīt atzīt šo noteikumu procesuālās un materiāltiesiskās normas par sev saistošām, tostarp nododot procesuālo jautājumu izlemšanas tiesības šķīrējtiesas tribunāla ekskluzīvā kompetencē.⁴⁹ Līdz ar to šīs apakšnodaļas analīzes nolūkos tiek apskatīti daži no pasaulē lielāko un plaši izmantotāko šķīrējtiesu reglamentiem, proti, HKIAC, ICC, ICDR, LCIA, SCAI, SCC, SIAC un UNCITRAL šķīrējtiesas reglamentu un secinājumi tiek izdarīti balstoties uz to regulējumu.

Ja šķīrējtiesas process notiek saskaņā ar konkrētiem šķīrējtiesas noteikumiem, šie noteikumi parasti nosaka šķīrējtiesas tribunāla tiesību loku, papildus tām tiesībām, kuras tribunālam ir piešķirtas ar pušu vienošanos.⁵⁰ Vadošie institucionālo šķīrējtiesu noteikumi lielākoties papildina pušu procesuālās tiesības un pienākumus kas ir noteikti piemēram UNCITRAL Parauglikumā un vairumā uz to balstītajos nacionālajos regulējumos. Lielākoties šie noteikumi ļauj pusēm pašām vienoties par kārtību kādā puses vēlas lai šķīrējtiesas process notiktu, taču, tai pat laikā noteikumos visbiežāk ir iekļautas vairākas imperatīvas normas, no kurām puses nevar atkāpties, ja šķīrējtiesas procesam ir piemērojami konkrētie noteikumi.⁵¹

Lielākā daļa šķīrējtiesu procesuālo noteikumu neietver noteikumus vai specifiskus ierobežojumus šķīrējtiesas tribunāla tiesībām un pienākumiem attiecībā uz strīda risinājuma saturu

⁴⁸ Blackaby N., Partasides C., Redfern A., Hunter M. 2015. 308. lpp.

⁴⁹ Born G. 2014. 2136. lpp.

⁵⁰ Blackaby N., Partasides C., Redfern A., Hunter M. 2015. 320. lpp.

⁵¹ Born G. 2014. 2138. lpp.

un nolēmuma taisīšanu konkrētos jautājumos, atstājot to pušu vienošanās ziņā. Attiecībā uz šo praksē tiek pieņemta prezumpcija, ka arbitriem ir piešķirtas visplašākās strīdu risināšanas un to satura tiesības.⁵²

Tāpat šķīrējtiesu reglamenti lielākoties neietver tādus noteikumus, kurus puses vienojoties nevarētu pielāgot savām vajadzībām, vai atkāpties no tiem. Tomēr atsevišķos jautājumos, ja konkrētā jautājumā iztrūkst pušu abpusējai piekrišana vai ņemot vērā materiālajās tiesību normās paredzēto regulējumu, šķīrējtiesu reglamentos var būt saskatāmi ierobežojumi šķīrējtiesas tribunāla tiesībām. Tādēļ abstrahējoties no tiesībām, kuras līgumslēdzēji šķīrējtiesas tribunālam piešķir ar līgumu un tām tiesībām, kuras ir paredzētas materiālajā tiesību normās, ir būtiski pievērst uzmanību arī procesuālajiem noteikumiem, kuri attiecas uz šķīrējtiesas procesa norisi.

Neapšaubāmi viens no šādiem ierobežojumiem šķīrējtiesas procesa noteikumos ir attiecībā uz šķīrējtiesas tribunāla tiesībām iejaukties pušu līgumisko attiecību balansā. Lielākā daļa institucionālo šķīrējtiesu reglamentu ietver noteikumus par kārtību kādā tribunāls nosaka piemērojamās tiesības. Visbiežāk noteikumi paredz šķīrējtiesas tribunālam pienākumu izspriest strīdus saskaņā ar un pamatojoties uz tām tiesību normām, par kurām puses ir vienojušās, kā arī nosaka rīcību gadījumā, ja šāda pušu vienošanās par piemērojamajām tiesībām iztrūkst.

Šajā sakarā šķīrējtiesu reglamenti lielākajā daļā gadījumu paredz divus būtiskus noteikumus, kuri var ietekmēt šķīrējtiesas tribunāla tiesības grozīt vai pielāgot līgumus.

Pirmais no tiem ir tas, ka noteikumos nereti papildus tiek noteikts, ka strīdu izšķiršana *ex aequo et bono* ir iespējama tikai un vienīgi, ja puses par to ir nepārprotami vienojušās. Tas pēc būtības nozīme to, ka šķīrējtiesas tribunāls ir ierobežots ar tiesību un pienākumu kopumu, kas izriet no pušu noslēgtā līguma, kā arī materiālajās tiesībās esošajām tiesību normām un to juridiskajām sekām. Šis striktās līguma noteikumu un tiesību normu piemērošanas noteikums ir atrodams visu šajā darbā apskatīto institucionālo šķīrējtiesu reglamentos⁵³ un, ar dažām niansēm teikumu konstrukcijā, tās būtībā nosaka, ka: “tribunālam ir tiesības lemt kā *amiable compositeur*, jeb *ex aequo et bono*, tikai, ja puses ir skaidri pilnvarējušas tribunālu to darīt.” Praksē šāda kārtība, kurā strīdu izšķiršana pēc taisnīguma, ar iespējām šķīrējtiesas tribunālam atkāpties no tiesību normu

⁵² Born G. 2014. 3069. lpp.

⁵³ HKIAC šķīrējtiesas reglamenta 36.1. un 36.2. punkts; ICC šķīrējtiesas reglamenta 21. panta pirmā un trešā daļa; ICDR šķīrējtiesas noteikumu 31. panta pirmā un trešā daļa; LCIA šķīrējtiesas reglamenta 22.3. un 22.4. punkts; SCAI šķīrējtiesas reglamenta 33. panta pirmā un otrā daļa; SCC šķīrējtiesas reglamenta 27. panta pirmā un trešā daļa; SIAC šķīrējtiesas reglamenta 31.1. un 31.3. punkts; UNCITRAL šķīrējtiesas noteikumu 35. panta pirmā un otrā daļa.

strikta piemērošana, tiek ierobežota tikai uz gadījumiem, kad puses par to noteikti ir vienojušās pati par sevi varētu tikt atzīta pat par paražu, neskatoties uz šķīrējtiesu noteikumos noteikto.

Tas nozīmē, ka šķīrējtiesas tribunālam nav tiesību tālāk veidot vai interpretācijas ceļā modificēt pušu tiesības un pienākumus tiktāl ciktāl tās ir skaidri un nepārprotami noteiktas pušu līgumā vai piemērojamajās tiesībās. Tāpat šķīrējtiesas tribunālam nav tiesību uzņemties kreatīvo funkciju līgumisku saistību radīšanā un iejaukties pušu saistību līdzsvarā izmainot līguma noteikumus vai pielāgot no līguma izrietošas saistības izmainītiem faktiskajiem apstākļiem, ja vien līgumslēdzēji šādas tiesības tribunālam nav tieši piešķīruši, vai, ja to neparedz kādas citas piemērojamās tiesības. Minētais tomēr katrā ziņā neietekmē tribunāla tiesības veikt tiesību normu, līguma noteikumu un pušu nodoma un izteikumu interpretāciju, tiktāl ciktāl tas ir nepieciešams neskaidru vai vispārīgu noteikumu konkretizēšanai.⁵⁴

Papildus minētajam ir vērts norādīt uz praksē izveidojušos dalītas, jeb paralēlas kompetences principu (angļu val. – *shared or parallel competence*). Šis princips paredz, ka arbitram tradicionāli ir vismaz tieši tādas pašas tiesības izšķirt strīdus kā vispārējās jurisdikcijas tiesas tiesnesim, ja netiek ņemti vērā izņēmumi attiecībā uz strīdiem vai jautājumiem, kuri nevar tikt nodoti izskatīšanai šķīrējtiesas procesā. Tādēļ saistībā ar šķīrējtiesas tribunāla veiktu līguma pielāgošanu apstākļu maiņai doktrīnā tiek izvirzīts arguments, ka pamatojoties uz šo principu šķīrējtiesas tribunālam potenciāli varētu būt jurisdikcija veikt līgumu pielāgošanu. Proti, nacionālo tiesību sistēmās, kurās atpazīst tādu tiesību institūtu, kā līguma grozīšana vai pielāgošana apstākļu maiņas vai līguma izpildes grūtību gadījumā, tiesnešiem ir tiesības piemērot šādu risinājumu pušu strīda izšķiršanai. Attiecīgi atsevišķi autori norāda, ka, gadījumos, kad vispārējās jurisdikcijas tiesas tiesnešiem ir tiesības pielāgot līgumus, šādām tiesībām būtu jāpiemīt arī šķīrējtiesas tribunālam, kurš skata strīdu, kuram ir piemērojamas šīs jurisdikcijas tiesības. Turklāt, šajā sakarā tiek izvirzīts arguments, ka šādas tiesības arī izriet no šķīrējtiesneša statusa pēc būtības. Ņemot vērā to, ka pušu vienošanās par strīda izšķiršanu šķīrējtiesas procesā pati par sevi ir arī vienošanās izslēgt strīda izšķiršanu tiesvedībā vispārējās jurisdikcijas tiesā, nav pamata automātiski secināt, ka šķīrējtiesas tribunāls ir aprobežots ar tiem pašiem ierobežojumiem, kādi pastāv tiesnesim. Šķīrējtiesas tribunāla tiesības šķīrot strīdus pat potenciāli varētu būt plašākas un visaptverošākas nekā vispārējās jurisdikcijas tiesas tiesnesim.⁵⁵ Šī teorija gan nav viennozīmīga un arī šajā gadījumā iepriekš

⁵⁴ Blackaby N., Partasides C., Redfern A., Hunter M. 2015. 526. lpp.

⁵⁵ Beisteiner L. B. Adjusting contracts in arbitration? Pieejams: <http://roadmap2014.schoenherr.eu/adjusting-contracts-arbitration/> [aplūkots: 29.01.2020.].

minētie apsvērumi par tribunāla ierobežotajām tiesībām nodarboties ar līgumisku tiesību jaunradi pušu vietā ir vērā ņemami. Pieņemot, ka ne no pušu līguma noteikumiem, ne no piemērojamajām materiālajām tiesībām neizrietētu šādas tiesības, piemērot nacionālās tiesības pēc analogijas izmantojot šo principu varētu tomēr tikt atzīts kā jurisdikcijas pārkāpums, kas būtu par pamatu nolēmuma izpildes atteikšanai.

Otrais noteikums, kas ir izceļams ir tas, ka lielākā daļa apskatīto šķīrējtiesu reglamentu nosaka arī šķīrējtiesas tribunāla pienākumu ņemt vērā pastāvošu tirdzniecības praksi, kura ir piemērojama pušu tiesiskajām attiecībām.⁵⁶ Atskaitot dažas nianšes šis noteikums šķīrējtiesu reglamentos galvenokārt ir formulēts tā, ka: “Visos gadījumos šķīrējtiesas tribunāls spriedīs saskaņā ar līguma noteikumiem un, ja tāda ir, ņems vērā tiesiskajam darījumam piemērojamās tirdzniecības paražas”.

No minētā pirmkārt ir saprotams, ka paražas ir vērā ņemamas neatkarīgi no tā, vai šķīrējtiesas tribunāls spriež saskaņā ar līguma noteikumiem, piemērojamajām tiesībām vai *ex aequo et bono*. Otrkārt, līguma noteikumi ir ar augstāku nozīmi, nekā paražas, jo tribunālam ir jāspriež saskaņā ar līguma noteikumiem, savukārt paražas ir tikai jāņem vērā. Līdz ar to paražu pastāvēšana nevar gūt virsroku pār skaidriem līguma noteikumiem.⁵⁷ Tomēr ir jāsecina, ka gadījumā, ja līguma noteikumi ir neskaidri, pietiekami neregulē jautājumu vai konkrēts jautājums līgumā nav noregulēts vispār, šķīrējtiesas tribunālam šādā veidā ir piešķirtas tiesības vadīties no paražām. Tas protams ir vērtēšanas jautājums vai konkrētā paraža ir piemērojama konkrētajam tiesiskajam darījumam.

Līdz ar to, kā jau sākumā tika norādīts, šķīrējtiesas procesam piemērojamie procesuāli noteikumi kopumā papildina šķīrējtiesas tribunālam ar līgumslēdzēju vienošanos piešķirtās tiesības un tiesības, kas tribunālam izriet no citām piemērojamajām tiesību normām. Tādēļ, ja puses nav par to vienojušās vai šādas tiesības neparedz materiālās tiesību normas, attiecībā uz tiesībām pušu līgumiskās saistības grozīt vai papildināt, šķīrējtiesas procesam piemērojamie procesuālie noteikumi visbiežāk būs atzīstami par tribunāla tiesības ierobežojošiem, nevis paplašinošiem noteikumiem. Tomēr, procesuālie noteikumi neatrodas tiesiskā vakuumā, līdz ar to šķīrējtiesas

⁵⁶ HKIAC šķīrējtiesas reglamenta 36.3. punkts; ICC šķīrējtiesas reglamenta 21. panta otrā daļa; ICDR šķīrējtiesas noteikumu 31. panta otrā daļa; SCAI šķīrējtiesas reglamenta 33. panta trešā daļa; SCC šķīrējtiesas reglamenta 27. panta otrā daļa; SIAC šķīrējtiesas reglamenta 31.3. punkts; UNCITRAL šķīrējtiesas noteikumu 35. panta trešā daļa; Izņēmums ir LCIA šķīrējtiesas reglaments, kurā šāds specifisks noteikums nav iekļauts.

⁵⁷ Schütze R. A. Institutional arbitration: Article-by-article commentary. München: C. H. Beck Hart Nomos, 2013. 1217. lpp.

procesa norises vietas jurisdikcija, kā arī šķīrējtiesas tribunāla pienākumi ņemt vērā tirdzniecības paražas var ietekmēt šķīrējtiesas tribunāla rīcībā esošo tiesību klāsta interpretāciju.

2.3. Vai līguma pielāgošana ir juridisks strīds?

Nereti saistībā ar šķīrējtiesas tribunāla tiesībām grozīt, pielāgot, papildināt vai kā citādi modificēt pušu noslēgta līguma noteikumus un no tām izrietošās saistības, rodas diskusija par to vai šķīrējtiesas tribunāls šādos gadījumos joprojām izšķir pušu strīdu. Vai gadījumā, kad šķīrējtiesas tribunālam tiek dots uzdevums izšķirt juridisku strīdu, iejaukšanās pušu savstarpējās līgumiskajās attiecībās joprojām ir daļa no šķīrējtiesas tribunāla tiesas spriešanas funkcijas, kas pamatā ir svēršana un vērtēšana, jeb šādi tiek šķērsota robeža ar saistību radīšanas funkcijā, kas pamatā piemīt līgumslēdzējiem.

Spēkā esoša šķīrējtiesas līguma galvenais mērķis ir piešķirt šķīrējtiesas tribunālam jurisdikciju izšķirt starp pusēm izcēlušos strīdu. Attiecīgi, pusēm ir pretī stāvošs pienākums saskaņā ar pušu pušu vienošanos nodot savstarpējus strīdus izšķiršanai šķīrējtiesai. Un attiecīgi šķīrējtiesas līgums tieši vai netieši ar pušu izvēlēto procesuālo noteikumu palīdzību apvelta tribunālu ar visām attiecīgā strīda izšķiršanai nepieciešamajām spējām un pilnvarām.⁵⁸

Arī starptautiskas šķīrējtiesas konvencijas un nacionālie likumi visbiežāk nosaka, ka tie ir piemērojami šķīrējtiesu līgumos paredzētu “strīdu” un “domstarpību” izšķiršanai.⁵⁹ Tā piemēram Ņujorkas konvencijas 2. panta pirmā daļa paredz, ka Ņujorkas konvencija ir piemērojama šķīrējtiesu līgumiem, kuros ir paredzēta “strīdu” nodošana izšķiršanai šķīrējtiesā.⁶⁰ Vārds “strīds” ir izmantots Ņujorkas konvencijas tulkojumā latviešu valodā, taču Ņujorkas konvencijas teksts angļu valodā lieto līdzīgu, tomēr mazliet atšķirīgu terminu – nesaskaņas, jeb domstarpības (angļu val. – *differences*).⁶¹ Savukārt Parauglikuma 7. panta pirmā daļa nosaka, ka Parauglikums ir

⁵⁸ Lew J. D. M., Mistelis L. A., Kröll S. 2003. 159. lpp.

⁵⁹ Born G. 2014. 338. lpp.

⁶⁰ United Nations Convention on the Recognition and Enforcement of Foreign Arbitral Awards [Apvienoto Nāciju Organizācijas Konvencija par ārvalstu šķīrējtiesu nolēmumu atzīšanu un izpildīšanu]. LR starptautisks līgums. Latvijas Vēstnesis. 2003. gada 1. aprīlis, Nr. 50. Sk. 2. panta pirmo daļu.

⁶¹ Ibid. Sk. 2. panta pirmo daļu redakcijā latviešu valodā.

piemērojams šķīrējtiesu līgumiem ar kuriem izšķiršanai šķīrējtiesas procesā ir nodoti strīdi (angļu val. – *disputes*) vai diskusijas (angļu val. – *controversies*).⁶²

Vienā no plaši atpazīstamiem Hāgas Pastāvīgās šķīrējtiesas spriedumiem jautājumā par termina “strīds” nozīmi tika izteikta definīcija, ka “[...] strīds ir domstarpības par konkrētu likuma punktu, faktu vai juridisku uzskatu vai interešu konflikts starp divām personām.”⁶³ Tātad ar strīdu ir saprotamas vismaz divu pušu faktisku vai juridisku uzskatu domstarpības.

Praksē nepārprotami tiek atzītas tribunāla tiesības grozīt līguma noteikumus, ja šādas tiesības šķīrējtiesas tribunālam ir tieši tikušas piešķirtas ar šķīrējtiesas līgumu.⁶⁴ Bet šādā gadījumā apstākļi, ka tribunālam šādas tiesības pastāv, pats par sevi nenozīmē, ka šķīrējtiesas tribunālam obligāti ir šīs tiesības jāizlieto un jāpiemēro šāds risinājums konkrētajam strīdam. Lai šķīrējtiesas tribunālam būtu pamats grozīt vai pielāgot līgumu tik un tā vispirms ir jākonstatē faktiskie apstākļi un juridiskie priekšnoteikumi, kas ir par pamatu līguma pielāgošanai. Izvērtējums vai šādi apstākļi ir iestājušies jau pats par sevi var izraisīt strīdu starp pusēm, it sevišķi, ja līgums ietver atkārtotu sarunu klauzulu un to papildinošus līguma izpildes grūtību vai nepārvaramas varas noteikumus, par kuru iestāšanos pušu starpā pastāv domstarpības. Šādā gadījumā šķīrējtiesas tribunāla uzdevums ir izvērtēt vai ir notikums, kas sevišķi izmaina līgumam būtiskos faktiskos apstākļus, vai šie apstākļi ir ārpus puses kontroles, vai puse tos varēja paredzēt un citus praksē atzītus kritērijus līguma izpildes grūtību vai nepārvaramas varas konstatēšanai. Kā iepriekš norādīts, ja par šiem jautājumiem, kas iespējams cita starpā ir no līguma izrietoši kritēriji, pušu starpā rodas domstarpības, tribunāls ir tiesīgs šo strīdu risināt, jo faktiski pastāv pušu pretēji uzskati par faktiskajiem apstākļiem vai juridiskiem faktiem, kuri ietekmē pušu līgumiskās saistības.⁶⁵

Situācijā, kurā tribunālam ir piešķirtas tiesības grozīt vai papildināt līguma noteikumus ir tikai saprātīgi atzīt, ka, ja puses nav spējīgas vienoties par to vai ir iestājušies apstākļi, kas var būt par pamatu līguma grozīšanai vai papildināšanai, vai par to, kādam būtu jābūt izmainītā līguma un no tā izrietošo saistību saturam, ka tribunāls pēc būtības izšķir pušu strīdus šajos jautājumos.⁶⁶

⁶² UNCITRAL Model Law on International Commercial Arbitration [UNCITRAL Starptautiskās Komerčiālās Šķīrējtiesas Parauglikums]. Sk. 7. panta pirmo daļu Pieejams: https://www.uncitral.org/pdf/english/texts/arbitration/ml-arb/07-86998_Ebook.pdf [aplūkots: 26.02.2020.]

⁶³ 24.08.1924. ANO Starptautiskās tiesas spriedums lietā Mavrommatis Palestine Concessions (Greece v. Great Britain), Series A, No. 2, 11. Pieejams: https://www.icj-cij.org/files/permanent-court-of-international-justice/serie_A/A_02/06_Mavrommatis_en_Palestine_Arret.pdf [aplūkots: 26.02.2020.]

⁶⁴ Brunner C. 2008. 493. lpp.

⁶⁵ Peter W. 1986. 37. lpp.

⁶⁶ Gaillard E., Savage J. Fouchard P. 1999. 28. lpp.

Protams šajā gadījumā aktuāls saglabājas jautājums vai puses šķīrējtiesas tribunālu ir apveltījušas ar tiesībām šādus strīdus izšķirt. Kā tas tika analizēts iepriekšējā nodaļā, šis nereti ir pušu gribas interpretācijas jautājums. Ja no pušu gribas noslēdzot šķīrējtiesas līgumu izriet vēlme apveltīt arbitrus ar jurisdikciju izlemt tostarp jautājumus par līguma pielāgošanu apstākļu maiņas gadījumā, šādam uzdevumam arbitriem ir tieši tādas pašas sastāvdaļas, kā citiem no līguma izrietošiem strīdiem, kuru izšķiršanai arbitriem ir jāizvērtē pušu pozīcijas un to pierādošo argumentu pamatotība un jāpieņem argumentēts lēmums par labu vienai vai otrai pozīcijai, citiem vārdiem sakot – jāizšķir strīds.⁶⁷

Piemēram slavenajā “Fiona Trust” lietā tiesa skāra jautājumu, kura risinājums sakņojas vispārējā izpratnē par šķīrējtiesas klauzulu un ar tām izšķiršanai nodoto strīdu interpretāciju. Tiesa izteicās par atšķirību starp šķīrējtiesas klauzulās izmantoto valodu formulējot tos strīdus, kas tiek nodoti izšķiršanai šķīrējtiesas procesā. Proti, atšķirību starp strīdiem, kas radušies pušu starpā “saskaņā ar līgumu” un strīdiem, kas “izriet no līguma”. Attiecīgi secinājums ir saskanīgs ar praksē valdošo izpratni, ka šķīrējtiesas klauzulām būtu piešķirama plaša interpretācija, kas balstās prezumpcijā, ka vienojoties par strīda nodošanu šķīrējtiesai puses ir vēlējušas nodot izšķiršanai visus strīdus, kas izriet no pušu savstarpējām tiesiskajām attiecībām. Turklāt, pamatnostāja ir tāda, ka ja vien nekas neliecina par pretējo, pušu nodoms būtu saprotams tā, ka visi no šīm tiesiskajām attiecībām izrietošie strīdi ir nododami izšķiršanai vienam un tam pašam šķīrējtiesas tribunālam. Tiesas nostāja šajā jautājumā bija balstīta uz praktiskiem un saprātīgiem apsvērumiem, iedzīvinot “parastā komersanta” jēdzienu, līdzīgi CISG 8. panta trešajā daļā atrodamajai “saprātīgai personai”. Tiesa noteica, secināja, ka parasts komersants tiesisko attiecību stadijā, kad ir radies strīds būtu pārsteigts uzzinot, ka tiek diskutēts par to, vai attiecīgais strīds ir atzīstams par iekļaujamu grupā, kuru apraksta vienā vai otrā veidā formulēti vārdi līguma noteikumā. Un, ja komersantam tik tiešām būtu vēlme izslēgt kāda konkrēta strīda izšķiršanu šķīrējtiesā un tieši liegt tribunālam jurisdikciju skatīt konkrētu jautājumu, šāda iespēja komersantam nepārprotami ir un tā būtu viegli izlietojama.⁶⁸

Savukārt jau pieminētajā “Aminoil lietā” šķīrējtiesas tribunāls nonāca pie secinājuma, ka šķīrējtiesas tribunāls nevar sevi aizvietot ar līguma pusēm ar nolūku salabot pušu līguma noteikumus vai papildināt trūkstošas līguma daļas, vai grozīt līgumu izņemot, ja šādas tiesības

⁶⁷ Ibid. 28. lpp.

⁶⁸ 24.01.2007. Anglijas apelācijas tiesas spriedums lietā Fiona Trust & Holding Corp v. Privalov, Nr. UKHL 40.

tribunālam ir tieši tikušas piešķirtas ar likumu vai pušu tiešu piekrišanu.⁶⁹ Šķīrējtiesas tribunāls nedrīkst aizmirst, ka tā tiesības neapšaubāmi ir ierobežotas un noteiktas ar divpusēju līgumu. Šādu tiesību grozīšanai vai papildināšanai attiecīgi arī ir nepieciešama abu pušu piekrišana.⁷⁰ Taču, interesants secinājums sekoja tribunālam apsverot, ka katrā gadījumā konkrētais uzdevums tribunālam ir jāvērtē, vai tas iekļaujas tiesas spriešanas funkcijā, kuru tribunālam ir tiesības veikt, jeb līgumiskas jaunrades funkcijā, kuru veikt tiesības ir tikai pašām pusēm. Attiecīgais secinājums ir, ka šķīrējtiesas tribunāls nav tiesīgs pārrakstīt pušu līgumus, taču ierobežota līguma pielāgošana ir neatņemama šķīrējtiesas klauzulas sastāvdaļa.⁷¹

Kā vēl viens piemērs var tikt minēts pušu līgumā paredzēts pienākums noteiktos apstākļu maiņas gadījumos uzsākt sarunas par līguma satura pārskatīšanu un iespējamu pielāgošanu. Pats par sevi šāda veida pienākums ir tikai faktiskā vienošanās vienoties (angļu val. – *agreement to agree*), tā pati par sevi nevar pusei radīt jaunas saistības. Un, lai gan visbiežāk par šī pienākuma pārkāpšanu ir paredzētas sankcijas, neko vairāk par puses piedalīšanos sarunās un godprātīgu risinājuma meklēšanu uzspiest nav iespējams, jo pusi nevar piespiest vienoties. Kamēr abu iesaistīto pušu iebildumi pret noteiktiem grozījumiem ir saprātīgi un pamatoti, vienmēr pastāv iespēja sarunām nonākt strupceļā. Tomēr neveiksmīgu sarunu rezultātā, neatkarīgi no tā vai sarunas bija neveiksmīgas, jeb viena puse klaji atteicās tādās iesaistīties, šādi līguma nosacījumi vai pušu vienošanās var liecināt par uz līguma spēkā saglabāšanu un saistību izpildi vērstu nodomu un būt par pamatu, lai atsauktos uz šķīrējtiesas tribunāla veiktu līguma pielāgošanu.

Salīdzinājumam ir vērts norādīt uz jau iepriekšējā apakšnodaļā pieminētajiem gadījumiem, kuros šķīrējtiesas tribunālam ir piešķirtas vispārējas tiesības izšķirt pušu strīdus *ex aequo et bono*. Lai gan, kā minēts, šķīrējtiesu reglamentos visbiežāk šķīrējtiesas tribunālam šādas tiesības nav piešķirtas un šādai strīda izšķiršanas kārtībai ir nepieciešams nepārprotams pušu pilnvarojums, ja puses šādu pilnvarojumu tomēr ir piešķirušas, tas parāda pušu nodomu savstarpēju domstarpības izšķirt vadoties pēc godīguma un sabalansējot pušu intereses. Šī mērķa sasniegšanai viens no pieejamajiem risinājumiem var būt līguma grozīšana nolūkā atgriezt balansu pušu starpā.

Tomēr, kaut gan šķīrējtiesas tribunālam ir tiesības izskatīt lietu vadoties pēc taisnīguma, tribunālam nav pienākums atkāpties no pušu līguma, piemērojamo tiesību normu vai tirdzniecības

⁶⁹ 24.03.1982. Ad-hoc šķīrējtiesas spriedums lietā Kuwait v. The American Independent Oil Company (AMINOIL), ILM 1982, 976, 1015. 74. paragrāfs.

⁷⁰ Ibid.

⁷¹ Peter W. 42. lpp.

paražu analīzes un ievērošanas.⁷² Attiecīgi šķīrējtiesas tribunāls tik un tā ņem vērā pušu sniegtos paskaidrojumus un iesniegtos pierādījumus līguma un piemērojamo tiesību normu kontekstā. Tādēļ arī izskatot lietu *ex aequo et bono* šķīrējtiesas tribunāla uzdevums tik un tā ir faktisko apstākļu, uzņemto saistību un piemērojamo tiesību normu svēršana un vērtēšana, savukārt saistības radošā funkcija ir tikai papildinoša tiktāl ciktāl puses savstarpēji nav šo funkciju spējīgas izpildīt, lai atrisinātu strīdu. Šķīrējtiesas tribunāls, lemjot par līguma pielāgošanu, izšķir juridisku strīdu, izvērtējot izšķiršanai piemērotāko pieejamo risinājumu. Līdz ar to, šis ir jautājums par strīda atrisināšanai šķīrējtiesas tribunāla kompetencē pieejamo juridisko risinājumu klāstu, nevis pušu starpā pastāvoša strīda esamību, neesamību, jeb strīda veida klasifikāciju.⁷³

Neapšaubāmi šķīrējtiesas tribunāla veikta patvaļīga līguma pielāgošana vai grozīšana būtu uzskatāma ne tikai par strīdu izšķiršanas funkcijas robežu pārkāpšanu, bet par tribunāla jurisdikcijas pārkāpumu. Ja pušu starpā pastāv domstarpības par juridisku faktu vai tiesību normu, un puses ir izrādījušas vēlmi šīs domstarpības risināt ar šķīrējtiesas procesa palīdzību, tad pušu starpā neapšaubāmi pastāv strīds. Attiecīgi šķīrējtiesas tribunāla uzdevums ir uzklaut pušu paskaidrojumus un argumentus, analizēt piemērojamās tiesību normas, precizēt būtiskos faktiskos apstākļus, pārbaudīt pierādījumus un attiecīgi izvērtēt katras puses pozīcijas pamatotību. Savukārt, ja vien nav izsecināms pušu nodoms nodalīt vai ierobežot tribunāla jurisdikciju un līguma noteikumi, pušu vienošanās vai citi nozīmīgi apstākļi liecina par līguma grozīšanas vai pielāgošanas iespējamību, tas var būt pamats šķīrējtiesas tribunālam konstatēt šādu iespējamo pušu strīda risinājumu. Tādēļ šķīrējtiesas tribunāla veikti līguma grozījumi vai pielāgošana būtu uzskatāms par noteiktos apstākļos šķīrējtiesas tribunāla rīcībā esošu pušu strīda risināšanas līdzekli, kura pielietošana nav iespējama bez strīda starp divām šķīrējtiesas procesā iesaistītām pusēm.

⁷² Schütze R. A. 2013. 114. lpp.

⁷³ Beisteiner L. 2014. 115. lpp.

3. LĪGUMA PIELĀGOŠANA CISG REGULĒJUMĀ

3.1. Līguma izpildes grūtību jēdziena nozīme materiālajās tiesībās

Ārēji līguma noteikumu juridiskās sekas nosaka piemērojamās materiālās tiesības vai piemērojamo tiesību sistēma. Šīs tiesības vai tiesību sistēma pēc būtības būs noteicošā pār to vai konkrētā gadījumā šķīrējtiesas tribunālam ir tiesības papildināt līgumu, aizpildīt robas tajā vai pielāgot no līguma izrietošās pušu saistības būtisko faktisko apstākļu izmaiņām.⁷⁴

Kad runa ir par būtiskām apstākļu izmaiņām, to ietekmi uz līgumslēdzēju spēju pildīt ar līgumu uzņemtās saistības un nepieciešamību mainīt saistību izpildes kārtību, no materiālo tiesību skatu punkta, galvenokārt runa ir par līguma izpildes grūtību jēdzienu. Tādēļ, lai apskatītu un atbildētu uz jautājumiem vai un kā apstākļu izmaiņu iestāšanās gadījumā CISG regulējuma ietvaros ir iespējama līguma pielāgošana šiem apstākļiem, vispirms ir svarīgi saprast, kas ar līguma izpildes grūtību jēdzienu tiek saprasts.

Līguma izpildes grūtību jēdziena – *hardship* struktūra un mērķis lielā mērā ir līdzīgs plašāk atpazīstamajam nepārvaramas varas jēdzienam – *force majeure*. Taču, lai gan abi jēdzieni – *force majeure* un *hardship* ir ļoti līdzīgi, tie nebūt nav vienādi. Līguma izpildes grūtības un nepārvarama vara ir salīdzināmi tajā izpratnē, ka tie abi regulē gadījumus, kad faktiskie apstākļi ir mainījušies un tie ietekmē līguma izpildi, tomēr abu jēdzienu juridiskās sekas visbiežāk ir atšķirīgas.

Nepārvarama vara vispārējo līgumu tiesību principu kontekstā, ir notikums, kas ir neparedzami padarījis līgumiskas saistības izpildi neiespējamu, kas ir ārpus līgumslēdzēja kontroles un, kura risku līgumslēdzējs slēdzot līgumu neuzņēmas. Attiecīgi šī jēdziena piemērošana ir kļuvusi gandrīz sinonīma ar nepārvaramas varas notikumu cietušā līgumslēdzēja atbrīvošanu no attiecīgās saistības izpildes, ja minētie nepārvaramas varas priekšnoteikumi tiek konstatēti.⁷⁵

Tiek atzīts, ka nepārvaramas varas jēdziena koncepts ir nostiprināts gan CISG 79. pantā, kā arī līdzīgi vairākās citās līgumu tiesību kodifikācijās, piemēram UNIDROIT Principu 7.1.7. punktā, PECL 8:108 punktā un DCFR 3:104 punktā. Tāpat, nepārvaramas varas atrunas iekļaušana

⁷⁴ Schütze R. A. 2013. 1217. lpp.

⁷⁵ Brunner C. 2008. 75. lpp.

tiek piedāvāta līgumā iekļaujamo standarta klauzulu veidā, kā piemēram ICC *force majeure* klauzula 2003.

Nepārvaramas varas klauzulas un tiesību normas, kas ietver nepārvaramas varas jēdzienu galvenokārt attiecas uz gadījumiem, kad no līguma izrietošo saistību izpilde ir pilnībā neiespējama uz laiku, kamēr pastāv nepārvaramas varas apstākļi. To mērķis ir paredzēt pusei, attiecībā uz kuru ir konstatējami nepārvaramas varas apstākļi, tiesības apturēt saistību izpildi līdz brīdim, kamēr apstākļi uzlabojas un līguma izpilde atkal kļūst iespējama, atbrīvojot pusi no ar līguma neizpildi saistītajām negatīvajām sekām, visbiežāk no pienākuma atlīdzināt saistībā ar neizpildi radītos zaudējumus vai no pienākuma maksāt līgumsodu vai citus tamlīdzīgus maksājumus.

Savukārt līguma izpildes grūtību jēdziens var tikt uzskatīts par specifisku nepārvaramas varas gadījumu apakšgrupu. Šo divu jēdzienu būtiskākā atšķirība slēpjas tajā, ka, atšķirībā no nepārvaramas varas, līguma izpildes grūtību gadījumā no līguma izrietošo saistību izpilde joprojām ir iespējama. Taču, apstākļu izmaiņu rezultātā faktiskie apstākļi kopš līguma noslēgšanas brīža līdz brīdim, kad saistība ir jāizpilda ir tik ļoti izmainījušies un izjaukuši pušu tiesiskā darījuma balansu, ka šo saistību izpilde ir kļuvusi tik apgrūtināša vai nesamērīgi ekonomiski neizdevīga, ka prasīt no līgumslēdzēja šādu saistību izpildīt būtu nesamērīgi.⁷⁶ Tas nozīmē, ka līguma izpildes grūtību jēdziena piemērošanas sliekšnis ir uzskatāms par saudzīgāku, nekā tas ir nepārvaramas varas jēdzienam. Un attiecīgi līguma izpildes grūtību gadījumā ir risināms jautājums nevis vai saistība ir pilnībā neizpildāma, bet gan cik augsta ir līguma izpildes apgrūtinājuma pakāpe, proti, vai līguma izpilde ir kļuvusi pārmērīgi apgrūtināša un, vai joprojām ir samērīgi uzlikt vienam no līgumslēdzējiem pienākumu uzņemt visu risku par apstākļu izmaiņu sekas.⁷⁷

Pamata kritēriji abu, gan nepārvaramas varas, gan līguma izpildes grūtību konstatēšanai ir gandrīz identiski. Lai varētu tikt piemērotas šo jēdzienu juridiskās sekas abos gadījumos ir nepieciešams konstatēt, ka:

- 1) notikums ir ārpus līgumslēdzēja kontroles;
- 2) apstākļu maiņa vai notikums netika paredzēts līguma noslēgšanas brīdī;
- 3) līgumslēdzējs nav uzņēmis apstākļu maiņas risku;
- 4) no notikuma seku iestāšanās nevarēja izvairīties;
- 5) starp notikumu un līguma izpildes neiespējamību vai apgrūtināto izpildi ir cēloņsakarība;

⁷⁶ Brunner C. 2008. 392. lpp.

⁷⁷ Ibid. 393. lpp.

Gan nepārvaramas varas, gan līguma izpildes grūtību gadījumā ir jāizpildās visiem iepriekš minētajiem nosacījumiem. Ņemot vērā, ka atšķirībā no nepārvaramas varas gadījumiem, līguma izpildes grūtību gadījumā līguma izpilde tomēr ir iespējama, papildus iepriekš minētajiem priekšnoteikumiem, šī jēdziena juridisko seku piemērošanai lielākajā daļā starptautisko līgumu tiesību kodifikāciju tiek noteikts standarts kuram ir jābūt sasniegtam, lai saistību izpilde varētu tikt atzīta par apgrūtinātu līguma izpildes grūtību jēdziena izpratnē. Par apstākļu izmaiņām, kas vienas puses saistību izpildi ir padarījušas apgrūtināšanu tiek uzskatītas tādas izmaiņas, kuras viena līgumslēdzēja saistību izpildei uzliek pārmērīgu slodzi (angļu val. – *excessively onerous*), ka tās būtiski izmaina līguma līdzsvaru (angļu val. – *fundamentally alter the equilibrium of the contract*). Šis kritērijs tā vai citādi parādās vairumā starptautisko līgumu tiesību kodifikācijās, tostarp UNIDROIT Principos, PECL un DCFR.

Lai gan piemēram UNIDROIT Principi skaidri nodala nepārvaramas varas un līguma izpildes grūtību jēdzienus⁷⁸, CISG regulējumā, līdzīgi kā PECL⁷⁹ un DCFR,⁸⁰ abos gadījumos situācijas risinājums ir meklējams vienā pantā - CISG 79. pantā. Taču, UNIDROIT principu, PECL un DCFR vienojošā pazīme, kas savukārt atšķiras no CISG regulējuma ir tāda, ka, atšķirībā no CISG, minētajās kodifikācijās tiek skaidri atzīts būtisku apstākļu izmaiņu koncepts līguma saistību izpildes kontekstā un tiesai vai šķīrējtiesas tribunālam ir plašs pilnvaru klāsts izlemt par labu līguma izbeigšanai vai pielāgošanai apstākļu izmaiņām.⁸¹

Akadēmiķu starpā pastāv diskusijas par to, vai CISG 79. panta regulējums arī ietver sevī līguma izpildes grūtību jēdzienu. CISG 79. panta pirmā daļa ietver pavisam autonomu jēdzienu – šķērslis (angļu val. – *impediment*). Panta tekstā nav izmantots neviens no nepārvaramas varas vai līguma izpildes grūtību jēdzieniem. Taču, neskatoties uz to, gan akadēmiķi, gan praktiķi ir vienisprātis, ka nepārvaramas varas jēdziens ir ietverts CISG 79. pantā. Tomēr attiecībā uz līguma izpildes grūtību jēdzienu nostāja nav tik viennozīmīga.

⁷⁸ UNIDROIT Principles of International Commercial Contracts [UNIDROIT Starptautisko Komerclīgumu principi]. Pieejams: <https://www.unidroit.org/instruments/commercial-contracts/unidroit-principles-2016> [aplūkots: 28.02.2020.] Sk. 6.2.1. - 6.2.3. punktu un 7.1.7. punktu.

⁷⁹ Principles of European Contract Law (PECL). Pieejams: <https://www.jus.uio.no/lm/eu.contract.principles.parts.1.to.3.2002/portrait.pdf> [aplūkots: 28.02.2020.] Sk. 8:108 punktu.

⁸⁰ Draft Common Frame of Reference (DCFR). Pieejams: https://www.law.kuleuven.be/personal/mstorme/2009_02_DCFR_OutlineEdition.pdf [aplūkots: 28.02.2020.] Sk. III. – 3:104 punktu.

⁸¹ Momberg Uribe R. Change of Circumstances in International Instruments of Contract Law. The Approach of the CISG, PICC, PECL and DCFR. Vindobona Journal of International Commercial Law and Arbitration, 2011.

Neskatoties uz to, valdošais viedoklis līguma izpildes grūtību tomēr ir, ka CISG 79. pants zināmā mērā ietver vienlaikus gan līguma izpildes grūtību situācijas, gan nepārvaramas varas situācijas un CISG 79. pantā izmantotā jēdziena “šķērslis” sliekšnis ir kaut kur pa vidu starp nepārvaramu varu un līguma izpildes grūtībām. Tas tiek cita starpā pamatots ar to, ka visbiežāk skaidru robežu novilkšana starp nepārvaramu varu un līguma izpildes grūtībām nav iespējama, jo lielākoties saistību neizpilde nekļūst absolūti neiespējama klasiskā izpratnē, bet gan lielākā vai mazākā mērā apgrūtināša. Līdz ar to, abu minēto gadījumu ietveršana CISG regulējumā un izvērtēšana vadoties pēc CISG 79. panta ir ne tikai pamatota, bet pat vēlama.⁸² Tā rezultātā CISG līguma izpildes grūtību un nepārvaramas varas noteikumu piemērošanas kritēriji ir identiski un praksē līguma izpildes grūtību piemērošanai nav nepieciešams konstatēt papildus elementus, kurus jau neietvertu nepārvaramas varas noteikumi. Atšķirīgs ir tikai jau pieminētais apstākļu izmaiņu ietekmes smaguma sliekšnis, tas ir, ka apstākļu izmaiņu dēļ saistību izpilde ir pārmērīgi noslogota (angļu val. – *excessively onerous*) un tā būtiski izmaina līguma līdzsvaru (angļu val. – *fundamentally alters the equilibrium of the contract*).⁸³

Šīs nodaļas ietvaros tiks apskatīta būtiskākā līguma izpildes grūtību atšķirība no nepārvaramas varas jēdziena un iespējams pretrunīgākais jautājums CISG 79. panta sakarā – līguma izpildes grūtību konstatēšanas gadījumā piemērojamās juridiskās sekas.

Konstatējot nepārvaramas varas apstākļu esamību, pusei, kuras saistību izpildi šādi apstākļi ietekmē, visbiežāk pieejamie risinājumi ir vai nu tiesības apturēt līguma izpildi, vai noteiktos gadījumos atkāpties no līguma. Turpretī līguma līdzsvara būtisku izmaiņu gadījumā līguma izpilde nekļūst fiziski neiespējama, bet gan līguma turpināta izpilde atbilstoši tiem līguma noteikumiem, par kādiem puses sākumā ir vienojušās kļūst ekonomiski sevišķi neizdevīga. Attiecīgi lielākajā daļā starptautisko līgumu tiesību principu kodifikācijās, kā arī šī termina klasiskajā izpratnē, līguma izpildes grūtību gadījumā pusei ir tiesības prasīt uzsākt atkārtotas sarunas par līguma noteikumiem un, sarunu neveiksmīga iznākuma gadījumā nespējot nonākt pie vienošanās, lūgt tiesu vai šķīrējtiesas tribunālu vai nu izbeigt līgumu, vai pielāgot līguma noteikumus ar mērķi atjaunot līgumisko attiecību līdzsvaru pušu starpā.⁸⁴ Attiecīgi strīda gadījumā, tiesas vai šķīrējtiesas

⁸² Schwenzer I. Force Majeure and Hardship in International Sales Contracts. 39 Victoria U. Wellington L. Rev. 709, 2009.

⁸³ Brunner C. 2008. 397. lpp.

⁸⁴ UNIDROIT Principles of International Commercial Contracts [UNIDROIT Starptautisko Komerclīgumu principi]. Pieejams: <https://www.unidroit.org/instruments/commercial-contracts/unidroit-principles-2016> [aplūkots: 28.02.2020.] Sk. 6.2.3. panta trešo un ceturto punktu.

tribunāla uzdevums ir izvērtēt līguma izpildes grūtību jēdziena piemērošanas kritēriju esamību un lemt par piemērotākajām juridiskajām sekām strīda izšķiršanai.

Taču, ņemot vērā neskaidrības par CISG 79. panta saturu attiecībā uz gadījumiem, kuros līguma izpilde ir iespējama, taču sevišķi apgrūtināta un it sevišķi šādos gadījumos pieejamajām juridiskajām sekām, ir būtiski konstatēt vispirms, vai CISG noteikumi pilnvērtīgi regulē līguma izpildes grūtību gadījumus un attiecīgi vai šie noteikumi tostarp ietver arī visbiežāk sastopamās līguma izpildes grūtību juridiskās sekas, proti, šķērējtiesas tribunāla tiesības veikt līguma noteikumu vai no tiem izrietošo saistību grozīšanu, papildināšanu vai pielāgošanu.

3.2. CISG 79. panta tvērums

CISG regulējuma struktūrā pants, kas attiecas uz līgumslēdzēju tiesībām tikt atbrīvotām no atbildības par līgumiskas saistības neizpildi ir jau pieminētais CISG 79. pants. Tas kopumā sastāv no piecām daļām. Būtiskākā no tām - CISG 79. panta pirmā daļa paredz, ka puse ir atbrīvota no atbildības par jebkuras saistības neizpildi, ja tā pierāda, ka neizpilde bija dēļ šķēršļa, kas ir ārpus puses kontroles un, ka nav saprātīgi uzskatīt, lai puse šādu šķērslī varētu būt ņēmusi vērā līguma noslēgšanas brīdī vai no tā izvairījusies, vai pārvarējusi to, vai tā sekas.⁸⁵ *Pacta sunt servanda* princips ir viens no saistību tiesību stūrakmeņiem, kas nosaka uzņemtu saistību izpildi. Tas ir ar sevišķi augstu nozīmi un ņem virsroku pār līgumslēdzēja atrunām. Savukārt līguma izpildes grūtību jēdziens ir viens no retajiem *pacta sunt servanda* principa izņēmumiem, kas pieļauj līgumslēdzēja atrunas par līguma neizpildi.⁸⁶ Ņemot vērā, ka viens no uzņemto saistību pamatprincipiem ir, ka tās ir jāizpilda. Tādēļ jebkuras izmaiņas vai jebkuri sarežģījumi līgumisko saistību izpildē nebūs atzīstami par pietiekami apgrūtinājošiem, lai pamatojoties uz tiem atbrīvotu pusi no atbildības par to saistību neizpildi.

CISG 79. panta pirmās daļas kontekstā, būtiskais jēdziens, kura saturs ietekmē panta piemērošanu līguma izpildes grūtībām un attiecīgi potenciālu grozīt līguma noteikumus ir jēdziens – šķērslis. Jau kopš CISG pieņemšanas ir ticis uzskatīts, ka klasiski nepārvaramas varas apstākļi

⁸⁵ United Nations Convention on Contracts for the International Sale of Goods. [Apvienoto Nāciju Organizācijas Konvencija par starptautiskajiem preču pirkuma – pārdevuma līgumiem]. LR starptautisks līgums. Latvijas Vēstnesis. 1997. gada 3. jūlijs, Nr. 170. Sk. 79. panta pirmo daļu.

⁸⁶ Melis W. Force Majeure and Hardship Clauses in International Commercial Contracts in View of the Practices of the ICC Court of Arbitration, 1 J.Int'l Arb. 1984. Pieejams: <https://www.trans-lex.org/126600> [aplūkots: 02.03.2020.]

neapšaubāmi ir uzskatāmi kā aptverti ar CISG 79. pantu. Savukārt attiecībā uz līguma izpildes grūtībām nostāja ir bijusi atturīga.

Piemēram Monzas civillietu tiesa savā 1993. gada 14. maija spriedumā secināja, ka CISG neregulē gadījumus, kuros līguma izpilde ir kļuvusi pārmērīgi apgrūtinoša, bet gan tikai tādus, kuros līguma izpilde ir pilnībā neiespējama. Tiesa turklāt norādīja, ka, lai gan apstākļu izmaiņas kas apgrūtina līguma izpildi netiek paredzētas CISG noteikumos, tās nav tikušas apzināti izslēgtas no CISG regulējuma un tādēļ līguma izpildes grūtību risinājums neesot meklējams arī nacionālajās tiesībās. Šajā lietā strīds bija starp itāļu pārdevēju un zviedru pircēju sakarā ar to, ka pārdevējs nepiegādāja pircējam preces. Pārdevējs atsaucās uz preču cena pēc līguma noslēgšanas un pirms piegādes paaugstinājās par 30%. Attiecīgi pārdevējs atsaucās uz līguma izpildes grūtību jēdzienu, kā pamatu tā atbrīvošanai no atbildības par līguma neizpildi. Tiesa spriedumā uzsvēra to, ka CISG 79. panta juridiskās sekas neparedzot atbrīvošanu no atbildības par līguma neizpildi izpildes grūtību gadījumā. Taču, šajā sakarā tiesa arī norādīja, ka līguma izpildes grūtības nav viens no jautājumiem kas ar CISG 4. pantu ir ticis izslēgts no CISG kompetences, līdz ar to tiesa nevarot atzīt to par jautājumu, kurš ar CISG nav ticis regulēts. Šķietami šādā veidā tiesa *obiter dictum* norādīja uz to, ka pat gadījumā ja tiesa būtu atzinusi 30% cenas pieaugumu par pietiekamu, lai piemērotu atbrīvošanu no atbildības par līguma neizpildi sakarā ar līguma izpildes grūtībām, tas nebūtu iespējams jo arī nacionālo tiesību piemērošana, lai papildinātu tiesas ieskatā neesošo līguma izpildes grūtību regulējumu, nebūtu iespējama.⁸⁷

Turpretī piemēram Vācijas pirmās instances tiesa savulaik secināja, ka Vācijas nacionālajā regulējumā pazīstams līguma izpildes grūtību jēdziens (vācu val. - *wegfall der geschäftsgrundlage*) nav ņemams vērā CISG regulējumā, jo CISG 79. pants pilnībā neregulē šādu jautājumu. Tādēļ tiesa secināja, ka CISG neregulē līguma izpildes grūtību gadījumus. Sekojot šādam secinājumam, tiesa atzina, ka tai nav pamata tālāk piemērot citus principus, nacionālās tiesības, vai kā citādi iet ārpus CISG robežām.⁸⁸

Tomēr kopš šo diametrāli pretējo sprieduma taisīšanas dienas CISG regulējuma un līguma izpildes grūtību jēdziena attiecības ir attīstījušās.

⁸⁷ 14.01.1993. Itālijas Monzas rajona tiesas spriedums lietā Nr. R.G. 4267/88 Nuova Fucinati v. Fondmetall International Pieejams: <http://cisgw3.law.pace.edu/cases/930114i3.html> [aplūkots: 20.02.2020.]

⁸⁸ 14.05.1993. Vācijas Āhenes rajona tiesas spriedums lietā Nr.43 O 136/92 (Electronic hearing aid case). Pieejams: <http://cisgw3.law.pace.edu/cases/930514g1.html> [aplūkots: 20.02.2020.]

Neskatoties uz to, ka pastāv diskusijas par to vai līguma izpildes grūtību jēdziens ir visaptveroši iekļauts CISG regulējumā, tomēr tiek plaši atzīts, ka CISG 79. pants nepieprasa pilnīgu saistības izpildes neiespējamību.⁸⁹ Arī Profesors Šlehtriems, kurš bija Vācijas delegācijas loceklis Vīnes diplomātiskajā konferencē, kurā 1980. gadā tika pieņemts CISG, ir norādījis, ka CISG 79. pantā izmantotā valoda un formulējums nenorāda uz striktu izpildes neiespējamību.⁹⁰

Taču, lai gan nav nepieciešama absolūta neiespējamība izpildīt līgumu, CISG 79. pantā lietotais jēdziens “šķērslis” tik un tā ir sevišķi augsts standarts, kura sasniegšanai ir nepieciešama ārkārtēja apstākļu maiņa, kuras risku līgumslēdzējam nevarētu saprātīgi prasīt uzņemties.

Tieši pie šāda secinājuma ir nonākusi Hamburgas apelācijas instances tiesa slavenā spriedumā lietā, kurā tiesa neatzina trīskāršu piegādājamās preces cenas pieaugumu par pietiekami apgrūtinošu CISG 79. panta izpratnē. Šajā lietā pircējs no Anglijas pasūtīja noslēdza līgumu ar Vācu pārdevēju par dzelzs molibdēna piegādi no Ķīnas. Pārdevējs piegādi neveica, jo tas nesaņēma preci no sava piegādātāja no Ķīnas. Attiecīgi pircējs noslēdza citu līgumu par šīs preces piegādi un cēla prasību pret pārdevēju par starpību starp sākotnējo preces cenu un cenu, kuru pircējs samaksāja slēdzot jauno līgumu. Tiesa atzina prasību par pamatotu, turklāt atzīstot, ka pārdevējs ir uzņēmies risku par preču cenas kāpumu, jo konkrētās preces tirgus ir ar augstu spekulācijas līmeni, kas nozīmē, ka cenā var būt plašas svārstības. Tiesa nonāca pie secinājuma, ka pārdevējs nav atbrīvojams no atbildības ne pamatojoties uz līgumā esošo punktu par nepārvaramas varas ietekmi, ne pamatojoties uz CISG 79. pantu, jo kamēr tirgū ir pieejama ekvivalenta vai līdzīgas kvalitātes prece, pārdevējam ir pienākums to piegādāt. Tiesas nostāja bija, ka preču cenas paaugstinājums neatbrīvo pārdevēju no pienākuma nodrošināt citu līdzvērtīgu preču piegādi pircējam un, ka cenas svārstību risks konkrētajā gadījumā piekrīt pārdevējam. Arī apstākļi, ka preces cena bija sasniegusi trīskārt lielāku apmēru nekā sākotnēji neietekmēja tiesas nostāju un nepārlicināja par pārdevēja pārmērīgām izpildes grūtībām, jo līgumslēdzēju darījums tika uzskatīts par noslēgtu

⁸⁹ Rimke J. Force majeure and hardship: Application in international trade practice with specific regard to the CISG and the UNIDROIT Principles of International Commercial Contracts. Kluwer Law International, 1999. 226. lpp. Pieejams: <https://www.cisg.law.pace.edu/cisg/biblio/rimke.html> [aplūkots: 20.02.2020.]; Sk. arī Flechtner H. M. The Exemption Provisions of the Sales Convention, Including Comments on "Hardship" Doctrine and the 19 June 2009 Decision of the Belgian Cassation Court. *Belgrade Law Review*, 2011. 92. lpp. Pieejams: <http://www.cisg.law.pace.edu/cisg/biblio/flechtner10.html> [aplūkots: 20.02.2020.].

⁹⁰ Schlechtriem P. Uniform Sales Law. The UN Convention on Contracts for the International Sale of Goods. Vienna: Manz. ASch. 325/DM 46.50, 1986. 101. lpp. Pieejams: <https://www.cisg.law.pace.edu/cisg/biblio/slechtriem.html> [aplūkots: 21.02.2020.]; Sk. arī CISG-AC Opinion No. 7, Exemption of Liability for Damages under Article 79 of the CISG, Rapporteur: Professor Alejandro M. Garro, Columbia University School of Law, New York, N.Y., USA. Adopted by the CISG-AC at its 11th meeting in Wuhan, People's Republic of China, on 12 October 2007. Pieejams: <https://www.cisg.law.pace.edu/cisg/CISG-AC-op7.html> [aplūkots: 21.02.2020.]

spekulatīvā tirgū, tas ir, tirgū kurā preču cenu svārstības ir plašas un bieža parādība. Tādējādi tiesa faktiski atzina, ka pat 300% cenas pieaugums, ņemot vērā konkrēto tirgu, nav pietiekams pamats pārdevējam atsaukties uz CISG 79. pantā noteikto šķērsli līguma izpildei.⁹¹

Starptautiskajā tirdzniecībā, līdz saprātīgām robežām, ir pamatoti uzskatīt, ka katrai pusei pašai būtu jāuzņemas risks un sekas, kas izriet no dažāda veida apstākļu izmaiņām, ņemot vērā, ka katrai pusei tomēr ir tiesības un zināšanas, lai pie līguma noslēgšanas prognozētu riskus un tos atbilstoši sadalītu līgumslēdzēju starpā. Tomēr šīs saprātīgās robežas tiek sasniegtas gadījumos, kad līguma izpilde negaidīti kļūst ārkārtīgi apgrūtināša. Attiecīgi šīs robežas šķērsošanas gadījumā puse nonāk pozīcijā, kurā CISG regulējums var tikt iedarbināts lai atrisinātu, vai vismaz mazinātu šādas negaidītu apstākļu izmaiņu negatīvās sekas.⁹²

Neapšaubāmi CISG 79. panta noteikumi nav savienojami visām un jebkādām izmaiņām faktiskajos apstākļos, kas ietekmē līguma izpildi, bet gan šo izmaiņu smagums ir pakļauts izvērtēšanai. Tādējādi rodas priekšstats, ka līguma izpildes grūtību jēdziens, ja tas sasniedz pietiekami augstu smaguma pakāpi, var tikt iekļauts CISG 79. panta saturā.

Bet vai sliedzība pazemināšana no pilnīgas neiespējamības līdz sevišķam apgrūtinājumam automātiski nozīmē līguma izpildes grūtību jēdziena ievilkšanu CISG 79. panta saturā? Kā tas ir ticis norādīts, līguma izpildes grūtību jēdziena specifiskā iezīme ir nevis tikai apgrūtinājuma smaguma sliedzība, kas rada pamatu tā piemērošanai, bet gan raksturīgās juridiskās sekas, kas izpaužas kā līguma pārskatīšana un iespējama tiesas vai tribunāla veikta pielāgošana.

Problēma ar līguma izpildes grūtību jēdziena saskatīšanu CISG 79. pantā līdz ar to ir tieši šī jēdziena juridiskajās sekās, kuras ar skatu uz līguma turpināšanu un iespējamu šķērējtiesas tribunāla veiktu līguma pārskatīšanu vai pielāgošanu vairāku autoru ieskatā ir pretstatā CISG 79. panta sekām, kas ir tendētas uz līguma izbeigšanu.⁹³

Attiecīgi vairāki akadēmiķi norāda uz imperatīvu prasību, ka, lai tiesiskajām attiecībām, kuras regulē CISG piemērotu CISG 79. pantā paredzēto regulējumu, katrā ziņā ir jāizpildās visām CISG 79. panta prasībām un strikti jāseko panta struktūrai, neatkarīgi no tā, kāda veida un satura

⁹¹ 28.02.1997. Vācijas provinciālās apelācijas instances tiesas (Oberlandesgericht) spriedums lietā Nr. 1 U 167/95.

⁹² Atamer Y. M., Article 79. in Kröll S., Mistelis A. L., Pilar Perales Viscasillas M. UN Convention on Contracts for the International Sale of Goods. Second Edition, 2018. 1088. lpp.

⁹³ Honnold J. O., Flechtner M. H. Uniform Law for International Sales under the 1980 United Nations Convention. Kluwer Law International, 2009. 629. lpp.

principi pēc būtības tiktu ielasīti 79. panta saturā.⁹⁴ Piemēram Profesors Honnolds, bijušais UNCITRAL sekretārs un juridiskā personāla priekšnieks, kā arī viens no CISG sagatavotājiem, lai gan atzīstot, ka ekonomiski apsvērumi un ar tiem saistības līgumu izpildes grūtības sevišķi smagos gadījumos var tikt uzskatītas par šķērslī CISG 79. panta pirmās daļas izpratnē, ir tomēr norādījis, ka līguma izpildes grūtību gadījumā pusēm ir pieejamas tikai CISG 79. pantā norādītās juridiskās sekas. Savukārt līguma izpildes grūtību doktrīna ar tās ierastajām juridiskajām sekām, kuras ir vērstas uz līguma grozīšanu vai pielāgošanu sevišķu ekonomisku līguma izpildes grūtību gadījumos, nevarētu tikt piemērota līgumiem, kurus regulē CISG normas.⁹⁵

Aprobežojoties ar šādu ārkārtīgi šauru CISG 79. panta noteikumu interpretāciju tālāka diskusija šajā jautājumā nebūtu iespējama. Nekas cits neatliktu, kā secināt, ka pēc būtības līguma izpildes grūtību jēdziens CISG 79. pantā nevar tikt ielasīts un viena no klasiskajām līguma izpildes grūtību juridiskajām sekām saskaņā ar CISG 79. pantu nav iespējama, jo CISG 79. panta noteikumos tiešā tekstā nav noteiktas specifiskas šķīrējtiesas tribunāla tiesības veikt līguma grozīšanu vai papildināšanu.

Šaura CISG 79. panta interpretācija visbiežāk tiek pamatota ar CISG 79. panta sagatavošanas vēsturi. Proti, 1980. gada Vīnes diplomātiskās konferences pirmās komitejas 27. sapulcē tika pieņemts lēmums noraidīt Norvēģijas delegācijas piedāvāto CISG 79. panta (tolaik 65. panta) formulējumu, kas ietvertu iespējamu līguma pārskatīšanu apstākļu maiņas gadījumā.⁹⁶ Tādēļ, CISG sagatavošanas vēsture tiek izmantota, kā centrāls arguments līguma izpildes grūtību jēdziena neesamībai CISG regulējumā vairāku autoru darbos.⁹⁷ Šīs teorijas piekritēju arguments ir, ka līguma izpildes grūtību jēdziens CISG izstrādes posmā ir ticis apspriests, taču nav ticis iekļauts CISG regulējumā, līdz ar to esot secināms, ka līguma izpildes grūtību jēdziens esot apzināti izslēgts no CISG regulējuma. Taču, šis arguments diemžēl šajā jautājumā nepalīdz, jo, no minētās komitejas sapulces kopsavilkuma ir secināms, ka vairāku sapulcē pārstāvēto valstu delegācijas

⁹⁴ Azeredo Da Silveira M. Trade Sanctions and International Sales: An Inquiry into International Arbitration and Commercial Litigation. Kluwer Law International, 2014. 330. lpp.

⁹⁵ Honnold J. O., Flechtner M. H. 2009. 634. lpp.

⁹⁶ 1980 Vienna Diplomatic Conference Summary Records of Meetings of the First Committee 27th meeting Friday, 28 March 1980. Pieejams: <http://www.cisg.law.pace.edu/cisg/firstcommittee/Meeting27.html> [aplūkots: 23.02.2020.]

⁹⁷ Slater S. D. Overcome by Hardship: The Inapplicability of the UNIDROIT Principles' Hardship Provisions to CISG. 12 Florida Journal of International Law, 1998. 259. lpp. Pieejams: <http://www.cisg.law.pace.edu/cisg/biblio/slater.html>; Sk. arī Flambouras D. P. The Doctrines of Impossibility of Performance and *clausula rebus sic stantibus* in the 1980 Vienna Convention on Contracts for the International Sale of Goods and the Principles of European Contract Law: A Comparative Analysis. 13 Pace International Law Review, 2001. 264. lpp. Pieejams: <http://www.cisg.law.pace.edu/cisg/biblio/flambouras1.html> [aplūkots: 23.02.2020.]

diskusijās izteica nostāju par labu šāda regulējuma iekļaušanu konvencijā, bet neskatoties uz to priekšlikums tika norādīts. Savukārt iemesli vai pamatojums kādēļ priekšlikums tika noraidīts nav viennozīmīgi norādīti.⁹⁸

Turpretī, CISG Konsultatīvā padome, kuras sastāvā cita starpā ir tādi plaši pazīstami akadēmiķi kā Ēriks Bergstens, Maikls Jokīms Bonells, Pilars Perales Viskasillas, Ingeborga Švenzere un Lukas Mistelis, no kuriem vairāki ir arī piedalījušies CISG sākotnējā teksta sagatavošanā, savā 2007. gada viedoklī CISG 79. panta piemērošanu ir skaidrojusi citādi. CISG Konsultatīvā padome ir skaidrojusi, ka faktisko apstākļu izmaiņas, kuras nevarēja tikt saprātīgi paredzētas un ņemtas vērā un, kas padara līguma izpildi pārmērīgi apgrūtināšu (konkrēta norāde uz līguma izpildes grūtību jēdzienu – *hardship*) var tikt kvalificēta kā “šķērslis” saskaņā ar CISG 79. panta pirmo daļu. Turklāt, CISG 79. pantā izmantotā valoda nepielīdzina termina “šķērslis” saturu un piemērošanas sliekšni līgumiskas saistības izpildes pilnīgai neiespējamībai. Tādējādi puse, kura atrodas līguma izpildes grūtību situācijā, var atsaukties uz CISG 79. pantā paredzētajām tiesībām tikt atbrīvotai no atbildības par līguma neizpildi.⁹⁹ Līdz ar to var tikt secināts, ka pēc būtības līguma izpildes jēdziens saturiski ieņem vietu CISG 79. panta tvērumā.

Tomēr, pat nonākot pie secinājuma, ka līguma, kuru regulē CISG noteikumi, izpildes grūtību gadījumā ir pamats atsaukties uz līguma izpildes grūtību (*hardship*) jēdzienu kā daļu no CISG 79. panta, tik un tā neatbildēts paliek jautājums, vai CISG 79. panta piemērošanas gadījumā pusei ir pieejamas arī līguma izpildes grūtību jēdzienam tradicionāli atbilstošās juridiskās sekas – šķīrējtiesas tribunāla veikta līgumisko saistību pārskatīšana, grozīšana, papildināšana vai pielāgošana.

⁹⁸ 1980 Vienna Diplomatic Conference Summary Records of Meetings of the First Committee 27th meeting Friday, 28 March 1980. Pieejams: <http://www.cisg.law.pace.edu/cisg/firstcommittee/Meeting27.html> [aplūkots: 27.02.2020.]; Sk. arī Ishida Y. CISG Article 79: Exemption of Performance, and Adaptation of Contract through Interpretation of Reasonableness - Full of Sound and Fury, but Signifying Something. *Pace International Law Review* 30, No. 2, 2018. 363. lpp.

⁹⁹ CISG-AC Opinion No. 7, Exemption of Liability for Damages under Article 79 of the CISG, Rapporteur: Professor Alejandro M. Garro, Columbia University School of Law, New York, N.Y., USA. Adopted by the CISG-AC at its 11th meeting in Wuhan, People's Republic of China, on 12 October 2007. Pieejams: <https://www.cisg.law.pace.edu/cisg/CISG-AC-op7.html> [aplūkots: 27.02.2020.]

3.3. CISG 79. panta piemērošanas juridiskās sekas

CISG 79. panta pirmās daļas juridiskās sekas paredz, ka puse, kura veiksmīgi atsaucas uz šo pantu ir atbrīvota no atbildības par līguma neizpildi. CISG izejas punkts attiecībā uz atbrīvošanu no atbildības par saistību neizpildi formāli ir, ka tas formāli pieļauj tikai atbrīvošanu no zaudējumu atlīdzināšanas pienākuma.¹⁰⁰ Atbilstoši CISG 79. panta piektajai daļai, ar to tiek saprasts, ka puse, kura nav saņēmusi līguma izpildījumu CISG 79. panta piemērošanas gadījumā no līgumu neizpildošās puses nevar prasīt tikai atlīdzināt zaudējumus, kas ir radušies sakarā ar neizpildi. Savukārt tai pat laikā katrai no pusēm saglabājas tiesības izlietot visas citas tiesības, kuras tai piekrīt saskaņā ar konvenciju.

CISG 79. panta piektā daļa skaidri paredz, ka nekas no CISG 79. pantā paredzētā neierobežo pusi no citu tiesību, kuras tai piekrīt saskaņā ar konvenciju, izmantošanas, izņemot tiesības prasīt zaudējumu atlīdzināšanu. Proti, ja puse tiek atbrīvota no atbildības, tas ir saprotams šauri, ka puse tiek pasargāta no atbildības par zaudējumiem, taču tā joprojām atbild un no tās var prasīt citus CISG piedāvātos risinājumus.¹⁰¹ Šie risinājumi ietver CISG 50. pantā paredzētās tiesības prasīt cenas samazinājumu CISG 46 un 62. pantā paredzētās tiesības prasīt specifisku izpildi, kā arī CISG 49 un 64. pantā noteiktās tiesības atkāpties no līguma un CISG 78. pantā paredzētās tiesības pieprasīt maksāt procentus.¹⁰²

Ņemot vērā to, ka CISG noteikumi nodrošina tiesisko noteiktību tiesiskajās attiecībās un veicina tirdzniecību komersantu starpā ievērojot labas ticības principu un godīgu komercpraksi, arī attiecībā uz juridiskajām sekām CISG pieejamais mehānisms būtu uzskatāms par pietiekami plašu, lai iedzīvinātu šo principu realizāciju arī radušos līguma izpildes grūtību gadījumā un cik tas ir iespējams, lai sasniegtu godīgu un taisnīgu radušās situācijas risinājumu.

Piemēram, tiek atzīts, ka, ja pusei, kurai ir pienākums izpildīt kādu no līguma izrietošu saistību nākas saskarties ar pamatotām līguma izpildes grūtībām, taču tā piedāvā tik un tā turpināt līguma izpildi, tikai saskaņā ar citādiem līguma nosacījumiem, otrai pusei nav tiesību tā vien dēļ vienpusēji atkāpties no līguma. Turklāt, akadēmiķi arī atzīst, ka nav pamata konstatēt CISG 25.

¹⁰⁰ Lindström N. Changed Circumstances and Hardship in the International Sale of Goods. Nordic Journal of Commercial Law, 2006. Pieejams: <http://www.cisg.law.pace.edu/cisg/biblio/lindstrom.html> [aplūkots: 01.03.2020.]

¹⁰¹ Lookofsky J. The 1980 United Nations Convention on Contracts for the International Sale of Goods in Herbots J., Blanpain R. International Encyclopaedia of Laws – Contracts. Suppl. 29, Kluwer Law International 2000. 164. lpp. Pieejams: <http://www.cisg.law.pace.edu/cisg/biblio/lookofsky.html> [aplūkots: 01.03.2020.]

¹⁰² Rimke J. 1999. 217. lpp.

pantā paredzēto sevišķu līguma pārkāpumu (angļu val. – *fundamental breach*), kas dod tiesības pusei atkāpties no līguma, arī tajos gadījumos, kad saistības izpildījuma pieņemšana uz citādiem nosacījumiem ir uzskatāma par saprātīgu un taisnīgu, ņemot vērā konkrēto situāciju. Tādējādi, praksē piemērojot CISG principus faktiski tiek piedāvāta metode kas varētu veidot pamatu līguma pārskatīšanai vai pielāgošanai apstākļu izmaiņu gadījumā.¹⁰³

Ņemot vērā, ka līguma izpildes grūtību gadījumā nepieciešamais risinājums neietver tikai atbrīvošanu no atbildības par līguma neizpildi, kas izpaužas zaudējumu atlīdzināšanas pienākumā, bet gan runa ir arī par jautājumiem saistībā ar konkrētās saistības izpildi (angļu val. – *specific performance*). Proti, tiek atzīts, ka CISG 79. panta piektā daļa nosaka, ka puse, kura veiksmīgi atsaucas uz tiesībām tikt atbrīvotai no atbildības, tostarp līguma izpildes grūtību gadījumā, tiek atbrīvota tikai no zaudējumu atlīdzināšanas pienākuma. Savukārt tai saglabājas pienākums pēc izpildes grūtību apstākļu izbeigšanās izpildīt līgumu un otrai pusei ir tiesības šādu izpildi pieprasīt, jeb pretējā gadījumā atkāpties no līguma. Tādēļ vairāki akadēmiķi atzīst, ka, lai gan līguma izpildes grūtības var tikt uzskatītas par regulētām ar CISG 79. pantu, tās CISG regulējumā nav tikušas līdz galam atrisinātas un attiecīgas juridiskās sekas CISG nav pieejamas.¹⁰⁴ Tiek norādīts, ka tāda CISG 79. panta interpretācija, kura paredz, ka atbrīvošana no atbildības par līguma saistību neizpildi sakarā ar līguma izpildes grūtībām, tostarp sakarā ekonomisku apgrūtinājumu, paredz iespēju grozīt līguma noteikumus, pārsniedzot CISG 79. panta teksta robežas, jo CISG 79. pants paredz pusei, kura nevar izpildīt līgumu, tikai tiesības tikt pasargātai no prasījumiem par zaudējumu atlīdzināšanu un neattiecas uz līguma pārskatīšanu vai uz līguma grozīšanu un pielāgošanu no šķīrējtiesas tribunāla puses.

Tomēr secinājums, ka CISG 79. panta piektā daļa paredz tikai un vienīgi puses atbrīvošanu no zaudējumu atlīdzināšanas pienākuma un neskar citas pušu tiesības un pienākumus, tostarp vienas puses tiesības pieprasīt otras puses līguma saistību konkrētu izpildi (angļu val. – *specific performance*) būtu uzskatāms par nepamatotu. Pieļaut otrai līguma pusei pieprasīt līguma specifisku izpildi neskatoties uz to, ka attiecībā uz otru pusi ir konstatējami CISG 79. pantā paredzētie līguma neizpildes apstākļi padarītu CISG 79. panta regulējumu par bezjēdzīgu. Līdz ar to šāda interpretācija nevarētu būt savienojama ar CISG 79. panta piektās daļas izpratni.

¹⁰³ Schwenzer I., Hachem P. The CISG - Successes and Pitfalls. American Journal of Comparative Law, 2009. 474. lpp. Pieejams: <https://www.cisg.law.pace.edu/cisg/biblio/schwenzer-hachem.html> [aplūkots: 01.03.2020.]

¹⁰⁴ Atamer Y. M. 2018. 1089. lpp.

Tomēr pat konstatējot līguma izpildes grūtību jēdziena esamību CISG 79. panta regulējumā, joprojām atliek vēl citi neatrisināti jautājumi, proti, vai līdzējam vispār ir tiesības celt prasību par līguma pielāgošanu.

Lai gan CISG nav atrodama neviena specifiska norma, kas piešķirtu šādas tiesības Profesoru Švenzeres un Šlehtriņa CISG komentāros līguma izpildes grūtību gadījumā tiek ieteikts atsaukties uz UNIDROIT Principu līguma izpildes grūtību regulējumu, it sevišķi UNIDROIT Principu 6.2.3. pantu, kā vispārpieņemtu tirgus praksi, atbilstoši CISG 9. panta otrajai daļai.¹⁰⁵ CISG 9. panta pirmā daļa paredz to, ka pusēm ir saistoša to savstarpēja prakse, kurai tās atsevišķi ir piekritušas, vai, kura to starpā ir izveidojusies. Turklāt otrā daļa paredz ka līgumam ir piemērojama arī starptautiskā tirdzniecības prakse, kas ir plaši pazīstama un regulāri tiek ievērota tirdzniecībā tādu līgumu ietvaros un konkrētajā nozarē, kādā līgumu ir noslēgušas puses.¹⁰⁶ Neapšaubāmi UNIDROIT Principi ir starptautiskajā tirdzniecībā plaši atpazīstami un pakāpeniski tiek arvien vairāk un vairāk piemēroti. Tomēr tas, vai UNIDROIT Principi būtu uzskatāmi par starptautisku tirdzniecības praksi, kura tiek regulāri piemērota, it īpaši konkrētajā nozarē, kurā puses ir noslēgušas līgumu, būtu diskutabls jautājums un pavērtu plašas iespējas interpretācijai.

Tāpat viens no piedāvātajiem risinājumiem tribunāla tiesībām grozīt vai pielāgot pušu līgumu CISG regulējumā ir grozīt vai papildināt līgumu vadoties no CISG ietvertās koncepcijas par saprātīgām cerībām (angļu val. – *reasonable expectation*) uz līguma izpildi un no tās gūstamo labumu tādā formā, kādā puses tai piekrita sākotnēji vienojoties.¹⁰⁷ Šajā scenārijā šķīrējtiesas tribunāls varētu pamatoties uz CISG 8. panta otrajā daļā ietverto “saprātīgas personas” jēdzienu. CISG 8. panta otrā daļa paredz, ka puses izteikumi un citas darbības tiek interpretētas atbilstoši tādas pašas saprātīgas personas, kā otra puse, izpratnei, kāda tā būtu bijusi tādos pašos apstākļos.¹⁰⁸ Attiecīgi šķīrējtiesas tribunālam varētu būt pamats izvērtēt vai tāda pati saprātīga persona, kā otra līgumslēdzēja puse līguma noslēgšanas brīdī būtu ņēmusi vērā konkrētās apstākļu izmaiņas un to

¹⁰⁵ Schlechtriem P., Schwenger I. 2010. 1084. lpp.

¹⁰⁶ United Nations Convention on Contracts for the International Sale of Goods. [Apvienoto Nāciju Organizācijas Konvencija par starptautiskajiem preču pirkuma – pārdevuma līgumiem]. LR starptautisks līgums. Latvijas Vēstnesis. 1997. gada 3. jūlijs, Nr. 170. Sk. 9. panta pirmo un otro daļu.

¹⁰⁷ Ishida Y. 2018. 380. lpp.

¹⁰⁸ United Nations Convention on Contracts for the International Sale of Goods. [Apvienoto Nāciju Organizācijas Konvencija par starptautiskajiem preču pirkuma – pārdevuma līgumiem]. LR starptautisks līgums. Latvijas Vēstnesis. 1997. gada 3. jūlijs, Nr. 170. Sk. 8. panta otro daļu.

sevišķi smago ietekmi uz līguma izpildi. Kā arī, vai tādai pašai saprātīgai personai, kā otrai pusei būtu samērīgi uzņemties saistību izpildi konkrētajos sevišķi apgrūtinajos apstākļos.

Šādai pieejas pamatojumam var norādīt uz profesora Šlehtriņa pausto salīdzinājumu, ka CISG regulējums jau pazīst tādu jēdzienu, ka līguma noteikumu pielāgošana. Proti, CISG 50. pants paredz to, ka gadījumā, ja piegādātās preces nav atbilstošas līguma noteikumiem, pircējam ir tiesības samazināt preces cenu, atbilstoši preču vērtības samazinājumam. Piegādāto preču kvalitātes trūkumi rada pušu līgumiskās vienlīdzības disbalansu, savukārt iespēja atbilstoši pielāgot preces cenu ļauj atgriezt šo līgumisko balansu pusei, kura to bija zaudējusi. Turklāt, šis princips varot potenciāli tikt izmantots kā pamats vispārēja noteikuma radīšanai līguma izpildes grūtību gadījumos.¹⁰⁹

Attiecīgi pieņemot, ka CISG regulējumā līguma pielāgošana nav svešs koncepts un, atsaucoties uz principu par saprātīgām cerībām uz līguma izpildi tādā veidolā, kādā puses bija vienojušās, potenciāli šķīrējtiesas tribunālam varētu būt pamats vērtēt līguma noteikumu pielāgošanas nepieciešamību gadījumos, kad ir konstatējamas vienas puses līguma izpildes grūtības. Kā pozitīvais aspekts šādai pieejai viennozīmīgi ir norādāms tas, ka šādi tiek izmantots tikai CISG regulējums un no CISG regulējuma izsecināmie principi, bez nepieciešamības papildināt CISG normas ar ārējām tiesību kodifikācijām vai principiem.

Citu ceļu līguma izpildes grūtību risināšanā izvēlējās Beļģijas Augstākā tiesa lietā Scafom International BV pret Lorraine Tubes S.A.S.¹¹⁰ Šajā lietā tiesa atzina, ka CISG regulējumā attiecībā uz līguma izpildes grūtībām ir konstatējams robs, kurš ir aizpildāms ar vispārējiem principiem uz kuriem CISG ir balstīts. Proti, tiesa vispirms konstatēja, ka apstākļus izmaiņas, kas apgrūtina līguma izpildi ir atzīstamas par šķērslī CISG 79. panta pirmās daļas izpratnē un, ka ir izpildījušies visi tā piemērošanai nepieciešamie priekšnoteikumi. Taču, tā kā CISG 79. pants neparedz līguma izpildes grūtību jēdzienam atbilstošas juridiskās sekas, tiesa secināja, ka CISG 79. pantā ir konstatējams robs. Attiecīgi tiesa, atsaucoties uz CISG 7. panta otro daļu, piemēroja UNIDROIT Principu līguma izpildes grūtību regulējumu un tā juridiskās sekas, kas ir līguma pielāgošana.

¹⁰⁹ Flechtner. H. M. Transcript of a Workshop on the Sales Convention: Leading CISG scholars discuss Contract Formation, Validity, Excuse for Hardship, Avoidance, Nachfrist, Contract Interpretation, Parol Evidence, Analogical Application, and much more. Pieejams: <https://www.cisg.law.pace.edu/cisg/biblio/workshop.html> [aplūkots: 15.03.2020.]

¹¹⁰ 19.06.2009. Beļģijas Augstākās tiesas spriedums lietā Scafom International BV v. Lorraine Tubes S.A.S. Pieejams: <http://cisgw3.law.pace.edu/cases/090619b1.html> Sk. arī UNCITRAL Digest of Case Law on the United Nations Convention on Contracts for the International Sale of Goods. United Nations Commission on International Trade Law, 2016. Pieejams: http://www.uncitral.org/pdf/english/clout/CISG_Digest_2016.pdf [aplūkots: 02.03.2020.]

CISG 7. pants pieņem un atzīst, ka CISG regulējumā potenciāli var būt trūkumi un piedāvā mehānismu, kādā var tikt risināti jautājumi, kurus CISG nav tieši noregulējis.¹¹¹ CISG 7. pants prasa šķīrējtiesas tribunālu uz CISG noregulētiem jautājumiem atbildes vispirms meklēt pašā CISG, noskaidrojot konkrētajā situācijā nozīmīgos un piemērojamos principus uz kuriem CISG ir balstīts un attiecīgi vadoties pēc tiem konkrētā jautājuma risinājuma meklējumos.¹¹²

Problēmas esence slēpjas CISG 7. panta otrajā daļā. Proti, lielākajā daļā gadījumu juridiskajā literatūrā autori piekrīt tādai CISG 79. panta izpratnei, kura vairāk vai mazāk ietver līguma izpildes grūtību jēdzienu un tādus gadījumus, kuros līguma izpilde nav neiespējama, bet sevišķi apgrūtināta vai ekonomiski pārmērīgi neizdevīga. Līdz ar to tiktāl varētu secināt, ka atbilstoši CISG 7. panta otrajai daļai līguma izpildes grūtības ir jautājums, kurš CISG tiek regulēts (angļu val. – *governed*). Taču, tālāk akadēmiķu un praktiķu uzskati sāk dalīties attiecībā uz to, kādas juridiskās sekas paredz šāds secinājums par līguma izpildes grūtību esamību.

Kā jau tika minēts, vairumā gadījumu ir atrodamas norādes uz to, ka ierastās līguma izpildes grūtību juridiskās sekas, kas izpaužas kā līguma pārskatīšana vai grozīšana, nav pieejamas saskaņā ar CISG 79. panta noteikumiem. Attiecīgi šajā posmā rodas dilemma. Vienlaikus pastāv trīs iespējami secinājumi. No vienas puses, šeit un tepat diskusija par tiesas vai tribunāla veiktu līguma pielāgošanu tiek izslēgta, jo CISG regulē līguma izpildes grūtību gadījumus, taču pieejamās juridiskās sekas apzināti neietver līguma grozīšanu vai pielāgošanu. No otras puses var secināt, ka līguma izpildes grūtību jēdziens CISG noteikumos ir regulēts (angļu val. – *governed*), taču nav ticis atrisināts (angļu val. – *not settled*). Otrajā gadījumā, kurā tiek pieņemts, ka līguma izpildes grūtību situācijas CISG tiek regulētas, taču nav līdz galam atrisinātas, nekas cits neatliek kā konstatēt, ka CISG šajā jautājumā ir iekšējs robs, kurš tiesai vai tribunālam katrā individuālā gadījumā ir jāaizpilda. Un visbeidzot trešais iespējamais variants ir, neskatoties uz iepriekš minēto, pieņemt, ka CISG līguma izpildes grūtību jēdziens ir CISG pilnībā noregulēts jautājums, kas varētu tikt atzīts par CISG ārēju robu.

Ņemot vērā minēto, ja tiek pieņemts, ka CISG regulējumā ir robs, CISG 7. panta otrās daļas noteikumi paredz divu soļu procedūru šādu konvencijas robu aizpildīšanai.¹¹³ Vispirms jautājumi,

¹¹¹ Slater S. D. 1998. 246. lpp.

¹¹² Honnold J. O. Uniform Law for International Sales under the 1980 United Nations Convention. Kluwer Law International, 1999. 102. lpp. Pieejams: <http://www.cisg.law.pace.edu/cisg/biblio/honnold.html> [aplūkots: 04.03.2020.]

¹¹³ Schlechtriem P., Schwenzler I. 2010. 134. lpp.

kuri konvencijā ir ietverti, taču nav noregulēti, ir risināmi saskaņā ar vispārējiem principiem, uz kuriem CISG ir balstīts. Savukārt, ja atbilstošu principu nav, saskaņā ar starptautisko privāttiesību tiesību normām.¹¹⁴ Pirmais solis pamatā ir attiecināms uz CISG konstatējamiem iekšējiem robežiem, savukārt otrais solis paredz šķīrējtiesas tribunālam vērsties pie piemērojamajām nacionālajām tiesībām, kas pēc savas būtības būtu uzskatāma par galējo nepieciešamību CISG ārēja roba konstatēšanas gadījumā. Līdz ar to, tālākajās apakšnodaļās tiks apskatīti abi šie potenciālie CISG 79. panta robu veidi.

3.3.1. CISG 79. panta iekšējs robs

Pieņemot to, ka CISG 79. panta noteikumos ir iespējams saskatīt līguma izpildes grūtību jēdziena priekšnoteikumus, taču pantā iztrūkst šim jēdziena tradicionāli atbilstošās juridiskas sekas, kas ir atkārtotas sarunas līguma pārskatīšanai un, nepieciešamības gadījumā, līguma pielāgošana apstākļu izmaiņu gadījumā, atsevišķi autori norāda, ka CISG acīmredzami ir iekšējs robs attiecībā uz līguma izpildes grūtību gadījumiem¹¹⁵ un šajā sakarā pieejamajiem risinājumiem juridisko seku ziņā.¹¹⁶ Citiem vārdiem sakot, līguma izpildes grūtību jautājums CISG regulējumā tiek risināts, taču netiek atrisināts.

Piemēram profesors Šlehtrīms ir atzinis, ka CISG normās var tikt konstatēts robs attiecībā uz līguma izpildes grūtībām un, ka šī roba aizpildīšanai ir izmantojami vispārējie principi uz kuriem CISG ir balstīts. Tomēr papildus šim viņš piebilst, ka šādu nepieciešamību paļauties uz roba aizpildīšanas mehānismu iespējams var apiet atzīstot līguma izpildes grūtību jēdzienu par ietvertu CISG 79. panta pirmajā daļā paredzētā jēdziena “šķērslis” definīcijā un tādējādi piemērot jau CISG esošās juridiskās sekas.¹¹⁷ Taču šāds apejošs risinājums tik un tā neļauj nonākt pie līguma izpildes grūtībām specifiskajām līguma pielāgošanas juridiskajām sekām. Nāktos secināt, ka no vienas puses līgumslēdzējam, kura līguma izpilde būtu atzīstama par nesamērīgi apgrūtinātu ir tiesības

¹¹⁴ United Nations Convention on Contracts for the International Sale of Goods. [Apvienoto Nāciju Organizācijas Konvencija par starptautiskajiem preču pirkuma – pārdevuma līgumiem]. LR starptautisks līgums. Latvijas Vēstnesis. 1997. gada 3. jūlijs, Nr. 170. Sk. 7. panta otro daļu.

¹¹⁵ Azeredo Da Silveira M. 2014. 334. lpp.

¹¹⁶ Garro A. M. Comparison between Provision of the CISG Regarding Exemption of Liability for Damages (Art. 79) and the Counterpart Provisions of the UNIDROIT Principles (Art. 7.1.7). Pieejams: <https://www.cisg.law.pace.edu/cisg/principles/uni79.html> [aplūkots: 04.03.2020.]

¹¹⁷ Schlechtriem P. 1986. 102. lpp.

atsaukties uz CISG 79. pantu, lai risinātu radušos situāciju, taču tai pat laikā šim līgumslēdzējam nav pieejami tādi risinājumi, kuri būtu saprātīgi situācijā, kurā līgums teorētiski varētu tikt tādā vai citādā veidā izpildīts.

Ievērojot minēto tiek piedāvāta teorija, ka ja tiek pieņemts, ka CISG 79. panta regulējumā ir atrodams līguma izpildes grūtību jēdziens, tad šim jēdzienam atbilstošas juridiskās sekas tiešā veidā gan iztrūkst, kas nozīmē, ka CISG 79. pantā ir robs. Sekojot secinājumam, ka CISG 79. pants satur iekšēju robu, tā aizpildīšanas problēmas risinājums ir vispirms meklējams pašas konvencijas normās. CISG 7. panta otrā daļa paredz, ka jautājumi, kurus CISG aptver, taču, kuri nav tieši CISG tekstā tikuši noregulēti, ir risināmi vadoties pēc vispārējiem principiem uz kuriem CISG ir balstīts. Atbilstoši CISG 7. panta pirmajā daļā ietvertajai norādei uz nepieciešamību veicināt vienveidīgu konvencijas piemērošanu, saskaņā ar CISG 7. panta otro daļu ir nepieciešams meklēt tādu CISG 79. panta tvērumu regulējošu principu, kurš būtu atzīstams par pamatu vienveidīgai konvencijas piemērošanai.¹¹⁸ Pieņemot, ka CISG 79. pantā ir konstatējams robs attiecībā uz līguma izpildes grūtību juridiskajām sekām, ir nepieciešams šo robu juridiskajās sekās aizpildīt ar tādiem principiem, kuri ir izsecināmi no paša CISG. Principi, uz kuriem CISG ir balstīts var tikt izsecināti no konkrētām normām, kuras tos ietver un atspoguļo, vai pat no vairāku normu kopuma, kuru kopējais regulējums ietver konkrētu CISG principu.¹¹⁹

Daži no šiem vispārējiem CISG principiem ir iekļauti konkrētās CISG normās, kā piemēram labas ticības princips CISG 7. pantā un arī CISG paskaidrojošajās norādēs.¹²⁰ Piemēram no CISG 7. panta izsecināmais līgumu spēkā esamības saglabāšanas princips (latīņu val. – *favor contractus*)¹²¹ un saprātīgas personas (angļu val. – *reasonable person*) jēdziens, kas ir atrodams CISG 8. pantā¹²². Tomēr lielākā daļa no šiem vispārējiem CISG principiem ir jāizsecina no CISG normām tās piemērojot konkrētos gadījumos vai individuāli katram konkrētam jautājumam, kas tiek risināts. No tā pēc būtības būtu jāsecina, ka CISG principi ir interpretējami autonomi, katrai konkrētai situācijai un ņemot vērā konvencijas tekstu kopumā.

¹¹⁸ Honnold J. O. 1999. 469. lpp.

¹¹⁹ Magnus U. General Principles of UN-Sales Law, *Rebels Zeitschrift*, Volume 59, issue 3-4, 1995. Sk. 4. puncta “b” daļu. Pieejams: <http://www.cisg.law.pace.edu/cisg/biblio/magnus.html> [aplūkots: 05.03.2020.]

¹²⁰ United Nations Convention on Contracts for the International Sale of Goods. [Apvienoto Nāciju Organizācijas Konvencija par starptautiskajiem preču pirkuma – pārdevuma līgumiem]. LR starptautisks līgums. Latvijas Vēstnesis. 1997. gada 3. jūlijs, Nr. 170. Sk. 7. panta pirmo daļu.; Sk. arī Explanatory Note by the UNCITRAL Secretariat on the United Nations Convention on Contracts for the International Sale of Goods. B daļas, 13. punktu.

¹²¹ Ibid. Sk. 7. panta otro daļu.

¹²² Ibid. Sk. 8. panta trešo daļu.

Secinot, ka CISG vispārējie principi pēc būtības ir izsecināmi no pašas konvencijas teksta, vienlaikus tiek norādīts, ka šie principi var izpausties arī kā vispāratzīti starptautiskie principi, kuri saskan ar no CISG regulējuma izrietošajiem principiem.¹²³ Tādēļ, lai gan atsaukšanās uz nacionāla vai reģionāla līmeņa principiem CISG regulējumā nav iespējama, neskatoties uz to, ka šāds nacionāls vai reģionāls princips sakristu ar no CISG regulējuma izsecināmu principu,¹²⁴ atsaucē uz vispāratzītiem starptautiskiem principiem tomēr atsevišķos gadījumos ir iespējamas. Tādējādi, ja tiek konstatēti CISG principi, kuri vienlaikus ir arī starptautiski principi, kuri ir tikuši skaidroti ārpus CISG konteksta, to piemērošana CISG 7. panta otrās daļas izpratnē būtu pieļaujama.

Ievērojot minēto analīzi un ņemot vērā to, ka skaidri CISG tekstā nekur nav norādīts, kurās normās vai pēc kāda principa ir atrodami šie vispārējie principi uz kuriem CISG ir balstīts, kā arī to ka katrā konkrētā gadījumā nepieciešamo principu izsecināšana var būt sarežģīta vai pat neiespējama, atsevišķi autori norāda, ka CISG 7. panta pirmajā daļā ietvertā mērķa, vairot konvencijas vienotu piemērošanu, sasniegšanai UNIDROIT principi atsevišķos gadījumos varot veidot daļu no šiem vispārējiem principiem, uz kuriem CISG ir balstīts. Attiecīgi, ja ir iespējams konstatēt, ka kādu jautājumu CISG regulē, taču tomēr līdz galam neatrisina un tādēļ CISG regulējumā ir robs, UNIDROIT principi varētu tikt izmantoti kā pamats šī roba aizpildīšanai.¹²⁵

Tieši pamatojoties uz šādu teoriju savu nolēmumu taisīja Beļģijas Augstākā tiesa iepriekš pieminētajā “Scafom lietā”. Sākotnēji šajā lietā pirmās instances tiesa secināja, ka līguma izpildes grūtības var tikt atzītas par šķērslī CISG 79. panta pirmās daļas izpratnē. Tomēr, tā kā pārdevējs nebija centies iekļaut līgumā klauzulu, kas pieļautu līguma pielāgošanu, tiesa atzina, ka pārdevējs ir atzīstams par risku uzņēmušos pusi šajā tiesiskajā darījumā un tādēļ CISG 79. pants nav piemērojams. Tāpat tiesa atteicās piemērot Francijas nacionālo tiesību līguma izpildes grūtību principu *l'imprévision*, atzīstot, ka tā piemērošana nav iespējama, jo tas ir nacionālo tiesību piemērošanas jautājums.¹²⁶

Turpretī šajā pašā lietā apelācijas instancē tiesa uzskatīja, ka pirmās instances tiesa ir nepamatoti atmetusi Francijas nacionālo tiesību līguma izpildes grūtību principu (*l'imprévision*)

¹²³ Bonell M. J. in Bianca-Bonell Commentary on the International Sales Law, Giuffrè: Milan, 1987. 82. lpp. Pieejams: <https://www.cisg.law.pace.edu/cisg/biblio/bonell-bb7.html> [aplūkots: 02.03.2020.]

¹²⁴ Lindström N. 2006.

¹²⁵ Rimke J. 1999. 236. lpp.

¹²⁶ 25.01.2005. Beļģijas Tongerenes komercietesas spriedums lietā Nr. A.R. A/04/01960 Scafom International BV & Orion Metal BVBA v. Exma CPI SA (English translation and editorial comments by Professor Siegfried Eiselen). Pieejams: <http://cisgw3.law.pace.edu/cases/050125b1.html> [aplūkots: 02.03.2020.]

piemērošanu. Tiesa secināja, ka CISG 79. pantā ir robs tieši attiecībā uz iespējām pielāgot līguma noteikumus un, ka šis robs ir aizpildāms izmantojot CISG 7. panta otrajā daļā paredzēto mehānismu. Tiesa, atsaucoties uz CISG 7. panta otro daļu, tādējādi pielāgoja līguma noteikumus piemērojot Francijas nacionālo tiesību līguma izpildes grūtību jēdzienu un tostarp atsaucoties uz labas ticības principu līguma saistību izpildē.¹²⁷

Visbeidzot Beļģijas Augstākā tiesa šajā lietā piekrita apelācijas instances secinājumam, ka CISG 79. pantā izmantotajā jēdzienā šķērslis ir iekļaujams arī līguma izpildes grūtību jēdziens un, ka CISG 79. panta juridiskajās sekā attiecībā uz līguma izpildes grūtībām ir konstatējams robs. Tomēr nepiekrita apelācijas instances tiesas secinājumam, ka CISG ir ārējs robs un, ka tā aizpildīšanai var tikt piemērotas nacionālās tiesības. Attiecīgi tādēļ tiesa atzina, ka šī roba aizpildīšanai nevar tikt izmantots Francijas nacionālo tiesību līguma izpildes grūtību princips *l'imprévision*. Turpretī tiesa nosprieda, ka saskaņā ar CISG 7. panta otro daļu CISG 79. panta līguma izpildes grūtību juridisko seku roba aizpildīšanai var tikt piemēroti UNIDROIT Principi, un uz to pamata veikta līguma pielāgošana.

Lai gan tiesas norādes par vienveidīgas CISG piemērošanas prakses veicināšanu un līgumisko tiesību balansa nodrošināšanu ievērojot labas ticības principu ir ar cēlu mērķi, tomēr minētais spriedums praksē tiek vērtēts pretrunīgi un ir ticis asi kritizēts. Pirmkārt, par to, ka tiesa piekrit apelācijas instances tiesas spriedumam, ka CISG normās ir konstatējams robs attiecībā uz līguma izpildes grūtību jēdzienu. Tomēr tai pat laikā secina, ka CISG 79. pantā izmantotais jēdziens šķērslis pilnībā aptver līguma izpildes grūtību jēdzienu. Savukārt, neskatoties uz to, ka tiesa atzīst, ka līguma izpildes grūtību jēdziens ir ietverts CISG 79. pantā, tiesa tik un tā konstatē robu. Šis robs tiesas ieskatā izpaužas kā nepieciešamo juridisko seku – līguma pielāgošanas, neesamība CISG regulējumā, taču tiesa šim nav piešķirusi pietiekamu analīzi. Otrkārt, par to, ka Augstākā tiesa ir atsaukusies nevis uz principiem uz kuriem CISG ir balstīts, kā tas ir norādīts CISG 7. panta otrās daļas tekstā, bet gan uz principiem, kuri regulē starptautisko tirdzniecību, kas acīmredzami ir divas atšķirīgas lietas. Un treškārt, tiesa nav pievērsusi vērību un analizējusi vai un kā UNIDROIT Principi, it sevišķi līguma izpildes grūtību jēdziens, varētu tikt uzskatīti par principiem uz kuriem CISG ir balstīts.

¹²⁷ 29.06.2006. Beļģijas Antverpenes apelācijas instances tiesas spriedums lietā Nr. C.07.0289.N Scafom International BV v. Lorraine Tubes S.A.S. (English translation and comments by Professor Siegfried Eiselen). Pieejams: <http://cisgw3.law.pace.edu/cases/090619b1.html> [aplūkots: 07.03.2020.]

Taču Beļģijas tiesas minētajā lietā nebūt nav vienīgās, kas ir piedāvājušas iet šādu ceļu CISG 79. panta papildināšanai nolūkā pielāgot līguma noteikumus. Neskatoties uz kritiku, kuru Augstākās tiesas spriedums šajā lietā ir izpelnījies, vairāki autori tomēr atzīst, ka jautājums par juridiskajām sekām, kas būtu analogiskas līguma izpildes grūtību situācijā veiktai līguma pielāgošanai CISG normās nav noregulēts. Šajā brīdī paveras iespēja diskusijai. vai konkrēti šādas juridiskās sekas ir apzināti izslēgtas no CISG regulējuma, jeb šis tomēr būtu atzīstams par ļoti specifisku robu. Piemēram nekas neattur puses labprātīgi vienoties par citādu kārtību, proti, pielāgot līguma noteikumus, kā viena puse izpilda savas līgumiskās saistības gadījumā, ja apstākļu maiņas rezultātā sākotnējā veidolā izpilde ir sevišķi apgrūtināta. Taču tas, kas iztrūkst ir iespēja vienpusēji pielāgot savu saistību izpildes saturu, kas citā gadījumā, attiecībā uz preces cenu, CISG tomēr ir iespējams.

UNIDROIT Principu normās ir atrodams pietiekams risinājumu kopumu, lai tos piemērotu apstākļu izmaiņu un līguma izpildes grūtību gadījumos. Atsevišķi akadēmiķi norāda uz to, ka UNIDROIT Principi tika radīti ņemot vērā vairāku dažādus regulējumus un tiesību sistēmas pārstāvošu tiesību zinātnieku atzinumus un ar mērķi atspoguļot starptautiskā praksē pastāvošus principus, nevis nacionālās tiesības, un tie tiek plaši atzīti par atbilstošiem gan moderno starptautisko līgumu, gan tirdzniecības tiesību vajadzībām.¹²⁸ Tāpat tiek norādīts uz UNIDROIT principu preambulā norādīto principu mērķi, proti, ka UNIDROIT principi var tikt izmantoti starptautisku tiesību kodifikāciju interpretācijā un papildināšanā. Attiecīgi tam ir būtiska nozīme diskusijā saistībā ar UNIDROIT principu piemērotību tikt izmantotiem, lai aizpildītu robas vai papildinātu CISG regulējumu.¹²⁹ It sevišķi ņemot vērā to, ka līguma izpildes grūtību jautājums šķietami CISG regulējumā tiek atpazīts un tikmēr UNIDROIT Principu regulējums šo jautājumu pilnībā līdz galam atrisina. Tādēļ, ievērojot UNIDROIT principu plašo atpazīstamību un izmantojumu starptautiskajās tirdzniecības tiesībās, kā arī to, ka tie tika radīti tieši ar mērķi papildināt tādas starptautisko tiesību kodifikācijas kā CISG un starptautisko tirdzniecības tiesību paražas, nereti tiek norādīts, ka UNIDROIT principi būtu uzskatāmi par pienācīgu avotu CISG papildināšanai un robu aizpildīšanai.¹³⁰

¹²⁸ Lindström N. 2006.

¹²⁹ UNIDROIT Principles of International Commercial Contracts [UNIDROIT Starptautisko Komerclīgumu principi]. Sk. preambulu Pieejams: <https://www.unidroit.org/instruments/commercial-contracts/unidroit-principles-2016> [aplūkots: 08.03.2020.]; Sk. arī Slater S. D. 1998. 238. lpp.

¹³⁰ Garro A. M. Gap-Filling Role of the Unidroit Principles in International Sales Law: Some Comments on the Interplay Between the Principles and the CISG. Tulane Law Review 69, No. 5, 1994. 1189. lpp.

Tomēr, ja UNIDROIT Principu tieša piemērošana CISG robu aizpildīšanā nav iespējama, viens no veidiem kā risināt šo problēmu tiek ieteikts iekļaut UNIDROIT principu normas, kas attiecas uz līguma izpildes grūtībām pušu noslēgtā līguma noteikumos, atsaucoties uz CISG 9. panta otro daļu. Proti, tiek pieņemts, ka puses ir netieši padarījušas savam līgumam piemērojamas starptautiskās tirdzniecības paražas un praksi, par kuru puses zināja vai, kuru pusēm vajadzēja zināt un, kura ir plaši pazīstama un regulāri tiek piemērota starptautiskajā tirdzniecībā starp tādām pašām pusēm kā attiecīgajā konkrētajā tirdzniecības nozarē kurā ir noslēgts pušu līgums, ja vien puses nav vienojušās citādi. Pamatojoties uz minēto tiek norādīts, ka šādi būtu konstatējamas šķīrējtiesas tribunāla tiesības grozīt vai pielāgot pušu līgumu ar mērķi atjaunot balansu pušu starpā, pieņemot, ka tas konkrētajā gadījumā ir saprātīgs risinājums.¹³¹ Šajā scenārijā uzsvars ir nevis uz konkrētās tiesību kodifikācijas statusu kā starptautiski atzītu praksi, bet gan pašiem principiem un to saturu, kuri ir šajā kodifikācijā ietverti.

Vēl viena piedāvātā teorija potenciāli pieļauj pilnībā izvairīties no atsaukšanās uz CISG 79. pantu un arī jebkādiem vispārējiem principiem, kas ir tajā ietverti, pamatoties uz to, ka CISG 7. panta otrā daļa ietver sevī vispārēju labas ticības principu. Tomēr tik krasa CISG 79. panta interpretācija novestu pie pirmkārt, labas ticības principa uzspiešanas pusēm, un otrkārt, palielinātu risku noniecināt CISG vienu no galvenajiem mērķiem – radīt vienotību un vienveidīgu praksi konvencijas piemērošanā, atļaujot katrai tiesai vai šķīrējtiesas tribunālam katrā gadījumā atšķirīgi interpretēt un piemērot konvenciju un selektīvi izvēlēties vai CISG 79. panta kontekstā vērtēt labas ticības principa ievērošanu vai nē.¹³² Turklāt, negatīvā puse šādai interpretācijai ir tāda, ka šķietami labas ticības princips tiek izmantots kā iegansts, lai apietu specifiskas CISG normas, it sevišķi CISG 79. panta piekto daļu, kas nosaka puses, kura ir atbrīvojama no atbildības par līguma neizpildi, tiesības.¹³³ Taču, tai pat laikā CISG 79. panta piektā daļa nenosaka izsmeļošu sarakstu ar iespējamajiem risinājumiem un, kā jau tas tika norādīts iepriekš, atsevišķos gadījumos ir pamats secināt, ka CISG 79. pants paredz atbrīvot no vairāk kā tikai zaudējumu atlīdzināšanas pienākuma, bet gan arī piemēram līguma saistības specifiskas izpildes.

Kopumā, neskatoties uz daudziem neatbildētajiem jautājumiem CISG 79. panta sakarā, visbiežāk doktrīnā šajā jautājumā centieni šķērsot CISG robežas un panākt ārēju principu vai

¹³¹ Atamer Y. M. 2018. 1091. lpp.

¹³² Flambouras D. P. 2001. 278. lpp.

¹³³ Rimke J. 1999. 224. lpp.

tiesību kodifikāciju piemērošanu CISG 79. panta papildināšanai sastopas ar nospiedošu pretestību. Vairāki autori norāda, ka CISG 79. pantā nav atrodams robs attiecībā uz līguma izpildes grūtību juridiskajām sekām. Cita starpā arī šajā sakarā nereti autori šajā atsaucas uz CISG 79. panta izstrādes vēsturi un norāda, ka CISG sagatavošanas procesā piedāvājumi iekļaut normas, kas attiektos uz šādiem gadījumiem tika kategoriski noraidīti.¹³⁴ Un turklāt, CISG 79. pants ietverot izsmeļošu sarakstu ar iespējam ierobežot līgumu neizpildījušās puses atbildību, tādēļ UNIDROIT principi nevar tikt izmantoti, lai papildinātu CISG regulējumu līguma izpildes grūtību gadījumos.¹³⁵

Tāpat tiek norādīts, ka UNIDROIT principi neesot atzīstami par principiem uz kuriem CISG ir balstīts. Līguma izpildes grūtības esot noregulētas CISG normās un līdz ar to robs, kas ļautu atsaukties uz līguma pielāgošanas normām kodifikācijās ārpus CISG regulējuma vai nacionālajās tiesībās, nevarot tikt konstatēts. Un, ka CISG papildināt ar UNIDROIT principu normām varētu tikai tādā gadījumā, ja puses par šādu iespēju būtu vienojušās.¹³⁶

No vispārējā CISG principa par līgumu saglabāšanu spēkā un to izpildes veicināšanu liek secināt, ka līguma izpildes grūtību gadījumā būtu jābūt pieejamam risinājumam CISG normās, jo līguma izpilde faktiski ir iespējama, tikai varbūt citādā formā vai ar citādiem nosacījumiem nekā sākotnēji. Nevarētu piekrist apgalvojumiem, ka UNIDROIT Principu regulējums, kā plāksteris var tikt līmēts virsū CISG regulējumam tikko kā tas nesniedz vēlamu rezultātu. Tomēr balstoties uz CISG ietvertajiem principiem, kas paredz veicināt līgumu spēkā esamību un pēc iespējas nodrošināt saistību izpildi, kā arī vispārātzītu starptautisko tiesību principu ņemšanu vērā pušu tiesiskajās attiecībās, ja līguma izpildes grūtību jēdziens un tā līguma pielāgošanas juridiskās sekas kļūst pietiekami plaši izplatītas, iespējams UNIDROIT Principu līguma izpildes grūtību jēdziena saturs var tikt analogiski piemērots CISG regulējumā, ja tas paskaidro un atspoguļo CISG jau esošus un pusēm zināmus principus, nevis atkāpjas no tiem un ievieš jaunus.

Ņemot vērā, ka CISG ir starptautiska konvencija, kuru tās dalībvalstis ir atzinušas par sev saistošu un, kura satur tās dalībvalstu komersantiem saistošas tiesību normas, atkāpes uz dažādu starptautisko līgumu tiesību kodifikācijām jeb vēl jo vairāk, uz nacionālajām tiesībām, grauj konvencijas galveno mērķi tās vienveidīgas un plaši izplatītas piemērošanas sasniegšanā. CISG regulējuma noderīgums starptautiskiem komersantiem ir tieši tajā apstākļī, ka neatkarīgi no tiesību

¹³⁴ Rimke J. 1999. 42. lpp.

¹³⁵ Ibid. 239. lpp.

¹³⁶ Lindström N. 2006.

tradīcijām vai nacionālā regulējuma fona, CISG piedāvā paredzamākas un caurspīdīgākas pārrobežu tirdzniecības attiecības. Tādēļ, iziet no CISG regulējuma robežām tikko kā katrā individuālā strīdā nav atrodams vēlamākais risinājums, tiecoties pēc CISG vienveidīgas piemērošanas būtu nebeidzams gājiens vienu soli uz priekšu un divus atpakaļ.

3.3.2. CISG 79. panta ārējs robs

Atšķirībā no gadījuma, kad CISG regulējumā ir konstatējams iekšējs robs, kas izpaužas kā jautājums, kurš CISG regulējumā tiek risināts, taču netiek līdz galam atrisināts, doktrīnā pastāv viedoklis, ka ārējs robs izpaužas divos veidos. Pirmkārt, klasiskā likuma roba izpratnē, tas var būt jautājums, kas no CISG regulējuma ir pilnībā tiešā tekstā izslēgts. Šeit ir vērts pieminēt, ka CISG 4. pants paredz to jautājumu loku, kuri ir ārpus konvencijas tvēruma, taču šis nebūtu uzskatāms par izsmelošu sarakstu. Otrkārt, ievērojot CISG 7. panta otrās daļas formulējumu, tas var būt arī iekšējs robs, kura aizpildīšana nav bijusi iespējama ar principiem, uz kuriem CISG ir balstīts, vai šādus principus noteikt nav bijis iespējams.¹³⁷ Otrais variants ir specifiski raksturīgs CISG regulējumam tieši mērķa veicināt vienveidīgu CISG piemērošanu nolūkos. Tomēr abos gadījumos, ja vien nav atsevišķa vienošanās par citām piemērojamajām tiesībām, konstatējot ārēja roba esamību vai neesot atbilstošiem principiem uz kuriem CISG ir balstīts, kuri būtu piemērojami līguma izpildes grūtību noregulēšanai un līguma grozīšanai vai pielāgošanai, šķīrējtiesas tribunālam nāktos vērsties pie nacionālā regulējuma, kurš attiecīgajā gadījumā ir piemērojams.

Minētajā situācijā pastāv liela varbūtība, ka līguma izpildes grūtības cietušajai pusei būs pieejamas vēlamās juridiskās sekas, jo lielā daļā kontinentālās Eiropas valstu līguma izpildes grūtību jēdziens un attiecīga līguma pārskatīšana ir pazīstams tiesību institūts.¹³⁸ Tikmēr anglosakšu tiesību sistēmās atsaukšanās uz nacionālo regulējumu lielākajā daļā gadījumu varētu rezultēties ar to, ka līguma izpildes grūtības netiek atzītas un līguma pielāgošana nav iespējama.

Neapšaubāmi risinājums atsaukties uz nacionālo tiesību regulējumu būtu nevēlams, ja ņemot vērā to vien, ka lietas iznākums var ievērojami atšķirties atkarībā no tā, kādā tiesību sistēmā, vai saskaņā ar kuras valsts tiesībām šķīrējtiesas process norisinās. Ņemot vērā CISG mērķi veicināt tās

¹³⁷ Monberg C. 2011. 2.1.1. punkts.

¹³⁸ Slater S. D. 1998. 261. lpp.

normu piemērošanas vienveidīgumu, neaizgūstot citu tiesību sistēmu vai nacionālo regulējumu tradīcijas vai īpatnības, acīmredzami nacionālo tiesību piemērošana nav optimāls risinājums.

Ņemot vērā krasās nacionālo regulējumu atšķirības teju lielākā daļa gan akadēmiķu, gan praktiķu ir vienprātis, ka nacionālo tiesību piemērošana CISG robu pildīšanā un lietu izspriešanā balstoties uz tām ir nevēlama.¹³⁹ Nacionālo tiesību piemērošana CISG 7. panta otrās daļas kontekstā var novest tikai pie nevienveidīgas CISG piemērošanas prakses un attiecīgi tiesiskās noteiktības zuduma.¹⁴⁰ Tiek pausta nostāja, ka kāda jautājuma atstāšana izlemšanai saskaņā ar valstu nacionālajiem regulējumiem ir absolūti nesavienojama ar CISG galveno ideju un mērķi veicināt un stabilizēt konvencijas vienveidīgu piemērošanu.¹⁴¹ Tādēļ izvēloties starp diviem ļaunumiem attiecībā uz CISG vienveidīgu piemērošanu, tādas starptautisko tiesību kodifikācijas, kā UNIDROIT Principi piemērošana neapšaubāmi CISG vienveidīgas prakses sasniegšanai nodarītu mazāku kaitējumu nekā atklāta katras dalībvalsts nacionālā regulējuma iepludināšana CISG normās.

¹³⁹ Flambouras D. P. 2001. 278. lpp.

¹⁴⁰ Rimke J. 1999. 219. lpp.

¹⁴¹ Atamer Y. M. 2018. 1089. lpp.

KOPSAVILKUMS

Pētījuma rezultātā autors izvirza aizstāvēšanai šādas tēzes:

1. Šķīrējtiesas procesa pamatā ir līgumiskas attiecības un pušu brīvprātīga vienošanās par no šīm līgumiskajām attiecībām izrietošo strīdu pakļaušanu izšķiršanai šķīrējtiesas procesā. Nevienu līgumslēdzēju nevar piespiest nodot izšķiršanai šķīrējtiesas procesā strīdu, kuram tā nav piekritusi. Ievērojot minēto, neatkarīgi no tā vai šādas tiesības izriet tieši vai netieši no līguma, piemērojamajām procesuālajām vai materiālajām tiesībām, šķīrējtiesas tribunāla tiesību grozīt vai papildināt pušu līguma noteikumus esamībai ir nepieciešams konstatēt pušu vienošanās esamības faktu.
2. Pušu šķīrējtiesas līgums, tā saturs, kā arī tā noslēgšanas apstākļi un ar to saistītā apspriede, kā pušu izteiktās gribas atspoguļojums caurvij visu šķīrējtiesas procesu no prasības celšanas līdz pat nolēmuma izpildei. Pušu vienošanās esamība vai neesamība specifiskos jautājumos var veidot priekšnosacījumus piemērojamajās tiesībās esošo normu piemērošanai, vai turpretī ierobežojumiem atsaukties uz tām.
3. Šķīrējtiesas līguma esamības fakts ietver prezumpciju, ka puses ir vēlējušās, lai visi no konkrētā līguma izrietošie vai ar to saistītie strīdi tiktu pakļauti izšķiršanai šķīrējtiesas procesā, ja vien puses vienojoties nav sašaurinājušas tribunāla jurisdikciju. Attiecīgi, ja no līguma noteikumiem strīda gadījumā tieši vai netieši izriet pamats līguma noteikumu pārskatīšanai vai pielāgošanai, var tikt prezumēts, ka tribunālam ir šādas tiesības.
4. Tiesības pārskatīt, papildināt vai pielāgot pušu līguma noteikumus var tikt piešķirtas arī pēc līguma noslēgšanas, pusēm noslēdzot papildus vienošanos par strīda nodošanu izšķiršanai šķīrējtiesā. Tāpat, tribunāls var netieši iegūt šādas tiesības vienai pusei ceļot prasību par līguma pielāgošanu, savukārt otrai pusei neiebilstot pret tribunāla jurisdikciju izskatīt celto prasību.
5. Piemērojamās procesuālās tiesības, tostarp šķīrējtiesas procesam piemērojamie noteikumi, atkarībā no pušu vienošanās satura un šķīrējtiesas tribunālam piešķirto tiesību apjoma, var ietekmēt tribunāla tiesības izšķirot strīdu atkāpties no materiālo tiesību regulējuma un izspriest lietu piemērojot taisnīguma un pušu vienlīdzības principu.

6. Nepastāvot materiālo tiesību normām, vai pušu līguma noteikumiem, kas paredz līguma pārskatīšanu vai pielāgošanu, šādas tiesības nevarētu tikt izsecinātas no piemērojamajām procesuālajām tiesībām vai šķīrējtiesas procesam piemērojamajiem noteikumiem.
7. Šķīrējtiesas tribunāla veikti līguma grozījumi vai pielāgošana ir uzskatāms par noteiktos apstākļos šķīrējtiesas tribunāla rīcībā esošu tiesiskās aizsardzības līdzekli, kura piemērošana nav iespējama bez strīda starp divām šķīrējtiesas procesā iesaistītām pusēm. Ņemot vērā to, ka izšķirot strīdu šķīrējtiesas tribunālam ir piemērojamajās tiesībās noteikti pienākumi izvērtēt būtiskos apstākļus, uzklaut pušu argumentus un izvērtēt tiesību normas, kas ir par pamatu attiecīgā tiesiskās aizsardzības līdzekļa piemērošanai, ir uzskatāms, ka lemjot par līguma papildināšanu vai pielāgošanu šķīrējtiesas tribunāls izšķir juridisku strīdu.
8. CISG 79. panta noteikumi vienlaikus aptver gan līguma izpildes grūtību situācijas, gan nepārvaramas varas situācijas. Līdz ar to, CISG 79. panta pirmajā daļā izmantotā jēdziena “šķērslis” saturs pieļauj CISG 79. panta noteikumu piemērošanu līguma izpildes grūtību jēdzienam atbilstošu izpildes apgrūtinājumu, tostarp ekonomiska rakstura apgrūtinājumu, gadījumos.
9. Neskatoties uz CISG 79. panta noteikumu piemērojamību līguma izpildes grūtību gadījumiem, līguma izpildes grūtību gadījumos praksē piemērotās juridiskās sekas, kas izpaužas kā līguma pārskatīšana, papildināšana, grozīšana vai pielāgošana nav tieši paredzētas, kā vienas no CISG 79. panta noteikumos paredzētajām juridiskajām sekām.
10. CISG 79. panta noteikumos ir konstatējams robs, jo līguma izpildes grūtību jēdziens ir atzīstams par CISG noteikumos regulētu (angļu val. – *governed*), taču neatrisinātu (angļu val. – *not settled*) jautājumu.
11. Ievērojot UNIDROIT principu plašo atpazīstamību un izmantojumu starptautiskajās tirdzniecības tiesībās, kā arī to, ka tie ir radīti ar mērķi apvienot starptautisko tirdzniecības tiesību paražas un ar nolūku papildināt starptautisko tiesību kodifikācijas, tostarp CISG, UNIDROIT Principu līguma izpildes grūtību jēdziena noteikumu saturs var būt piemērots analogiskai piemērošanai CISG 79. panta juridisko seku papildināšanai.
12. Ņemot vērā CISG 7. panta pirmajā daļā ietverto mērķi veicināt CISG vienveidīgu piemērošanu, ievērojot CISG starptautisko raksturu, UNIDROIT Principu, vai citu

starptautisko tiesību kodifikāciju izmantošana tiešā veidā CISG robu aizpildīšanai nav vēlama.

13. Lai piemērotu UNIDROIT Principu līguma izpildes grūtību regulējumu kā papildinājumu CISG 79. panta noteikumiem, tiesību piemērotājam, atbilstoši CISG 7. panta otrajai daļai, ir jānosaka tādi principi, uz kuriem CISG ir balstīts, un kuri ietver un atspoguļo UNIDROIT Principu līguma izpildes grūtību noteikumu juridisko seku mērķi. Piemēram saprātīgu cerību uz līguma izpildi princips (*reasonable expectations*) un līgumisko saistību spēkā saglabāšanas un izpildes veicināšanas princips (*favor contractus*).
14. CISG 79. panta noteikumos nav konstatējams ārējs robs, kas ļautu atsaukties uz nacionālā regulējuma piemērošanu. jo šāda interpretācija ir nesavienojama ar CISG galveno ideju un mērķi veicināt un stabilizēt konvencijas vienveidīgu piemērošanu. Tomēr, pat ja CISG 79. panta noteikumu piemērošana novestu pie secinājuma par ārēja roba esamību, vēlamā izvēle no tiesību piemērotāja puses būtu izdarāma pret jautājuma izlemšanu saskaņā ar valstu nacionālajiem regulējumiem, tā vietā paļaujoties uz tādiem vispārējiem tiesību principiem, uz kuriem CISG regulējums ir balstīts.
15. Pretēja interpretācija būtu nekonsekventa un novestu pie nepamatota secinājuma, ka CISG regulējums ietver gadījumus, kad līguma izpilde pielāgotā formā teorētiski ir iespējama, taču vienlaikus atstātu nacionālo tiesību kompetencē noteikt kādi ir pieejamie risināmi un juridiskās sekas, ja puses nespēj vienoties.

IZMANTOTĀS LITERATŪRAS UN NORMATĪVO AKTU SARAKSTS

Literatūra

1. Atamer Y. M., Article 79. in Kröll S., Mistelis A. L., Pilar Perales Viscasillas M. UN Convention on Contracts for the International Sale of Goods. Second Edition, 2018.
2. Azeredo Da Silveira M. Trade Sanctions and International Sales: An Inquiry into International Arbitration and Commercial Litigation. Kluwer Law International, 2014.
3. Beisteiner L. The Arbitration Agreement and Arbitrability, the (Perceived) Power of the Arbitrator to Revise a Contract – The Austrian Perspective in Klausegger C., Klein P., et al. (eds). Austrian Yearbook on International Arbitration 2014, Manz'sche Verlags- und Universitätsbuchhandlung, 2014.
4. Berger K. P. Power of Arbitrators to Fill Gaps and Revise Contracts to Make Sense. Arbitration International, Volume 17, Issue 1, 2001.
5. Blackaby N., Partasides C., Redfern A., Hunter M. Redfern and Hunter on International Arbitration (Sixth Edition). Kluwer Law International; Oxford University Press, 2015.
6. Bonell M. J. in Bianca-Bonell Commentary on the International Sales Law, Giuffrè: Milan, 1987. Pieejams: <https://www.cisg.law.pace.edu/cisg/biblio/bonell-bb7.html>
7. Born G. International Commercial Arbitration. Kluwer Law International, 2014.
8. Brunner C. Force Majeure and Hardship under General Contract Principles: Exemption for Nonperformance in International Arbitration. International Arbitration Law Library, Volume 18, Kluwer Law International, 2008.
9. Flambouras D. P. The Doctrines of Impossibility of Performance and clausula rebus sic stantibus in the 1980 Vienna Convention on Contracts for the International Sale of Goods and the Principles of European Contract Law: A Comparative Analysis. 13 Pace International Law Review, 2001. Pieejams: <http://www.cisg.law.pace.edu/cisg/biblio/flambouras1.html>
10. Flechtner H. M. The Exemption Provisions of the Sales Convention, Including Comments on "Hardship" Doctrine and the 19 June 2009 Decision of the Belgian Cassation Court. Belgrade Law Review, 2011. Pieejams: <http://www.cisg.law.pace.edu/cisg/biblio/flechtner10.html>

11. Gaillard E., Savage J., Fouchard P. Gaillard Goldman on International Commercial Arbitration. The Hague/London/Boston: Kluwer Law International, 1999.
12. Garro A. M. Comparison between Provision of the CISG Regarding Exemption of Liability for Damages (Art. 79) and the Counterpart Provisions of the UNIDROIT Principles (Art. 7.1.7). Pieejams: <https://www.cisg.law.pace.edu/cisg/principles/uni79.html>
13. Garro A. M. Gap-Filling Role of the Unidroit Principles in International Sales Law: Some Comments on the Interplay Between the Principles and the CISG. Tulane Law Review 69, No. 5, 1994.
14. Honnold J. O. Uniform Law for International Sales under the 1980 United Nations Convention. Kluwer Law International, 1999. Pieejams: <http://www.cisg.law.pace.edu/cisg/biblio/honnold.html>
15. Honnold J. O., Flechtner M. H. Uniform Law for International Sales under the 1980 United Nations Convention. Kluwer Law International, 2009.
16. Ishida Y. CISG Article 79: Exemption of Performance, and Adaptation of Contract through Interpretation of Reasonableness - Full of Sound and Fury, but Signifying Something. Pace International Law Review 30, No. 2, 2018.
17. Iudica G. Ex Aequo et Bono - Three Cases of Arbitration, and Some Remarks about Equity. Digest: National Italian American Bar Association Law Journal 21, 2013.
18. Kröll S. The Renegotiation and Adaptation of Investment Contracts in Horn N., Kröll S. Arbitrating Foreign Investment Disputes: Procedural and Substantive Legal Aspects. Studies in Transnational Economic Law, Volume 19, Kluwer Law International, 2004.
19. Kurkela M., Turunen S., Conflict Management Institute (COMI). Due process in international commercial arbitration. Second edition. Oxford University Press, 2010.
20. Lew J. D. M., Mistelis L. A., Kröll S. Comparative International Commercial Arbitration. Kluwer Law International, 2003.
21. Lindström N. Changed Circumstances and Hardship in the International Sale of Goods. Nordic Journal of Commercial Law, 2006 Pieejams: <http://www.cisg.law.pace.edu/cisg/biblio/lindstrom.html>
22. Lookofsky J. The 1980 United Nations Convention on Contracts for the International Sale of Goods in Herbots J., Blanpain R. International Encyclopaedia of Laws –

- Contracts. Suppl. 29, Kluwer Law International 2000. Pieejams: <http://www.cisg.law.pace.edu/cisg/biblio/lookofsky.html>
23. Magnus U. General Principles of UN-Sales Law, *Rebels Zeitschrift*, Volume 59, issue 3-4, 1995. Pieejams: <http://www.cisg.law.pace.edu/cisg/biblio/magnus.html>
 24. Melis W. Force Majeure and Hardship Clauses in International Commercial Contracts in View of the Practices of the ICC Court of Arbitration, 1 *J.Int'l Arb.* 1984. Pieejams: <https://www.trans-lex.org/126600>.
 25. Merlin P. 9 *Recueil alphabétique des questions de droit* 139, 145, 1829. cited in A. Samuel A. *Jurisdictional Problems in International Commercial Arbitration* 34, [b.v.], [b.i.], 1989.
 26. Momberg Uribe R. Change of Circumstances in International Instruments of Contract Law. The Approach of the CISG, PICC, PECL and DCFR. *Vindobona Journal of International Commercial Law and Arbitration*, 2011.
 27. Monberg C. The UNIDROIT Principles: The Ugly Duckling of Gap-Filling Instruments under the CISG. 2012. Pieejams: <http://cisgw3.law.pace.edu/cisg/biblio/monberg.html>
 28. Peter W. Arbitration and Renegotiation Clauses. *Journal of International Arbitration* Volume 3 Issue 2, Kluwer Law International, 1986.
 29. Pillet A., 2 *Traité pratique de droit international privé* 537, [b.v.], [b.i.] 1924.
 30. Rimke J. Force majeure and hardship: Application in international trade practice with specific regard to the CISG and the UNIDROIT Principles of International Commercial Contracts. Kluwer Law International, 1999.
Pieejams: <https://www.cisg.law.pace.edu/cisg/biblio/rimke.html>
 31. Schlechtriem P. *Uniform Sales Law. The UN Convention on Contracts for the International Sale of Goods*. Vienna: Manz. ASch. 325/DM 46.50, 1986. Pieejams: <https://www.cisg.law.pace.edu/cisg/biblio/slechtriem.html>
 32. Schlechtriem P., Schwenger I. *Commentary on the UN Convention on the International Sale of Goods (CISG)*, Third edition, Oxford New York: Oxford University press, 2010.
 33. Schütze R. A. *Institutional arbitration: Article-by-article commentary*. München: C. H. Beck Hart Nomos, 2013.

34. Schwenger I. Force Majeure and Hardship in International Sales Contracts. 39 Victoria U. Wellington L. Rev. 709, 2009.
35. Schwenger I., Hachem P. The CISG - Successes and Pitfalls. American Journal of Comparative Law, 2009. Pieejams: <https://www.cisg.law.pace.edu/cisg/biblio/schwenger-hachem.html>
36. Slater S. D. Overcome by Hardship: The Inapplicability of the UNIDROIT Principles' Hardship Provisions to CISG. 12 Florida Journal of International Law, 1998. Pieejams: <http://www.cisg.law.pace.edu/cisg/biblio/slater.html>

Normatīvie akti

37. United Nations Convention on the Recognition and Enforcement of Foreign Arbitral Awards [Apvienoto Nāciju Organizācijas Konvencija par ārvalstu šķīrējtiesu nolēmumu atzīšanu un izpildīšanu]. LR starptautisks līgums. Latvijas Vēstnesis. 2003. gada 1. aprīlis, Nr. 50.
38. United Nations Convention on Contracts for the International Sale of Goods. [Apvienoto Nāciju Organizācijas Konvencija par starptautiskajiem preču pirkuma – pārdevuma līgumiem]. LR starptautisks līgums. Latvijas Vēstnesis. 1997. gada 3. jūlijs, Nr. 170.
39. European Convention on International Commercial Arbitration [Eiropas Konvencijas par Starptautisko Šķīrējtiesu]. LR starptautisks līgums. Latvijas Vēstnesis. 2003. gada 12. februāris, Nr. 23
40. UNCITRAL Model Law on International Commercial Arbitration [UNCITRAL Starptautiskās Komerčiālās Šķīrējtiesas Parauglikums]. Pieejams: https://www.uncitral.org/pdf/english/texts/arbitration/ml-arb/07-86998_Ebook.pdf
41. UNIDROIT Principles of International Commercial Contracts [UNIDROIT Starptautisko Komerclīgumu principi]. Pieejams: <https://www.unidroit.org/instruments/commercial-contracts/unidroit-principles-2016>
42. Principles of European Contract Law (PECL). Pieejams: <https://www.jus.uio.no/lm/eu.contract.principles.parts.1.to.3.2002/portrait.pdf>
43. Draft Common Frame of Reference (DCFR). Pieejams: https://www.law.kuleuven.be/personal/mstorme/2009_02_DCFR_OutlineEdition.pdf

44. Basketball Arbitral Tribunal (BAT) Arbitration Rules. Pieejams: <http://www.fiba.basketball/en/Module/c9dad82f-01af-45e0-bb85-ee4cf50235b4/3109bb9c-53bc-4cbc-99a8-a67e9f861277>
45. Hong Kong International Arbitration Center Administered Arbitration Rules. Pieejams: https://www.hkiac.org/sites/default/files/ck_filebrowser/PDF/arbitration/2018_hkiac_rules.pdf
46. International Center for Dispute Resolution (ICDR) Arbitration Rules. Pieejams: https://www.icdr.org/sites/default/files/document_repository/ICDR_Rules.pdf
47. International Chamber of Commerce (ICC) Arbitration Rules. Pieejams: <https://iccwbo.org/dispute-resolution-services/arbitration/rules-of-arbitration/>
48. London Court of International Arbitration (LCIA) Arbitration Rules. Pieejams: https://www.lcia.org/Dispute_Resolution_Services/lcia-arbitration-rules-2014.aspx
49. Singapore International Arbitration Center (SIAC) Arbitration Rules. Pieejams: <https://www.siac.org.sg/our-rules/rules/siac-rules-2016>
50. Stockholm Chamber of Commerce (SCC) Arbitration Rules. Pieejams: https://sccinstitute.com/media/1407444/arbitrationrules_eng_2020.pdf
51. Swiss Chambers' Arbitration Institution (SCAI) Arbitration Rules. Pieejams: <https://www.swissarbitration.org/Arbitration/Arbitration-Rules-and-Laws>
52. UNCITRAL Arbitration Rules. Pieejams: <https://uncitral.un.org/sites/uncitral.un.org/files/media-documents/uncitral/en/uncitral-arbitration-rules-2013-e.pdf>

Juridiskās prakses materiāli

53. 24.08.1924. ANO Starptautiskās tiesas spriedums lietā Mavrommatis Palestine Concessions (Greece v. Great Britain), Series A, No. 2, 11. Pieejams: https://www.icj-cij.org/files/permanent-court-of-international-justice/serie_A/A_02/06_Mavrommatis_en_Palestine_Arret.pdf
54. 24.03.1982. Ad-hoc šķīrējtiesas spriedums lietā Kuwait v. The American Independent Oil Company (AMINOIL), ILM 1982, 976, 1015.
55. 1988. ICC šķīrējtiesas spriedums lietā Nr. 5754. Npublicēts.

56. 14.01.1993. Itālijas Monzas rajona tiesas spriedums lietā Nr. R.G. 4267/88 Nuova Fucinati v. Fondmetall International Pieejams: <http://cisgw3.law.pace.edu/cases/930114i3.html>
57. 14.05.1993. Vācijas Āhenes rajona tiesas spriedums lietā Nr.43 O 136/92 (Electronic hearing aid case). Pieejams: <http://cisgw3.law.pace.edu/cases/930514g1.html>
58. 28.02.1997. Vācijas provinciālās apelācijas instances tiesas (Oberlandesgericht) spriedums lietā Nr. 1 U 167/95.
59. 25.01.2005. Beļģijas Tongerenes komercietības tiesas spriedums lietā Nr. A.R. A/04/01960 Scafom International BV & Orion Metal BVBA v. Exma CPI SA (English translation and editorial comments by Professor Siegfried Eiselen). Pieejams: <http://cisgw3.law.pace.edu/cases/050125b1.html>
60. 29.06.2006. Beļģijas Antverpenes apelācijas instances tiesas spriedums lietā Nr. C.07.0289.N Scafom International BV v. Lorraine Tubes S.A.S. (English translation and comments by Professor Siegfried Eiselen). Pieejams: <http://cisgw3.law.pace.edu/cases/090619b1.html>
61. 24.01.2007. Anglijas apelācijas tiesas spriedums lietā Fiona Trust & Holding Corp v. Privalov, Nr. UKHL 40.
62. 19.06.2009. Beļģijas Augstākās tiesas spriedums lietā Scafom International BV v. Lorraine Tubes S.A.S. Pieejams: <http://cisgw3.law.pace.edu/cases/090619b1.html>
63. UNCITRAL Digest of Case Law on the United Nations Convention on Contracts for the International Sale of Goods. United Nations Commission on International Trade Law, 2016. Pieejams: http://www.uncitral.org/pdf/english/clout/CISG_Digest_2016.pdf

Citi avoti

64. 1980 Vienna Diplomatic Conference Summary Records of Meetings of the First Committee 27th meeting Friday, 28 March 1980. Pieejams: <http://www.cisg.law.pace.edu/cisg/firstcommittee/Meeting27.html>
65. Beisteiner L. B. Adjusting contracts in arbitration? Pieejams: <http://roadmap2014.schoenherr.eu/adjusting-contracts-arbitration/>

66. CISG-AC Opinion No. 7, Exemption of Liability for Damages under Article 79 of the CISG, Rapporteur: Professor Alejandro M. Garro, Columbia University School of Law, New York, N.Y., USA. Adopted by the CISG-AC at its 11th meeting in Wuhan, People's Republic of China, on 12 October 2007. Pieejams: <https://www.cisg.law.pace.edu/cisg/CISG-AC-op7.html>
67. Explanatory Note by the UNCITRAL Secretariat on the United Nations Convention on Contracts for the International Sale of Goods. Pieejams: <https://www.cisg.law.pace.edu/cisg/text/p23.html>
68. Flechtner. H. M. Transcript of a Workshop on the Sales Convention: Leading CISG scholars discuss Contract Formation, Validity, Excuse for Hardship, Avoidance, Nachfrist, Contract Interpretation, Parol Evidence, Analogical Application, and much more. Pieejams: <https://www.cisg.law.pace.edu/cisg/biblio/workshop.html>

DOKUMENTĀRĀ LAPA

Maģistra darbs „Līguma pielāgošana apstākļu maiņas gadījumā saskaņā ar ANO Konvenciju par starptautiskajiem preču pirkuma-pārdevuma līgumiem” ir izstrādāts Latvijas Universitātes Juridiskās fakultātes Starptautisko un Eiropas tiesību zinātņu katedrā.

Ar savu parakstu apliecinu, ka pētījums ir veikts patstāvīgi, izmantoti tikai tajā norādītie informācijas avoti un iesniegtā darba elektroniskā kopija atbilst tā izdrukai.

Autors: Artūrs Kazāks _____

Rekomendēju / nerekomendēju darbu aizstāvēšanai

Vadītāja: Asoc. prof. Dr. iur. Inga Kačevska _____

Recenzents(-e): _____

Darbs iesniegts Starptautisko un Eiropas tiesību zinātņu katedrā __.04.2020.

Dekāna pilnvarota persona: _____

Darbs aizstāvēts maģistra gala pārbaudījuma komisijas sēdē

__, __.2020. prot. Nr. _____, vērtējums: __ (_____)

Komisijas sekretārs(-e): _____